

ՅՈՎԶԱՆՆԵՍ
ԶԻԼԵԿԻՐԵԱՆ

ԹՈՒՐԶԵՐԻ
«ԶԳԻՏՅԱԼ»
ԻՐԱՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

- H. ÇILINKIRYAN
TÜRKLERİN SÖZDE
BILMEDİĞİ GERÇEKLERİ
- О. ЧИЛИНКИРЯН
РЕАЛЬНОСТИ,
“НЕИЗВЕСТНЫЕ” ТУРКАМ
- H. CHILLINKIRIAN
REALITIES
AS IF UNKNOWN TO TURKS

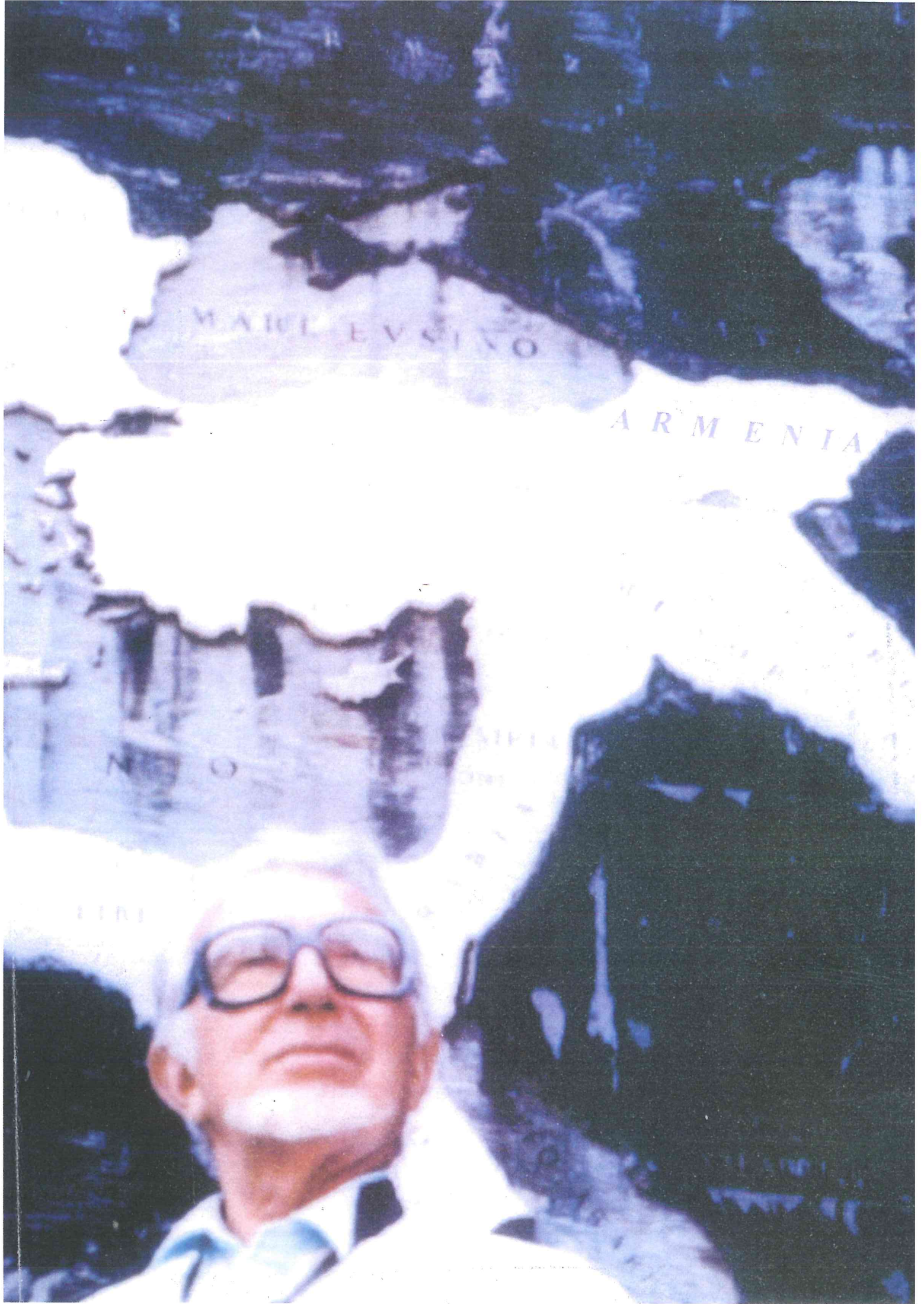
Հպարտ եմ,
որ հայ եմ:
Ես այս մարմարյա
քարտեզի առջե
սովելի համոզվեցի,
որ իսկապես հայ
ազգը մեծ է:

Ne mutlu
Ermenim diye.
Ve bu mermer
haritaların
karşısında Ermeni
milletinin
büyüklüğünü
nihayet anladım.

Я горжусь тем,
что я армянин.
Стоя у этой
мраморной карты
я вновь убедился,
что армянская
нация воистину
велика.

I am proud of
being an Armenian
Standing in front
of this marble
map I realized
once again that
the Armenian
nation is really
great.





МАРИ ЕВСИНО

ARMENIA

NO O

ARMENIA

TRI

ՈՒՐԲԵՆ ՍԵՎԱԿԻ ԱՆՎԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱՐԿ

ՅՈՎԱՆՆԵՍ ԳԻՒՆԿԻՐԵԱՆ

ԹՈՒՐԷՐԻ

«ԶԳԻՏՅԱԾ» ԻՐԱՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԳԻՐԸ ԱՌԱՋԻՆ

ԵՐԵՎԱՆ-2003 թ.

Գիրքը տպագրվում է
Մեծ եղեռնի եւ Հայոց ազատամարտի «Ուխտատուն»
թանգարան-ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Կազմել եւ խմբագրել են
«Նայիրի» հանդեսի գլխավոր խմբագիր
ԺԻՐԱՅՐ ՆԱՅԻՐԻՆ (Բեյրութ)
եւ
պատմական գիտությունների դոկտոր
ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԸ (Երեւան)

ՀՏԴ 941(479.25)
ԳՄԴ 63.3(2Հ)
Չ -554

Չ -554 Չիլինկիրեան Հ.
«Թուրքերի «չգիտցած» իրականությունները»: Եր.,
Մեծ եղեռնի եւ Հայոց ազատամարտի «Ուխտատուն»
թանգարան-ինստիտուտի հրատարակչություն, 2003,-384 էջ:

Հովհաննես Չիլինկիրյանը իր սույն գրքով հանդես է գալիս
Հայոց ցեղասպանությունը ժխտելու թուրքական փորձերի դեմ

Hovhannes Cilinkiryanın kitabı Ermeni soykırımını
Türk redetmesi karşısına yazıldı

Ованес Чилинкирян этой книгой выступает
против турецких попыток опровергнуть Армянский геноцид

By this book Hovhanness Chilingirian
apposes the Turkish attempts of denying the Armenian Genocide

Չ $\frac{0503020913}{709(01)-2003}$ 2003թ.

ԳՄԴ -63.3 (2Հ)

ISBN - 99930-936-4-5

© ՉԻԼԻՆԿԻՐՅԱՆ Հ.

ՅԱՌԱԶԱԲԱՆ

Յարգելի ընթերցողներ, ձեզմե պիտի խնդրենք, եթե կարելի է, Եւրոպայի եւ շրջակայքի քարտեսին ուշադրութեամբ նայեցէք:

Այդ քարտեսին վրայ, արդեօ՞ք պետութիւն մը կրնաք գտնիլ, որուն բնակչութեան մեծամասնութիւնը, հազարաւոր տարիներէ ի վեր այդ հողերուն վրայ բնակող տեղացի ժողովուրդը չըլլայ, այլ ընդհակառակը ետքը եղող օտարներ ըլլան:



Եւրոպայի մէջ, այս տեսակ պետութիւն մը գոյութիւն չունի: Բայց, Եւրոպայէն դուրս գտնուող նոր պետութիւն մը կայ: Այն ալ Ասիոյ ցամաքամասին վրայ, Եւրոպայի մօտ մեծ թերակղզի մը եղող եւ «Փոքր Ասիա» կոչուող Անաթոլիոյ մէջ, 1923-ին ոչինչէն ստեղծուող Թուրքիա ըստած պետութիւնն է:

Քաղաքակրթութիւններու եւ քրիստոնէութեան օրրանը եղող Անաթոլիոյ մէջ, 1915-ին սկիզբները ապրող ժողովուրդին մեծամասնութիւնը քրիստոնեայ էր:

Բայց, 1915-էն մինչեւ 1923, ուրքը տարուան ընթացքէն, Անաթոլիոյ քրիստոնեայ բնակչութիւնը անբողջութեամբ մաքրագործուեցաւ:

Միլիոնաւոր քրիստոնեաներ սպաննուեցան, եւ մնացեալները արքարուեցան, եւ 1923-ին Անաթոլիոյ բնակչութեան 99,9% միւսլիման եղաւ...

Քսաներորդ դարուն սկիզբները թուրքերուն իրագործած այս զարհուրելի ազգագրական մաքրագործումին եւ ցեղասպանութեան նմանը՝ պատմութեան ոչ մէկ շրջանին գտնել կարելի է:

11 դարուն վերջաւորութեան, Միջին Ասիայէն եկող թուրքերը, տասը հազարնոց ցեղախումբ մը ըլլալով Անաթոլիան գրաւելու սկսած շրջաններուն, պատմութեան գիտցուած թուականներէն ի վեր Անաթոլիոյ բնիկ ժողովուրդները՝ յոյները եւ հայերն էին:

Այն ժամանակներուն, մէկ հատ թուրք չիկար Անաթոլիոյ մէջ:

11 դարէն վերջէ, որ թուրքերը իրենց սարսափելի վայրագութեամբ Անաթոլիոյ մէջ յառաջանալ սկսան:

Եւ քանի մը դար յետոյ, 1453-ին թուրքերը Պոլիսը գրաւեցին, եւ բիւզանդական կայսրութիւնը քանդեցին:

Եւ նոյն վայրագութեամբ, եւ թալանելով, մինչեւ Վիեննայի դռները յառաջացան:

Բայց 1683-ին քրիստոնեայ բանակները միանալով՝ Վիեննայի դռներուն առջեւ պարտութեան մատնեցին թուրքերը:

Եւ այն թուականէն յետոյ, թուրքերը նահանջել սկսան:

1876-ին Ռուսական բանակները Պոլիսը գրաւելով, Օսմանեան կայսրութեան վերջ մը պիտի տային: Եւ ռուսերը՝ թուրքերը իրենց եկած Միջին Ասիոյ տափաստանները պիտի քշէին:

Բայց, 19 դարուն մէջտեղ ելլող միջազգային մեծ դրամատերերու կազմակերպութիւնը՝ Օսմանյան պետութեան կործանումին արգելք եղաւ:

Եւ արեւմտեան պետութիւնները, «Յիւանդ մարդ» որակուող օսմանեան թուրքերը՝ վերակենդանացնել սկսան:

Ինչո՞ւ:

Ռուսերուն՝ Միջերկրական ծովը իջնելուն արգելք ըլլալու համար:

Եւ միւսլիման թուրքերը՝ Անաթոլիոյ մէջ ռուսերուն դէմ վահան ըլլալով գործածուեցան:

Եւ այս ծրագրին «վարագոյրին ետեւը» միջազգային մեծ դրամատերերու կազմակերպութիւնը կար. եւ այս ծրագիրը թուրքերը՝ երեք հանգրուաններու մէջ գործադրեցին:

1. Հանգրուան - Առաջին Աշխարհամարտին խառնաշփոթութիւնէն օգտուելով, 1915-ին Օսմանեան պետութեան սահմաններուն մէջ բնակող բոլոր հայերը՝ ցեղասպանութեան ենթարկեցին:

2. Հանգրուան - 1919-էն սկսեալ Սել ծովու շրջակայքի «Pontus»-ցի յոյները, եւ Անաթոլիոյ մէջի ասորիները եւ միւս քրիստոնեաները ջարդեցին:

3. Հանգրուան - Մինչեւ 1923 թուականը, Անաթոլիոյ մէջի բոլոր յոյները, եւ 1915 ցեղասպանութիւնէն վերապրող սուրի մնացորդ բոլոր հայերը՝ մաքրագործեցին...

Այս զարհուրելի ծրագրին գործադրութեան հետեւանքով, 20 դարու սկիզբը Անաթոլիոյ մէջ մեծամասնութիւն եղող քրիստոնեաները բոլորն ալ մաքրագործուեցան, եւ 1923 -ին, բնակչութեան 99,9% միւսլիման եղող նոր Թուրքիա մը մէջտեղ հանուեցաւ:

Եւ այս սարսափելի ազգագրական մաքրագործումները եւ ցեղասպանութիւնները՝ (իբր թէ) մարդասիրութեան առաքեալներ ըլլալը յաւակնող արեւմտյան պետութիւններուն բարձրագոյն շահերուն համար, եւ անոնց աչքերուն առջեւ կատարուեցան...

Արդեօ՞ք իրականութիւնները ե՞րբ մէջտեղ պիտի ելլեն:

Եւ այս ցեղասպանութիւններուն բուն պատասխանատուները ե՞րբ իրենց պատիժը պիտի կրեն:

Այս պատասխանատուները մինչեւ որ չի պատժուին՝ աշխարհի վրայ արդարութեան մասին խօսիլը անկարելի է:

Այս գիրքը, այս սարսափելի անիրաււոյան դէմ՝ ընդվզումի աղաղակ մըն է:

Յովհաննէս Չիլինկիրեան

(Վրէժ Ռուբէնեան)

13.08.2003

Թիւ 1

«Նայիրի» բացառիկ, 1 յունուար 2001

ԹՈՒՐՔՈՍԱՆԻ

Ապտուլլահ Էօճալանին համար «Հայու ապօրինի գաւազ = «փիչ» է» ըսեր էր:

Էօճալանին Հայու «փիչ» ըլլալը չենք կրնար գիտնալ:

Բայց, մեր գիտցած մէկ բանը կայ՝

Դուք մեծամասնութեամբ,

Յոյնի, եւ Հայու «փիչ» էր:

Թիւ 2

«Նայիրի», 9 յունուար 2001 , թիւ 139

ԹՈՒՐՔՈՍԱՆԻ

**«Աշխարհակալ Կայսրութիւն մը ստեղծեցինք՝
ցեղախումբէ մը»**

Նամըք Քէմալ (1888)

Նամըք Քէմալին այս խօսքերը՝ «օղ» ըլլայ ձեր ականջներուն:
Կեդրոնական Ասիոյ տափաստաններէն եկող վայրենի ցեղախումբ մը ըլլալով խուժեցիք՝ Քաղաքակրթութիւններուն օրրան եղող Անաթոլիոյ հողերը:

Ձեր սարսափելի վայրագութեամբ ահաբեկում սփռեցիք Անաթոլիոյ բնիկ ժողովուրդներուն:

Դարեր տեւող այս վայրագութեան «շնորհիւ» տեղաւորուեցաք Անաթոլիոյ հողերուն վրայ:

Դուք, այն դարերէն մինչեւ այսօր նոյն վայրենիներն էք՝ Քաղաքակրթութիւններուն օրրան Անաթոլիան կործանող եւ բնիկ ժողովուրդները ցեղասպանութեան ենթարկող վայրենիներ:

Թիւ 3

«Նայիրի», 23 յունուար 2001, թիւ 140

ԹՈՒՐԵՈՍԱՆԻ

Էճէվիտը, Հայկական ցեղասպանութեան համար «Երեւակայական ցեղասպանութիւն» ըսեր է:

Երեւակայութիւններուն, սուտերուն «վարպետը» Էճէվիտն է: 1950ներուն յոյներուն համար «Եղբայրութեան» բանաստեղծութիւններ գրող Էճէվիտը, 1974ին, իր ուսուցիչին «Kissinger»ին հրամանով Կիպրոսի վրայ յարձակեցաւ, եւ հազարաւոր կիպրացի յոյներուն մահուան պատճառ եղաւ. եւ բոլոր կիպրացի յոյն ժողովուրդը սուգի մատնեց:

Եւ «Կիպրոսի դահիճ» Էճէվիտը այս ողբերգութեան անունը՝ «Խաղաղութեան գործողութիւն» որակեց:

Կիպրոսի դահիճ Էճէվիտ՝ քիչ մը պատմութիւն կարդայ, եւ սորվէ՝ Անաթոլիոյ բուն տէրերը՝ յոյները եւ հայերն են: Այսօր Անաթոլիոյ հողերուն վրայ մէկ հատ յոյն եւ հայ չիկայ:

Ի՞նչ եղան այս յոյներն ու հայերը:

Քեզի պէս «ստախօս»ներու կողմէ՝ անոնք ցեղասպանութեան ենթարկուեցան:

Թիւ 4

«Նայիրի», 6 փետրուար 2001, թիւ 141

ԹՈՒՐԵՈՍԱՆԻ

ՓՈՂՆՈՒԱՑ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ

Պատմութեան գիտցուած թուականներէն չորս հազար տարիներէ ի վեր, իր մայր Հայրենիքը եղած Արեւելեան Անաթոլիայի մէջ ապրող հայ ազգը՝ ձեր տարածած սարսափով թրջացուցիք, եւ իսլամացուցիք:

Իսլամանալը չ'ընդունողներուն մէկ մասը ձեր կողմէ սպաննուեցաւ. մէկ մասն ալ, իր հայրենիքը լքելու, փախչելու եւ արեւմտեան Անաթոլիա, Թրակիա եւ այլուր հաստատուելու ստիպուեցաւ:

Հայ ազգին դէմ այս վայրագութիւնը՝ ձեր Անաթոլիոյ հողերուն վրայ ոտք կոխած 11 դարէն մինչեւ 20 դարուն սկիզբները շարունակեց:

Եւ 24 ապրիլ 1915էն սկսեալ, առաջին աշխարհի պատերազմին խառնաշփոթութիւններէն օգտուելով, հայ ազգը՝ Էտիրնէէն մինչեւ Վան պատմութեան մէջ չի տեսնուած վայրագութեամբ ցեղասպանութեան ենթարկեցիք:

Պատմութեան մէջ ուրիշ մէկ նմանը գոյութիւն չունեցող այս Հայկական ցեղասպանութիւնը՝ արեւմտեան պետութիւններուն, Սովետներուն դէմ ձեզի նեցուկ կենալուն պատճառաւ մինչեւ այսօր անպատիժ մնաց:

Եւ Հայկական ցեղասպանութիւնէն 85 տարիներէ վերջ այսօր, դուք Հայկական ցեղասպանութեան համար՝

«Երեւակայական ցեղասպանութիւն» կ'ըսէք:

Այս «սուտերը» ըսիլ տուողը՝ ֆաշիստ եւ ցեղապաշտ թրքական պետութեան քարոզչութիւնն է:

Եթե, մէջերնիդ իրականութիւնները գիտնալ ուզող կայ, 1971ին Պոլսոյ մէջ «Toker» հրատարակչատան կողմէ տպագրուած՝

«Անաթոլիոյ թրքացուիլը եւ իսլամացուիլը» անունը կրող գիրքը թող կարդայ:

Իրականութիւնները՝ Արեւուն նման ցեխով չի ծեփուիր:

Թիւ 5

«Նայիրի», 20 փետրուար 2001, թիւ 142

**ԱՆՊԱՏԻԺՄՆԱՅԱԾ
ՄԱՐԴԱՄՊԱՆՆԵՐՈՒ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԹՈՒՐԵՐԻԱ**

Ֆրանսան, Հայկական ցեղասպանութիւնը ընդունեց ըսելով
իրար անցաք:

Ինքզինքէն ելած խելագարներուն նման կը պոռաք ու կը յո-
խորտաք:

Ասոր կ'ըսին Յանցաւորութեան բարդոյթ:

Որովհետեւ, դուք շատ լաւ գիտէք, ձեր գործած ոճիրին ա-
հաւորութիւնը:

Այս պատճառաւ վախու մեջ էք: «CELAL BAYAR»ը հայոց հա-
մար՝ «Կամ մենք պիտի մնայինք. կամ թէ հայերը: Ստիպուած է-
ինք հայերը մաքրագործելու» ըսած էր:

Կը հասկնաք չէ՞, այս խօսքերուն իմաստը: Այսօրուան Թուր-
քիա ըսուած պետութիւնը՝ Հայոց ցեղասպանութեան «շնորհիւ»
մեջտեղ ելաւ:

Հայերը ցեղասպանութեան ենթարկեցիք: Եւ անոնց Հայրե-
նիքը գողցաք:

Ահա, ասոր հաշիւը պիտի տաք:

Ահա, ասոր պատիժը պիտի կոտէք:

Թիւ 6

«Նայիրի», 6 մարտ 2001, թիւ 143

**ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԵՆԷՆ ՍԱՐՍԱԹԱՉՊՈՒ
ՃԵՂԱՊԱՇՏ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ՝ «ԹՈՒՐԵՐԻԱ»**

1933ի «Տասներորդ տարուոյ քայլերք»ը գիտէք անպայման:
(1923ի Թրքական Հանրապետութեան 10 տարեդարձը):

«Տասը տարուան մէջ՝ տասնըհինգ միլիոն երիտասարդ ստեղծեցինք, ամէն տարիք»:

Դուք ինչպէ՞ս կը ստեղծէք «Աստուած էք»:

Բնական է ոչ: Թրքական մեթոտը ողջ ըլլայ:

Գնչու ծագումով, բայց ֆարմաստններուն նախագահը «մեծ վարպետ» Թալեաթ փաշան հայերը ցեղասպանութեան ենթարկեց:

Սելանիկցի Մուսթաֆա Քեմալը՝ յոյները, եւ Թալեաթ փաշայէն ճողոպրած հայերը մաքրագործեց:

Յետո՞յ.

Յետոյ, ֆարմաստն յոյն Վենիզելոսը ձեզի հետ համաձայնեցաւ. եւ Յունաստանի մէջ (Արեւմտեան Թրակիա՝ ենզատ) բոլոր, սուրի ճնշումով իսլամացած, յունական ցեղին ամենամաքուր միլիոնաւոր մարդիկը՝ «Թուրք են» ըսելով ձեզի ուղարկեց:

Յետոյ, Պուլկարիայէն, մաքրամաքուր պուլկար ցեղէն, բայց սուրի ճնշումով իսլամացած «Բոմիաք»ները ալիք, ալիք ձեզի եկան: Եուկոսլաւիայէն՝ իսկական սերպական ցեղէն, բայց սուրի ճնշումով իսլամացած «Պոսնիաք»ներն ալ եկան:

Անաթոլիոյ մէջ ալ, ուախամապետի աղջիկ, հրեայ, բայց ծայրայեղ թուրք Յալիտէ Էտիպ ցեղասպանութիւնէ մնացորդ հարիւր հազարներով հայ երախսները, իսկական թուրքերու վերածեց:

Ասոնց աւելցուցէք՝ 1915ին, սպանուելէ վախճալով իսլամացած, միլիոններու հասնող հայերը:

[Զորս հազար տարուան իրեն հայրենի հողերուն վրայ ապրող ազգ մը՝ որչափ ալ ջարդէք, չէք կրնար լմնցնել]:

Հաշիւը մէջտեղն է:

Ահա՛, այս ձեւով ստեղծեցիք՝ «Տասը տարուան մէջ, 15 միլիոն երիտասարդ, ամէն տարիք»:

Թիւ 7

«Նայիրի», 20 մարտ 2001, թիւ 144

ՀՐԳԵՉ (ԹՈՒԼՈՒՄՊԱՃԻ) ԻՍՏԱՅԻՆ ՃԷՄ

Թուրքիոյ պետութեան, հրեայ արտաքին գործոց նախարարին՝ շատ մը ծաղրանուններ տալ կարելի է. բայց ամենէն վայելուչը՝ Զրշէչ (Թուլունպաճի)ն է: Ինչո՞ւ համար, գիտե՞ք: Որովհետեւ վերջին շրջաններուն իր ամենէն կարելոր պարտականութիւնը՝ աշխարհի ամէն կողմը բռնկող Զայկական ցեղասպանութեան կրակը մարել է:

«Մէյ մը» Ամերիկա. «մէյ մը» Պարսկաստան. յետոյ Իտալիա, աւելի վերջ Ֆրանսա:

Ամենէն վերջ ալ Ջուիցերիա էր:

Անցեալ տարի, հոկտեմբեր ամսոյն՝ Ամերիկեան «Սենաթ»-ն Զայկական ցեղասպանութիւնը ընդունելէն վախճալով Ամերիկա էր: Այդտեղ, իր հրեայ ցեղակիցներուն օգնութեամբ կրակը մարելու աշխատեցաւ:

Շատ դժուար եղաւ, բայց վերջին վայրկեանին սեքսի-մանքէն Պիլ Գլինթրոնին շնորհիւ յաջողեցաւ:

Յետոյ կրակը՝ Իտալիա ցատկեց: Անմիջապէս Իտալիա մեկնեցաւ, բայց ուշ էր մնացած. Կրակը ամէն կողմ պատած էր արդէն:

Եւ թրքական մամուլի ձաբռտուքի ընկերակցութիւնը «կրակ ժայթքեց» Իտալիոյ դէմ:

Ալ ինչ սպառնալիքներ, ինչ հայիոյանքներ. Ամօթ. Ամօթ:

Բայց ամենէն կարելորը՝ Ֆրանսայի մէջ բռնկող Զայկական ցեղասպանութեան կրակն էր:

Իսմայիլ ճէն իր «Company»-ին հետ շատ աշխատեցաւ, շատ ջանք թափեց. բայց վասն ոչինչի: Կրակը մինչեւ առաստաղ հասած էր արդէն:

Եւ մենք, թրքական մամուլին եւ թելիվիզիոնի մաֆիային այս աստիճան կատղիլը չէինք տեսած:

Ի՞նչ սուտեր, ի՞նչ զրպարտութիւններ:

Եւ ըսողները ո՞վքեր էին՝

Պոլսեցի պատանդ – գերի հայերը:

«Սուտ է եղեր՝ թուրքերը հայերուն բան մը չէին ըրեր: Հայերը՝ ջարդեր են թուրքերուն»:

Այս սուտերը ո՞րկէ ելան. Ով կը հաւատայ այս պոչաւոր սուտերուն:

Փարիզի երեսփոխան PATRIK DEVEDJIANին ըսածին պէս
«Խեղճ պոլսեցի հայերը»:

Հրշեջ (թուլամպաճի) Իսմայիլ ճեմին վերջին ճարակութիւնը՝
Զուհիցիրիոյ Հայկական կրակը մարելու մէջ էր:

Բայց, ան այս անգամ գործը սկիզբէն շատ սեղմ բռնեց.

Դեռ 25 Յունուար 2001ին Պերնի մէջ Զուհիցիրիոյ արտաքին
գործերու նախարար Joseph Deissին հետ համաձայնեցաւ:

Ինչի՞ համար համաձայնութիւն:

Հասկցէք խնդրեմ. Զուհիցիրիոյ մէջ Թուրքիոյ հարուստները
այնքան դրամ ունին որ:

Բայց, հակառակ ամեն բանին, Իսմայիլ ճեմ նորէն վախ ու-
նէր:

Որովհետեւ Զուհիցիրիոյ երեսփոխան (ծնունդով պոլսեցի
յոյն) Josef Zisyaoisին աջը ձախը յայտնի չէր ըլլար:

13 մարտ 2001 թուականին, Լուկանօ՛ի մէջ, քիչ մնաց, աշ-
խարհ Իսմայիլ ճեմին գլխուն պիտի փլէր. փլաւ, փլելու վրայ էր.

Բայց մազապուր ազատեցաւ՝

70ի դէմ 73 քուէով:

Շնորհաւորութիւններ սելանիկցի Իսմայիլ ճեմ:

Բայց այս, դեռ գործին սկիզբն է:

Եւ հրշեջ (թուլունպաճի) Իսմայիլ ճեմ, իրաւունք ունիս վախ-
նալէ՝ Josef Zisyadistն:

Ան շատ կրակոտ երիտասարդ մըն է:

Անոր կրակը մարելը՝ շատ դժուար գործ է:

Թիւ 8

«Նայիրի», 3 ապրիլ 2001, թիւ 145

**ԶԱՆՉԱՆՈՒՄ ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՄԲ՝
ԳՈՒՔ ԲՈՒՐՈՂ ԱՆ ՄԱՐԴԱՄՊԱՆՆԵՐ ԷՔ**

(1939–1945)ին Գերմանիոյ մէջ կատարուած հրեական «ցեղասպանութեան» եւ 1915ին Թուրքիոյ մէջ կատարուած Հայկական ցեղասպանութեան միջեւ տարբերութիւնը ի՞նչ է:

Գերմանացիները (1939–1945) երկրորդ Աշխարհապատերազմին, իրենց գրաւած երկիրներուն մէջ ապրող հրեաները ժողովեցին եւ Գերմանիոյ մէջ եւ շրջակայքի «CAMP»երը լեցուցին:

Եւ այս հրեաներուն մեծամասնութիւնը այս «CAMP»երուն մէջ «S.S.» ըսուած գերմանացի «CAMP»ի ոստիկաններուն կողմէ սպանուեցան:

Գերմանացի S.S. CAMPի ոստիկաններուն կողմէ կատարուած այս սպանդին գերմանացի ժողովուրդը ոչ մէկ ձեւով մասնակցեցաւ:

Անաթոլիոյ մէջ դարերէ ի վեր տեւող, հայ ազգին սպանդը՝ 24 ապրիլ 1915ին հայ ժողովուրդին ցեղասպանութեան ենթարկուելովը վերջ գտաւ:

Իթքիհաթ եւ թերաքքի կուսակցութեան, տարիներէ ի վեր պատրաստած, հայ ազգը բնաջնջուելու ծրագիրը՝ Առաջին աշխարհի պատերազմին խառնաշփոթութիւններէն օգտուելով 24 Ապրիլի 1915ին գործադրութեան դրուեցաւ:

Պոլսոյ եւ Իզմիրի մէջ ապրող հայերէն զատ (այս քաղաքներուն մէջ, մեծ թիւով Եւրոպացի օտարներ կապրէին: Անոնց աչքին առջեւը աքսոր եւ ջարդ կատարելը շատ պատշաճ չէր ըլլար) էտիրներէն սկսեալ մինչեւ Վան բոլոր հայութիւնը՝ 48 ժամուան մէջ աքսորի ելլալու պարտադրուեցան: Եւ ժամտարմներուն հսկողութեան տակ ճամբայ հանուեցան, եւ Սուրիական անապատները քշուեցան:

Անվերջանալի կարավաններով յառաջանալու ջանացող այս հայ աքսորեալներուն վրայ թրքական բանտերէն մասնաւորապէս ազատ արձակուած մարդասպանները եւ աւագակները ղրկուեցան:

Եւ Անաթոլիոյ անթիւ անհամար քաղաքներուն, գիւղաքաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ կատարուած հայկական տեղահանութիւնը՝ հթթհաթ եւ թերաքքի կուսակցութեան կատաղի վարիչներուն, թուրք ժողովուրդը գրգռելնուն պատճառաւ ջարդի վերածուեցաւ:

Եւ 1915ին գործադրուած այս Հայկական ցեղասպանութեան (Գերմանիոյ մէջ կատարուած հրէական «ցեղասպանութեան» հակառակ ձեւով) թուրք ժողովուրդը մեծամասնութեամբ մասնակցեցաւ:

Կիրարկուած սեմարիօն հետեւեալ ձեւով էր՝

Անաթոլիոյ քաղաք եւ գիւղաքաղաք եւ գիւղերուն հայ բնակչութիւնը տեղահանութեան պատրուակով ճամբայ կը հանուէր:

Ճամբայ ելլելէ քանի մը ժամ ետք, կիրճի մը մէջ պահուդտած սպասող, հայ աքսորեալներուն դրացիները եղող թուրքերուն կողմէ, պզտիկ, մեծ, կին, էրիկմարդ, առանց խտրութեան բոլոր հայերը ոչխարներու պէս կը մորթուէին, կը մեռցուէին:

Եւ յետոյ դիակներուն վրայ, ինչ որ կար, մինչեւ անոնց հագուստները կը գողցուէր:

1915ին հթթհաթ եւ թերաքքի կուսակցութեան կողմէ իրագործուած Հայկական ցեղասպանութեան իսկական սեմարիօն^{ԱՍՍ} այսպէս է:

Այս վայրագութիւնը կատարող թուրքերը, մինչեւ վերջին ժամանակները այս հայկական ջարդին «պատմութիւնները» որսորդի պատմութիւններու պէս գոռոզանալով եւ հպարտութեամբ՝ իրենց գաւակներուն եւ թոռներուն կը պատմէին:

Որովհետեւ անոնց կատարած սարսափելի ջարդը մինչեւ այսօր անպատիժ մնացած էր:

Այդ պատճառաւ, առանց քաշուելու անոնք կը պատմէին, թէ ինչպէս ամեն մէկ թուրք յիսուն, վաթսուն հայ-կեաւուրի գլուխը

կտրած էր:

Նոյնիսկ, մեջերնին «ախտեան»եր կային: Եւ այս «ախտեան»երուն ամեն մէկը՝ նուազագոյն հինգ հարիւր հայ – կեաւուրի գլուխը թոցուցած էր...

Մենք՝ իրենց մահուան սեմին, անկողինին մէջ զառանցող, եւ իրենց կտրած հայ երեխաներուն աղաղակներով դժոխային չարչարանքներու ենթարկուող թուրք ծերունիներ տեսանք անձնապէս:

Այստեղ երախտագիտութեամբ յիշենք նաեւ կարգ մը բարեսիրտ թուրք ընտանիքները՝ որոնք իրենց դրացի հայերը պահելով ջարդէ ազատած էին:

Այս տեսակ մարդասէր թուրքեր ալ կային:

Բայց հազարէն մէկ...

Եւ այսօր դուք՝ թուրքերդ, Հայկական ցեղասպանութիւնը կ'ուրանաք: Եւ մինչեւ վերջ ալ պիտի ուրանաք:

Բայց... սպասեցէք, պիտի տեսնէք: Աշխարհի մէջ անպատիժ մնացած վերջին «Աւազակ–Պետութեան» կեանքը շատ երկայն պիտի չի տեւէ:

Թիւ 9

«Նայիրի», 24 ապրիլ 2001, թիւ 146

24 ԱՊՐԻԼ 1915-Ը

ԹՈՒՐԸ ԱՎՃԱԿ-ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ՝ ՀԱՅ ԱՉՓԻՆ ԴԵՍ

ԳՈՐԾԱԴՐՈՒՄ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՍԿՃԲՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՎԱՆՆ Է

Թուրք աւազակ պետութիւնը, հայ ազգը մեջտեղէն վերցնելու համար տուած մահուան վճիռը՝ 24 Ապրիլ 1915ին գործադրել սկսաւ:

Դուք, վայրենի թուրքեր՝ «գլուխ թոցնելու» մէջ, աշխարհի ախտեանն էք: Գիտէք որ գլուխ չունեցող մարմին մը՝ հարիւրին

հարիւր մեռած է:

Ազգի մը գլուխ ո՞վ է «առաջնորդները, գրողները, մտաւորականները»:

Ուրեմն հայ ազգը մէջտեղէն վերցնելու համար նախ եւ առաջ անոնց՝ առաջնորդները, գրողները եւ մտաւորականները մեռցնել պէտք էր, որ հայ ազգը առանց «գլուխ» մնայ:

24 Ապրիլ 1915ին գիշերը՝ Պոլսոյ մէջ գտնուող բոլոր հայ առաջնորդները, գրողները եւ մտաւորականները ձերբակալեցիք, եւ ամէնքն ալ Չամղըրը եւ Այաշ արքայքանցիք: Եւ հոն բոլորն ալ կամաց կամաց սպաննեցիք:

Ահա, այս ձեռով սկսաւ 24 Ապրիլ 1915ին հայ ազգին ցեղասպանութիւնը:

Անկէ յետոյ, դիւրին եղաւ, առանց «գլուխի» մնացած հայ ազգը մաքրագործելը:

Թրակիայէն մինչեւ Անաթոլիա, Էտիրնէէն մինչեւ Վան՝ բոլոր քաղաքներուն, գիւղաքաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ գտնուող բոլոր հայերը տարեց, երիտասարդ, երեխայ, կին, էրիկմարդ, բոլորն ալ հաւաքեցիք եւ ժանտարմներուն հսկողութեան տակ, անօթի, ծարաւ ոչխարներու պէս քշեցիք դէպի Սուրիական անապատները:

Եւ ներքին գործոց նախարար Թալեաթ փաշային հրահանգովը՝ պզտիկ մեծ չի նայած, բոլորն մորթելով, սպաննեցիք:

24 Ապրիլ 1915ին սկսող Հայկական ցեղասպանութեան մէջ, ձեր գործադրած սարսափելի վայրագութիւնը՝ պատմութեան ոչ մէկ շրջանին, ոչ մէկ պետութիւն կրցած է կատարել:

Ո՛չ Եհնկիզ խանին, ո՛չ ալ Թիմուր-Լէնքին վայրագութիւնը ձեր Հայկական ցեղասպանութեան մէջ կատարած վայրագութեան կրնան հասնիլ:

Այս տեսակէտով, դուք «աշխարհի ամենէն սարսափազդու դահիճներու պետութեան տիտղոսը» հպարտութեամբ կրնաք կրել:

Բայց, բոլոր հայերուն համար ամենէն ցաւալի եղողը՝ ձեր իրագործած այս սարսափելի Հայկական ցեղասպանութեան

պատճառաւ, մինչեւ այսօր անպատիժ մնացած ըլլալնիդ է:

Եւ դուք, մինչեւ որ անպատիժ մնալու շարունակէք, աշխարհի մէջ արդարութեան մասին խօսիլը՝ անկարելի է: Այն ատեն կը մնայ միայն՝ Երկնային արդարութիւնը, Աստուծոյ Արդարութիւնը: Եթէ «Աստուած» գոյութիւն ունի՝ վստահ եղէք, որ ձերինին պէս, «մարդկութեան երեսին մուր» պետութիւն մը «թուրք պետութիւնը» անպայման իր արժանի եղած պատժին պիտի ենթարկուի:

Թիւ 10

«Նայիրի», 8 մայիս 2001, թիւ 147

«ԿԵՐԷ՝ Զ ԷՖԵՆՏԻՆԵՐ, ԿԵՐԷՔ. ԿԵՐԷՔ, ՄԻՆՉԵՒ ՈՐ ՊԱՅԹԻՔ՝ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԿԵԱՌՈՒՐԻՆ ՄԻԼԻԱՌԱՒՈՐ ՏՈՒԱՐՆԵՐ ԱՐՏՕՆԵԱԼ ԵՆ ՉԵՁԻ»

Շնորհաւորութիւններ՝ Թուրքիոյ տնտեսութեան նախարար Քեմալ Տերվիշ: 27 ապրիլ 2001–ի ուրբաթ օրը, Ամերիկայէն տասը միլիառ տոլար կորզեր ես նորէն:

Մինչդեռ, ասկէ քանի մը ամիսներ առաջ՝ 2000թ.ի վերջին ամիսներուն, Ամերիկան ձեզի տասը միլիառ տոլար տուած էր արդէն: Ի՞նչ եղան այս միլիառաւոր տոլարները: Ի՞նչ կ'ուզես որ ըլլան: «Յոբ, հոբ շարալոմ»: «Թռաւ, գնաց, փոշի եղաւ»:

Աճպարարներէն միայն ճաւիթ Չաղլարին անունը մէջտեղն է: Դիպուածին նայեցէք, որ ան ալ Ամերիկա փախուստ տուած է եղեր:

Ո՞ր են միւս աճպարարները: Այսքան միլիառաւոր տոլարները՝ Չաղլարը մինակ չի կրնար ուտել: Դուն ալ շատ միամիտ ես եղեր: Չես գիտե՞ր ասացուածքը՝ «Պետութեան ապրանքը՝ ծով է: Չուտողը՝ խոզ է»:

Քեզի, շիտակը ըսեմ. «Շատ մի խառներ, տակէն «չօքուլա» կ'ելլայ»:

Բայց այսքանն ալ շատ է. 2001-ի մարտ ամիսն էր՝ տոլարին փոխարժեքը եօթ հարիւր հազար լիրայէն մէկ միլիոն երկու հազար լիրայի բարձրացաւ:

Թրքական լիրան, մէկ օրուան մէջ, իր արժեքէն հարիւրին եօթանասունը կորսնցուց:

Ասոր, մեր գիտցածով՝ սնանկութիւն կ'ըսեն: Սնանկութիւնէն ալ գէշ էր վիճակը: Անկէ յետոյ, փոթորիկ մը, փոթորիկ մը... «ընկղմելու վրայ ենք»: «Ընկղմեցանք»:

s.o.s., s.o.s., s.o.s..

Աման Ամերիկա՛, մընէր, մըլլար.

Մեզ ազատէ. դուք, ի՞նչ որ ուզէք, ան պիտի ընենք:

Ձեր ուզած «բարենորոգման» օրէնքները Ազգային ժողովէն ելլալու վրայ են... Եւ յետոյ՝ ամէն բան եղաւ, լմնցաւ մաշալ-լահ...: Էն ետքը, Քենալ Տերվիշը ամերիկացիները համոզեց: «Ապրի՛ս, կեաւուր Սամ հօրեղբայր»:

Եւ վերջապէս, տասը միլիառ տոլարը Քենալ Տերվիշին «գրպանն է» կրնանք նկատել: Ալ հիմա, հին «տետրակները» կրնանք փակել: Եւ նորերուն սկսիլ:

Այս մեր պատմածները գործին միայն պաշտօնական կողմ են: Մետալին մէկ կողմն է միայն: Հապա, մետալին միւս կողմը, ի՞նչ է որ.

Դուք «Էօճիւ»ի պատմութիւնը ի՞նչ է նէ գիտէ՞ք:

Մեր ատենները, որպէսզի երախտները բարի կենան, «Էօճիւ»ն պիտի գայ, «Էօճիւ»ն պիտի գայ–ի սուտերով կը վախցնէին: Նոյն ձեւով հիմա՝ «Թուրքիոյ մէջ «Հիզպուլլահ»ները իշխանութեան պիտի գան» ըսելով Ամերիկան կը վախցնեն:

Ամերիկան ալ, այս «Հիզպուլլահ»ները Թուրքիոյ մէջ իշխանութեան չգան ըսելով՝ բազմամիլիառ տոլարներ կու տայ Թուրքիոյ:

Պատմութիւնը այսքան պարզ է:

Բայց, խօսքը մէջերնիս, ձեզի շիտակը ըսե՞մ. իրականութե-

ան մեջ, Ամերիկյան «Ջիզպոլլահ»ներեն վախ չունի: Իսկուբեան մեջ՝ առաջ Սովետներուն դէմ, հիմա ալ ռուսներուն եւ չինացիներուն դէմ պայքարին ըսելով, մոլեռանդ իսլամներուն թիկունք կանգնողը՝ Ամերիկեան C.I.A. կազմակերպութիւնն է:

Ամերիկայի մտահոգութիւնը Իսրայէլի համար է: Եթէ Թուրքիան, Պարսկաստանի նման «Ջիզպոլլահ»ներուն ձեռքը անցնելիք ըլլայ, Իսրայէլի ապահովութիւնը կրնայ վտանգի ենթարկուիլ: Ամերիկային վախը ասկէ է:

Այս պատճառով է, որ Ամերիկյան իբր «Էօճիլ»ի դրամ, Թուրքիոյ միլիառաւոր տոլարներ կը վճարէ:

Թիւ 11

«Նայիրի» 22 մայիս 2001, թիւ 148

ՍՈՒՏԵՐՈՒ ՎՐԱՅ ՀԻՄՆՈՒԱԾ ԴԵՏՈՒԹԻՒՆ ՍԸ

«ԻԲՐ ԹԷ ԹՈՒՐՔԻԱ»

Հայկական ցեղասպանութեան համար «Իբր թէ ցեղասպանութիւն» ըսեր էք:

Իրաւունք ունիք, այսպէս ըսելու:

Որովհետեւ, եթէ իրականութիւնը ըսելու ըլլաք, սուտերու վրայ հիմնուած Թուրքիա ըսուած պետութեան վերջը կու գայ:

Դուք ինչպէ՞ս «Թուրքիա» կրնաք ըլլալ:

Մինչեւ 1920թ. «թրքական պետութիւն» ըսուած բան մը գոյութիւն չունէր:

Օսմանեան պետութիւն էր անունը:

Եւ 1918-ին՝ ձեր վերջը եկած էր:

Եւ «Օսմանեան պետութիւն» ըսուած սպանդի եւ թալանի դրութեան վրայ հիմնուած աւարառուներու պետութիւնը, մարդկութեան մարմնին վրայ գտնուող ուռի մը պէս, պիտի կտրուէր եւ պիտի նետուէր:

Բայց վերջին վայրկեանին կրկին ձեր բախտը քալեց:

Արեւմտեան պետութիւններուն բարձրագոյն շահերը եւ անոնց սանձերը ձեռքը բռնող անտեսանելի սարսափազդու «ուժը» ձեր մահուան արգելք եղաւ:

Եւ դուք, կրկին չորս ոտքի վրայ ինկաք:

Եւ աճաբարարին սնտուկէն ելլող նապաստակին նման, օսմանեան պետութեան դագաղին մէջէն «Թուրքիա» ըսուած ուրուականը ելաւ:

Եւ մակեդոնական օթեակին մէջ ֆարմասոն ըլլալով արձանագրուած եւ ծնունդով սելանիկցի ձեր նախահայրը՝ թրքութեան առաքեալը ըլլալով մէջտեղ ելաւ:

Ալ ի՞նչ ճառեր, ի՞նչ ճառեր: Ամէն ինչ թուրք, ամէն բան թուրք: Եւ Թուրքիա, եւ տեւական Թուրքիա:

Բայց ո՞վ է թուրքը: Ամէն մարդ թուրք է: Ուզես արաբ եղիր, ուզես քիւրտ: Ուզես հայ եղիր, ուզես յոյն: «Ի՞նչ երջանիկ է, թուրք եմ ըսողը»: Որովհետեւ, թուրք ըսուած մէկը գոյութիւն չունի:

Եւ անկէ յետոյ, ուռեցուր եւ ուռեցուր, երակներուն ուժի դեղ:

Նախահայրը՝ ձեր երակներուն մէջի ազնուական արիւնէն խօսք ըրեր է: Այդ ո՞ր արիւնն է արդեօք՝ բոմիա՞ք է, պոսմիա՞ք է: չերքե՞զ է, ալպանացի՞ է: Սի գո՞ւցէ հայկական արիւն չըլլայ:

Թիւ 12

«Նայիրի», 5 յունիս 2001, թիւ 149

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՀՐԱՇԸ

«Ինչպէ՞ս աշխարհակալ կայսրութիւն մը մէջտեղ բերիք՝ ցեղախտւմբէ մը»:

Ինչպէ՞ս ըրիք այս գործը:

Ողջ ըլլայ օսմանեան եաթաղանը: «Կան միւսլիմանութիւնը կ'ընդունիք, կան ձեր գլուխները կը թռին այս եաթաղանով»:

Այս հրաշք նախադասութիւնը բացաւ ձեզի յաջողութեան դռները՝ «Բացուէ Սուսամ, բացուէ» պատմութեան մէջ եղածին նման:

Շատ դժուար էր, ձեր գերեվարած ժողովուրդներուն համար, այս սարսափելի ընտրութեան մէջ, այս մահու կենաց հարցին մէջ, կեանքին դէմ «Մահը» ընտրելը:

Ամէն մահկանացուի յատուկ չէր այս կարողութիւնը:

Հակառակ ասոր, բիրաւոր հաւատացեալ քրիստոնեաներ «Մահը» ընտրեցին: ... Եւ անոնց գլուխները կտրուեցան եաթաղանով:

Բայց միլիոնաւոր խեղճ մարդիկ այս քաջութիւնը չկրցան ցուցաբերել: Եւ անոնք «իրական հաւատքը» ընդունեցին եւ իսլամ եղան:

Բայց «քառասուն տարուան “եանին” քանի կ'ըլլա՞յ»: Բայց եղաւ. «մահու սպառնալիքով՝ ամէն բան կարելի է փոխել»:

Եւ ձեր այս սպանդի եւ թալանի քաղաքականութեան «շնորհիւ» յառաջացաք Անաթոլիոյ մէջ, Պալքաններու մէջ, եւ հասաք մինչեւ Վիեննայի դռները:

Սերպիոյ պոսնիաքները, Պուլկարիոյ բոսնիաքները, Ալպանիոյ «արնաւութները» ձեր սարսափելի եաթաղանին մէջտեղ բերած «pic»երն են, ապօրինի զաւակներն են:

Բայց Վիեննայի դռներուն առջեւը ձեր «խաղը» ավարտեցաւ: Լեհաստանի թագաւորը՝ Jean Sobieski-ին Վիեննայի դռներուն առջեւը 1683-ին, ձեզի տուած հարուածէն յետոյ, մէյ մըն ալ մէքքերնիդ չչտկուեցաւ:

Որովհետեւ, ձեր Վիեննայի պարտութենէն յետոյ, սպանդի եւ թալանի վրայ հիմնուած ձեր ռազմավարութիւնը սնանկացաւ: Ուրիշ թալանուելիք հողամասեր չկրցաք գրաւել: Եւ անկէ ետք՝ սկսաք նահանջել:

Բայց, բնաւորութիւնները կարելի չէ փոխել: Վարժուած էիք, եաթաղանով գլուխներ թոցնելու:

1809-ին Սերպիոյ «Նիշ» քաղաքին մէջ, ձեր բռնակալ վարչութեան դէմ ապստամբող սերպ ժողովուրդը արիւնի մէջ խեղդեցիք...

...Եւ ձեր կտրած սերպ հայրենասէրներուն գլուխները վրայ վրայի դիզելով՝ սարսափելի «Գանկերու աշտարակ» մը կառու-

ցանցիք: Որ սերպերը դաս առնեն, վախճան, եւ ուրիշ ատեն, կրկին չապստամբին...

Սերպերը, տասնեակ տարիներ վերջ, իրենց անկախութեան տիրանալէ յետոյ, այս «Գանկերու աշտարակ»ը պահպանեցին ձեր վայրագութեան անհերքելի մէկ ապացոյցը ըլլալով:

Այսօր, այս «Գանկերու աշտարակ»ը ամբողջ սերպ ժողովուրդին համար, սուրբ ուխտատեղի մըն է:

Եւ «Նիշ» քաղաքին մուտքի մայր պողոտային վրայ, չորս լեզուներով՝ սերպերէն, անգլերէն, ֆրանսերէն եւ գերմաներէն՝ «TOWER OF CRANES», «VA TOUR DES CRANES», «SCHADEL-TURM» մեծ ծանուցում մը՝ այս սուրբ գանկերու աշտարակին մուտքի վայրը կը նշանակէ:

Եթէ դուք՝ թուրքեր, եթէ «NICH» քաղաքէն անցնելու ըլլաք, գացէք, եւ տեսէք ձեր վայրագութեան սարսափազդու «ձեռակերտը»:

Մենք այցելեցինք եւ տեսանք Նիշ-ին մէջի այս ահռելի գանկերու աշտարակը:

Եւ հայ մը ըլլալով պատկերացուցինք մեր հայ ազգակիցներուն, Անաթոլիոյ մէջ, երկար դարեր, ձեր բարբարոսութիւններով ինչպէս չարչարուած ըլլալը:

Եւ ցաւով վերյիշեցինք 24 Ապրիլ 1915-ին ալ, ձեր շղթայագերծած ցեղասպանութեամբ, Հայ Ազգին ամբողջութեամբ բնաջնջուիլը:

Եւ թրքական բարբարոսութեան անհերքելի «ստեղծագործութիւնը» եղող այս գանկերու աշտարակին մասունքներուն առջեւ, աչքերնիս արցունքով լեցուն, յարգանքով խոնարհեցանք:

Ստախոս թուրքեր

Ի՞նչ պիտի ըսէք այս գանկերու աշտարակին համար.

Այս գանկերու աշտարակն ալ ձեր արտայայտութեամբ՝ «ԻԲՐ ԹԵ ԶԱՐԴ Է» հայկական «ԻԲՐ ԹԵ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ» նման:

Թիւ 13-14

«Նայիրի», 19 յունիս 2001, թիւ 150

«Նայիրի», 6 յուլիս 2001, թիւ 151

**ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՔ ԷՖԵՆՏԻՆԵՐ,
ԱՆՊԱՅՄԱՆ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՔ. ԶԵՐ ԵԿԱԾ՝
ՄԻԶԻՆ ԱՄԻՈՅ ՏԱՓԱՍՏԱՆՆԵՐԸ**

Դուք, օսմանեան պատմութիւնը գիտե՞ք:

1683–ին մինչեւ Վիեննայի դռներուն առջեւը յառաջացող օսմանեան բանակին մաս կազմող զինուորներուն անունը՝ «Ենիչերի» էր: Դուք ենիչերիներուն ով ըլլալը գիտե՞ք:

Բոլորն ալ յոյն, սերպ, պուլկար եւ հայ ընտանիքներուն ձեռքէն, եաթաղանի սպառնալիքով գողցւած, իրենց հինգ–վեց տարիքին, քրիստոնեայ ընտանիքներու մանչ զաւակներ էին:

Այս տղաքը, թլպատուելով կ'իսլամացուէին, եւ ենիչերիներուն կեդրոններուն մէջ կը պատրաստուէին եւ օսմանեան ռազմիկի կը վերածուէին:

Անգլիացի պատմագէտ Arnold Toynbee-ին 1934-ին սապէս գրած էր՝

«Այս քրիստոնեայի զաւակ ենիչերիները, իրենց ծագումը բոլորովին մոռցած էին եւ օսմանեան վայրագ եւ անգութ կերպարը իւրացուցած էին:

Եւ այս ենիչերիները Յունաստանի, Սերպիոյ, Պուլկարիոյ եւ Հայաստանի հողամասերուն վրայ, թալանի համար արշաւած միջոցին, իրենց ազգակիցները ամենէն վայրագ ձեւով կը սպաննէին»:

Ահա, այս ձեր վայրագութեան շնորհիւ, յառաջացաք մինչեւ Վիեննայի դռներուն առջեւը:

Մինչեւ 1820-ները Յունաստանը ձեր տիրապետութեան ենթարկուած էր:

Հին յունական պատմութեան ամենէն արժեքաւոր տաճարը եղող Աթինայի Acropole-ի “Parthenon”ը վառօդի մթերանոցի վերածած էիք: Եւ 1687-ին վառօդի մթերանոցը կը պայթի. եւ յունական պատմութեան հպարտութիւնը եղող Parthenon-ը աւերակի կը վերածուի:

1820-ներուն յունական ապստամբութեան շրջանին, այն աստիճան վայրագութիւններ կատարեցիք, որ հռչակաւոր ֆրանսացի գրագետ Viktor Hugoն իր «Յոյն տղան» վերտառութեամբ բանաստեղծութեան մէջ, ձեր վայրագութիւնը հետեւեալ տողերով պատմութեան էջերուն անցուց «**Թուրքերը այստեղէն անցան, ամէն տեղ աւերակ է. ամէն մարդ սուգի մէջ**»:

Դուք “kapadokia”ն գիտէք: Դուք այս տեղերուն «Պարիկի ծխնելոյզներ» կ’ըսէք:

Դուք այս քրիստոնէութեան օրրանը եղող սուրբ հողերուն վրայ ժայռերը փորելով հոն կառուցած եկեղեցիները այցելած էք:

Եւ փորուած եկեղեցիներուն պատերը զարդարող բիւզանդական արուեստին հրաշալիքները եղող “Fresgue”ները [որմնանկար] տեսած էք:

Քրիստոսին եւ սուրբերուն նկարներով ճոխացած այս “Fresgue”ներուն ուշադրութեամբ նայած էք:

Մենք գացինք ու տեսանք: Եւ հոն տեսած «աղէտ»ին հետեւանքով տառապեցանք: Որովհետեւ “Fresgue”ներուն վրայի Քրիստոսին եւ Սուրբերուն աչքերը [մեծամասնութեամբ] փորուած էին:

Ձեր մոլեռանդ կրօնաւորներուն դրդումով, այս «աշխարհի հրաշալիքները» “Gavour”ի պատկեր է ըսելով, ստորին ձեռքերու միջոցաւ քանդուած էին:

Մինչեւ 1923, դուք այս եկեղեցիներուն «տէր»երը դաժանօրէն սպաննեցիք:

Եւ յետոյ, արուեստի հրաշալիքներ եղող այս “Fresgue” ներուն վրայ, ձեր վայրագութեան կնիքը զարկիք:

Վերջին շրջաններուն ձեր պոռոտախօս եւ պոռչտացող թերթերուն մէջ անունը շատ կ'անցնի:

Քրիստոսէ յետոյ 1000 տարիներուն, Հայաստանի թագաւորութեան մայրաքաղաքը «Անի» քաղաքն է:

Հայկական պատմութեան մէջ Անի քաղաքին անունը՝ «Հագարումէկ եկեղեցիներու քաղաք» ըլլալով կը յիշատակուի:

Այսօր, այս հագարումէկ եկեղեցիներով հայկական թագաւորութեան մայրաքաղաք «Անի»-ն մէկ եկեղեցի մը մնացած է: Ան ալ կէս աւերակ վիճակի մէջ:

Ի՞նչ եղան այդ հագարումէկ եկեղեցիները:

Դուք, վայրենի թուրքեր, այս եկեղեցիները քանդեցիք, մաս մը քարերը ուրիշ տեղ փոխադրեցիք եւ շատերն ալ կիր ըլլալով այրեցիք:

Վերջին մնացած եկեղեցիներն ալ 1945-էն ետք, ձեր «ազգային պետ»-ին՝ Իսմէթ Ինօնիւի հրամանով ուժանակով օդը հանեցիք:

«Ազգային պետ»-էն հրահանգ եկած էր՝ «Հայութենէն հետք պիտի չմնայ»:

Այսօր, ձեր գրաւած Արեւմտեան Հայաստանի ու անթիւ անհամար քաղաք եւ գիւղաքաղաքներուն մէջ, տասը հագարներով հայկական եկեղեցի կար:

Ի՞նչ եղան այս եկեղեցիները:

Ֆրանսացի մեծ գրագէտ Viktor Hugo-ին ըսածի պէս՝ «Թուրքերը այս տեղէն անցան, Ամէն տեղ աւերակ եւ սուգ է»:

Արեւելեան Հռովմէական կայսրութեան մայրաքաղաքը, կայսր Constantin-ի կողմէ հիմնուած ըլլալուն պատճառաւ, այս քաղաքին անունը՝ “Constantinople” էր:

Այս քաղաքին անունը մինչեւ 1930 թուականը պաշտօնապէս “Constantinople” ըլլալով մնաց: 1930-ին դուք, “Constantinople” անունը, իբր թէ թրքացուցիք եւ “Istanbul”ի վերածեցիք:

Իրականութեան մէջ, “Istanbul” անունն ալ յունարէն “Istinbolil”ի անունին տարբեր մէկ ձեւն է:

Բայց դուք, “Istanbul”ի անունը որչափ որ ուզէք փոխեցէք “Istanbul”ը միշտ “Gavur”ի քաղաք է:

“Istanbul”էն հանեցէք բիւզանդական յուշարձանները:

Յանեցէք, դաւանափոխ հայ մը եղող Կեսարիոյ «Աղրնաս» գիւղէն մեծ ճարտարապետ Սիանին ստեղծագործութիւնները:

Եւ մանաւանդ հանեցէք 19-րդ դարուն «Պալեան» ճարտարապետներուն ընտանիքին կառուցանած ստեղծագործութիւնները՝ Dolmabahce-ի Ciragan-ի Bcylerbeyi-ի Իսթանպուլի զարդերը եղած պալատները եւ Պալեաններուն կառուցանած անթիւ-անհամար կոթողները:

Յետոյ ինչ կը մնայ Պոլսոյ մէջ:

“Istanbul”ի մէջ ի վերջոյ կը մնայ ծուռումուռ Beton շէնքերը, եւ կը մնայ մանաւանդ՝ «Գիշերաթոյսները»:

Դուք, ամբողջ օսմանեան պատմութեան ընթացքին, ձեր գրաւած հողերուն վրայ, միայն սարսափ եւ վայրագութիւն սփռեցիք: Դուք, պատմութեան հպարտութիւնը եղող կոթողները քանդեցիք: Դուք, բարգաւաճ վայրերը աւերակի վերածեցիք: Դուք, այս հողերուն վրայ, բնակելու արժանի չէք:

Եւ ինչպէս որ Վիեննայէն, Պելկրատէն, Աթինայէն, Սօֆիայէն, Պաղտատէն, Դամասկոսէն եւ Պէյրութէն վռնտուեցաք, նոյնպէս ալ քաղաքակրթութիւններու օրրան Անաթոլիայէն եւ Պոլիսէն պիտի վռնտուիք եւ պիտի վերադառնաք Միջին Ասիոյ տափաստանները:

Թիւ 15

«Նայիրի», 17 յուլիս 2001, թիւ 152:

**ԿԸ ՀՐԱՊԱՐԱԿԵՆԸ ԹՈՒՐԵՐՈՒՆ
(ԻՐՐ ԹԷ) ՉԳԻՏՅԱՍ ԻՐԱՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

ԴԵՊՔ - Ա.

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲՈՒՐԴԻ ՄԱՍՆԱԳԷՏԻ ՄԸ ՊԱՏՄԱՍՆԵՐԸ

Տարի 1948թ. SUMERBANK-ի հրաւերով, ֆրանսայէն բուրդի մասնագէտ մը, Պոլիս կու գայ, եւ Անաթոլիայի ոչխարներուն բուրդի որակը նշանակելու համար, SUMERBANK-էն պատասխանատուի մը հետ միասին, Արեւելեան Անաթոլիոյ քաղաք եւ գիւղաքաղաքներուն մէջ ուսումնասիրութեան ճամբորդութեան մը կ'ելլայ:

Ֆրանսացի մասնագէտը, SUMERBANK-ի պատասխանատուին հետ, ոչխարներուն արածած բարձրականդակները կ'այցելէ:

Եւ այս պտոյտներու ընթացքին, ֆրանսացի մասնագէտին ուշադրութիւնը կը գրաւէ ուժանակի պայթումներու ձայները:

Կը հետաքրքրուի եւ մօտը կ'երթայ պայթումներուն:

Եւ կը տեսնէ, թէ սպայի մը հսկողութեան տակ, թուրք զինուորները, բարձր բլուրներու վրայ կառուցուած հայկական պատմական վանքերու եկեղեցիները ուժանակով օդը հանելու եւ փլցնելու կ'աշխատին:

Ֆրանսացի մասնագէտը թուրք սպային կը հարցնէ. «Լեռան գլուխը գտնուող հայկական պատմական այս եկեղեցիները ի՞նչ վնաս ունին ձեզի»:

Թուրք սպան սա պատասխանը կու տայ. «ISMET INONU»-էն հրաման կայ հայերէն որեւէ հետք պիտի չմնայ»:

ԹԻՎ 6

«Նայիրի», 31 յունիս 2001, թիվ 153:

ԴԵՊՔ - Բ

ԿԵՍԱՐԱՅԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ՄԸ ՊԱՏՄԱԾՆԵՐԸ

(Հայ երիտասարդին թրքերէն ըլլալով պատմածները՝ իր խօսքերուն հաւատարիմ մնալով տալու պիտի ջանանք)

1915-էն առաջ «Թալաս»ը շատ բարգաւաճ քաղաք մըն է եղեր:

Շատ մեծ թիւով հայեր կ'ապրին եղեր Թալասի մէջ: Յոյներ ալ կան եղեր, բայց յոյները՝ հայերուն չափ չեն եղեր: Վերի թաղամասը, բոլորովին հայ են եղեր:

26 հատ փուտեր կ'աշխատին եղեր Թալասի թաղամասերուն մէջ:

Կիւլպենկեանին ընտանիքը թալասցի է (հռչակաւոր միլիառատեր Գալուստ Կիւլպենկեան: «Պարոն հարիւրին հինգ»):

Երիտասարդ Կիւլպենկեանը Եւրոպա կ'երթայ՝ ուսանելու: Յետոյ կը հարստանայ, միլիոնատեր կ'ըլլայ:

Եւ կուզէ, որ Թալասի մէջ իր անունով եկեղեցի մը կառուցուի:

«Շատ գեղեցիկ եկեղեցի մը ըլլայ. ծախսուելիք դրամը կարելոր չէ» ըսեր է:

Եւ շատ գեղեցիկ եկեղեցի մը կը կառուցանեն: Շատ ամուր քարեր կը գործածեն: Եւ երկու քարը իրարու վրայ դնելէ ետք, անոնց միջեւ կապար կը լեցնեն:

Այս եկեղեցին՝ բացառիկ զանգակ մը ունի եղեր, հնչած ատենը՝ զանգակի ձայնը Կեսարիայէն կը լսուի եղեր:

Զանգակը՝ “Bronze” եւ ոսկիի խառնուրդ է եղեր:

Հիմա այս զանգակը “ERCIYAS”ի լեռը տարած են: [Կեսարիոյ մօտ 4000 ՄՏ. լեռ]: Որպէսզի մշուշոտ օրերուն, սահնակով սահողները՝ փոթորկալից օրերուն, զանգակին ձայնին գան, գտնան եւ չկորսուին:

Այս եկեղեցիին նկարները գծագրող արուեստագետը աշխա-

տած օրերուն, 105 ոսկի-լիրայի գինի խմեր է եւ շատ գեղեցիկ
“Motif”ներ գծագրեր է...

Շատ վերջը՝ 1950-ներուն, Կեսարիա Nazmi Toker անունով
կուսակալ մը կու գայ:

«Հայկական յուշարձան պիտի չմնայ»-ըսելով, այս եկեղեցի
նուժանակով փլցնել կու տայ:

Քարերուն մէջ կապար լեցուած ըլլալուն, բրիչներով փլցնել
անկարելի կ'ըլլայ:

Եւ այժմ՝ պարտեզ ըլլալով կը գործածուի:

Ծառեր տնկուած են:

Հիմա այստեղ, եկեղեցիէն հետք մը, նոյնիսկ քար մ'անգամ
չէ մնացած: Իրականութիւնը այս է:

Միայն, մեծ հայրս չմահացած, Կիւլպէնկեան ընտանիքին,
վրան հայերէնով արձանագրուած տապանաքարը կ'առնէ,
տուն կը բերէ:

Այս եկեղեցիէն մնացած միակ յիշատակը՝

Կիւլպէնկեան ընտանիքին տապանաքարն է:

Թիւ 17,

«Նայիրի», 14 օգոստոս 2001, թիւ 154

ԴԷՊԵ - Գ

ՀԱՅՐԸ ՍԵՐԱՍՏԱՅԻ ԵՂՈՂ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ՍԸ ՊԱՏՄԱԾՆԵՐԸ

Ես Պոլիս ծնած եմ, մայրս ալ ծնունդով պոլսեցի է: Մինչդեռ
հայրս՝ 1904-ին Սերաստիա ծներ է:

Ես լիսէն 1948-ին աւարտեցի. այն տարիները, գլխերնուս
վրայ «Milli Sef» (ազգային ղեկավար) Ismet Inonu-ն կար:

1948-ին քառասուն տարուան մենատէր ղեկավար Ismet
Inonu-ն մէկէն ժողովրդավարի վերածուեցաւ:

Կը հարցնէք, թէ ինչպէ՞ս եղաւ: Անգլիացի Չէօրչիլին շնորհիւ: Իսմէթ Ինէօնիւ-ն, 1939-էն մինչեւ 1943 թուականը, գերմանացիներուն հետ շատ սիրաբանեցաւ:

Եւ եթէ Սթալինկրատը գերմանացիներուն ձեռքը իյնար, գերմանացիներուն հետ միասին, Յայաստանի վրայէն, դէպի Ռուսիա պիտի յարձակէր:

Բայց «փափաքը փորը մնաց» ազգային ղեկավարին:

Սթալինկրատը չինկաւ. ընդհակառակը՝ գերմանացիները պարտուիլ սկսան:

Եւ ազգային ղեկավարը, ստիպողաբար, անգլիացիներուն դարձաւ:

Եւ Չէօրչիլին հրահանգները, բառ առ բառ, գործադրել սկսաւ:

Որովհետեւ Չէօրչիլին ամբողջ «տերտ»ը թուրքերուն ռուսներուն ձեռքը իյնալուն արգելք ըլլալ էր:

Ինէօնիւն՝ Չէօրչիլին առաջին հրամանին վրայ՝ գերմանացիներուն դէմ պատերազմ հռչակեց:

Բայց այս ի՞նչ տեսակ պատերազմ է:

Գերմանացիները, երկար ժամանակէ ի վեր, Պալքաններէն քաշուած էին, եւ ուր որ է՝ Գերմանիա պիտի վերադառնային:

Բայց Չէօրչիլին համար կարելորդ թուրքիոյ՝ դաշնակիցներուն կողքին երեւալն էր:

Յետոյ Չէօրչիլ՝ Իսմէթ Ինէօնիւ-ին «ժողովրդավար պիւ.ի ըլլաս» հրամանը տուաւ: Եւ ազգային ղեկավար Ինէօնիւ ժողովրդավար Ինէօնիւ-ի վերածուեցաւ:

Այս ի՞նչ տեսակ գործ է:

Պետութի՞ւն կը կառավարէք, թէ՞ թատրոն կը խաղաք:

Դուն այդ բանին մի նայիր: Թատրոն, մատրոն... Չէօրչիլը, թուրքիան դաշնակից եւ ժողովրդավար պետութիւն մըն է ըսելով, ամբողջ աշխարհին կ'լլեցուց. դուն անոր նայէ:

Եւ ռուսերը, այս գործին մէջ «ափերնին լզեցին»:

Բայց եկէք, նայեցէք, որ ժողովրդավարութեան խաղը Պոլսոյ ոչ-իսլամներուն օգտակար եղաւ:

Մինչեւ 1948 ոչ–իսլամները, որ աղբահաւաք անգամ չէին կրնար ըլլալ, ժողովրդավար Ինժեմիւն լիսէն աւարտող ոչ–իսլամներուն ալ պահեստի սպայ ըլլալու իրաւունքը տուաւ:

Եւ եւ 1949–ին պահեստի սպայ եղայ, եւ 1949–ի աշնան, իսրայէլի ծնած քաղաքը եղող Սեբաստիոյ մէջ, իբր պահեստի սպայ ըլլալով պաշտօնի սկսայ:

Սեբաստիոյ մէջ, առաջին գործ ըլլալով, իսրայէլի ծնած Սեբաստիոյ հայկական մեծ եկեղեցին այցելեցի: Եկեղեցին մթերանոցի վերածած էին: Բայց այդ վիճակին մէջ նոյնիսկ, եկեղեցին նորէն շատ շքեղ էր: Երեւակայեցեք՝ Պոլսոյ ամենամեծ եկեղեցին եղող Կալաթասարայի Սուրբ երրորդութեան եկեղեցին ալ աւելի մեծ եկեղեցին՝ մթերանոց ըրած էին:

Նեղութենէս եկեղեցւոյ դիմացը գտնուող սրճարանը գացի նստայ, սուրճ մը խմեցի:

Քիչ յետոյ, ի՞նչ տեսնեմ – զօրախումբի մը զինուորները, ենթասպայի մը ղեկավարութեամբ, բահ ու բրիչներով եկան եւ դէպի եկեղեցին ուղղուեցան: Յետոյ տեսայ, թէ եկեղեցին մէջ գտնուող ապրանքները դուրս հանել սկսան, եւ նկատեցի, թէ եկեղեցին փլցնելու կը պատրաստուին:

Այլեւս հոն չէի կրնար մնալ:

Յետոյ, շաբաթ մը վերջ հետաքրքրուեցայ, եւ եկեղեցին ի՞նչ ըրին ըսելով նայելու գացի:

Զինուորները դեռ հոն էին եւ բահ ու բրիչներով կ'աշխատէին, բայց եկեղեցին կանգուն վիճակով իր տեղը կեցած էր:

Եւ զօրախումբ մը զինուոր, եկեղեցին մէկ քարն անգամ տեղէն չէին կրցած հանել:

Սպայի հագուստովս էի, եւ զինուորներուն ղեկավարը եղող ենթասպային քով գացի եւ իրեն հարցուցի.

«Ինչո՞ւ կը փլցնէք այս եկեղեցին»:

Ենթասպան ինծի սա պատասխանը տուաւ.

«Եկեղեցին փլչելու վտանգ կայ»:

Այս պատասխանէն յետոյ, այլեւս չկրցայ հանդուրժել եւ ենթասպային ըսի.

«Անամօթ մարդիկներ՝ մեկ շաբաթ է վեր ձեզ կը դիտենմ. գորախուճմբ մը զինուոր, բահերով եւ բրիչներով մեկ շաբաթ է վեր այս եկեղեցիին մեկ քարը անգամ չկրցաք տեղէն հանել: Եւ հիմա ելեր էք ու եկեղեցիին փլչելու վտանգը կայ կ'ըսէք: Աստուծմտ վախցէք, ստախօսներ»: Այս խօսքերը ըսելէ յետոյ, հեռացայ եկեղեցիին քովէն:

Եւ զինուորութիւնս աւարտելէն ետքն ալ, մէյ մըն ալ եկեղեցիին քովը չգացի:

Եւ տարիներ վերջ, ինձ յաճախորդներէս մեկէն տեղեկացայ, թէ Սեբաստիոյ այդ շքեղ հայկական եկեղեցին, 1950-ի Ապրիլ ամսուն, ուժանակով փլցուցեր են:

Թիւ 18

«Նայիրի», 28 օգոստոս 2001, թիւ 155:

ԴԵՊՁ - Դ

ՎԱՐԴԱՆ ԱՆՈՒՆՈՎ ԴՈՒՍԵՅԻ

ՀԱՅ ԵՐԻՏՅԱՍԱՐԴԻ ՄԸ ԼԱՆՈՎ ԴՎԱՏՄԱՍՏԵՐԸ

1947-ին լիսէին վերջին դասարանն էի: Հօրս յանկարծամահ ըլլալէն ետք, ստիպուած եղայ, ընտանիքիս օգնելու համար, դպրոցը ձգելու: Եւ հօրս գործին մէջ, մեծ եղբօրս հետ, աշխատիլ սկսայ:

Վեց ամիս յետոյ ինծի զինուորութեան կանչեցին: Եւ ինծի արեւելեան նահանգներէն Մուշ ուղարկեցին: Մուշի մասին մեծ հայրէս լսած էի, թէ Մուշ մինչեւ 1915, զարգացած հայկական քաղաք մը եղած էր:

Մուշի քաղաքագօրծին մէջ պաշտօնի սկսայ:

Մեր հրամանատարը Մուսթաֆա Եալըն անունով հարիւրապետ մըն էր: Այս հրամանատարը շատ խիստ բնաւորութեան տէր սպայ մըն էր: Երեսը բնաւ չէր խնդար: Ձինուորներուն

պզտիկ մէկ յանցանքը ձեռքը գտնուող մտրակով, ավերնուն մէջ զարնելով կը պատժէր: Ձինուորներուն մէջ ամենէն ուսեալը ես ըլլալուս, բոլոր դժուար գործերը ինձի ընել կու տար:

Մուշի ընդհանուր կլիման շատ խիստ չէր բաղդատաբար ուրիշ արեւելեան նահանգներուն:

Ազատ եղած ժամերուս, Մուշի շուկան կ'երթայի, եւ հոն, սրճարան մը նստելով, մշեցիներուն հետ կը խօսակցէի:

Երբ որ հայ ըլլալս գիտցան՝ սկիզբը ինձմէ հեռու կեցան: Ժամանակ մը ետք, մեր միջեւ գտնուող սառերը հալեցան, եւ մտերմացանք իրարու հետ: Ինձի պատմեցին, թէ Մուշի դաշտը շրջապատող լեռներէն մէկուն լանջերուն վրայ, բարձր բլուրի մը ստորոտը, հռչակաւոր Մշոյ Սուլթան Սուրբ Կարապետ վանքը կայ եղեր: Հայոց եղած ատենը այս վանքը, շատ սուրբ մէկ վայր մըն է եղեր: Շատ հիւանդներ այս վանքը ուխտագնացութեան կու գան եղեր:

Հին մշեցի թուրքերուն պատմածին համաձայն, այս վանքին մէջ կրօնականները շատ բարգաւաճ երկրագործական եւ անասնաբուծական կեդրոն մը ստեղծեր են: Վանքին շուրջ արածող ոչխարներուն եւ կովերուն կաթերը լեռներու լանջերէն խողովակներու միջոցաւ դաշտ կը հոսեցնեն եղեր, եւ հոնկէ կաթը, մասնաւոր կաթսաներով, Մուշ կը փոխադրեն եւ հոն կը բաժնեն եղեր: Հին մշեցիներուն հարցուցի.

«Հիմա, ի՞նչ եղած է այս վանքը»:

«Հայերուն մեկնելէն յետոյ [աւելի ճիշդը՝ հայերուն ջարդուելէն յետոյ ըսել կ'ուզէին] վանքը անտէր եւ անխնամ մնաց: Եւ հիմա, լերան գլուխը, անանկ կեցած է» ըսին:

Օր մը հարիւրապետը ինձի կանչեց եւ «Այսօր կարելոր պաշտօն մը ունինք կատարելիք» ըսաւ:

«Ի՞նչ տեսակ պարտականութիւն» ըսի: «Կը տեսնես» պատասխանեց:

Յետոյ հարիւրապետը, երեք «քամիոն» զինուորներով, եւ զիս ալ իր «ճիփ»ին մէջը առած, մէկ ժամ ամբողջ լեռնային ճամբաներէն երթալէ ետք, բարձր պատերով շրջապատուած

բերտի մը առջեւ հասցուց. ուր կեցանք: Քիչ յետոյ հասկցայ, թէ Սուրբ Կարապետ վանքին առջեւ եկած ենք:

Հարյուրապետը՝ «Իսմէթ փաշայէ հրաման եկաւ. եկեղեցիները ուժանակով պիտի փլցնենք» ըսաւ:

Ես ապուշցած, շլմորած էի: Բայց ստիպուած էի հրամանը լսելու եւ կատարելու: Եւ սիրտս արիւն լալով՝ այդ գեղեցիկ եկեղեցիները ուժանակով օդը հանեցինք:

Հարիւրապետին նայեցայ: Այդ չժպտացող մարդը, գոհունակութենէն կը խնդար այդ օր:

Հայկական եկեղեցիները՝ հայ Վարդանին ձեռքերովը օդը հանել տուած էր:

Այսօր այդ օրէն ի վեր, տասը տարիներ անցան: Շատ ատեն, ուժանակով փլցուած եկեղեցիներուն ողբալի վիճակը աչքերուն առջեւ կու գայ, եւ աչքերէս արցունքներ ինքնաբերաբար կը հոսին: Եւ ես անէծք կը կարդամ հարիւրապետ MUSTAFA YALIN-ին, եւ մանաւանդ՝ INONU-ին:

Թի 19

«Նայիրի», 11 սեպտեմբեր 2001, թիւ 156:

ՂԵՊՔԵՐՈՒՆ ԲԱՅԱՏՐԱԿԱՆԸ

Տարի 1945: Դաշնակիցներուն Գերմանիոյ դէմ տանելիք յաղթանակին վերջին ամիսներն էին:

Եւ Փետրուար 1945-ին՝ Ստալինն Ռուզվելթ եւ Չրչիլ, Եալթայի մէջ հաւաքուեցան, եւ յետ պատերազմի Եւրոպային նոր քարտէսը գծեցին:

Եւ Ռուզվելթ, հակառակ Չրչիլին մոմռալուն, Ստալինին պահանջած շատ մը առաջարկները ընդունեց:

Չմոռնանք, որ Սովետական Միութիւնը, երկրորդ համաշխարհային պատերազմին, 20 միլիոն զոհ տուած էր:

Եալթայի վեհաժողովին առնուած որոշումներուն մէջ, մեզի

համար ամենէն կարեւորները՝

1. - Թուրքերը նեղուցներուն մէջ Սովետներուն խարխսխներ պիտի տային:

2. - Կարսը եւ Արտահանը Սովետներուն պիտի վերադարձուէին:

Եկէք ու տեսէք, որ Ռուզվէլթը Ապրիլ 1945-ին, անակնկալօրէն մահացաւ:

Եւ տեղը եկող նախագահը՝ Թրուման, Օգոստոս 1945-ին, POTSDAM-ի բանակցութեան ընթացքին, Ռուզվէլթ-ին Եալթայի մէջ ընդունած շատ մը որոշումները դրժեց:

Թրումանին մերժած որոշումներուն մէջ՝ թուրքերուն նեղուցներու մէջ Սովետներուն խարխսխ տալու հարցը կար. եւ Կարսը եւ Արտահանը Սովետներուն վերադարձնելու որոշումն ալ կար:

Հակառակ այս մերժումին, Սովետները, 1946-ին թուրքերուն «NOTA» մը տուին եւ նեղուցներուն մէջ խարխսխ եւ Կարս եւ Արտահանին վերադարձուիլը պահանջեցին:

Ահա այն ատեն Թրուման, «Ամերիկային սահմանները Կարսէն կ'սկսի» ըսելով, Թուրքիոյ օգնութեան հասաւ:

Եւ ռուսերը ստիպողաբար, աւելի յառաջ չկրցան երթալ:

Այդ տարիներուն Ամերիկային ձեռքը աթոմական ռումբ կար, եւ ռուսերը դեռ աթոմական ռումբ չէին կրցած պատրաստել:

Եւ ազգային ղեկավար Իսմէթ Ինէօնիւ հանգիստ շունչ մը առաւ:

Բայց Ինէօնիւն մտահոգուած էր, շատ կը մտածէր՝ «Եթէ Ամերիկան միտքը փոխէ», «Եթէ Թրումանին տեղ Ռուզվէլթին նման Սովետներուն համակիր մէկը գայ», «Եթէ Միացեալ Ազգերէն ներկայացուցիչներ գան եւ Արեւելեան Անաթոլիոյ մէջ գտնուող հայկական եկեղեցիները տեսնեն, եւ ըսեն թէ՛ «Այս երկրին իսկական տէրերը՝ հայերն են», «Այս մեզի համար շատ վտանգաւոր է» – ըսաւ:

Ազգային ղեկավարը՝ «Ի՞նչ կրնանք ընել» ըսելով մտածեց:

Եւ քիչ յետոյ՝ «Եւրեքա» ըսաւ. գտած էր լուծման ճամբան:

Հայկական եկեղեցիները մեջտեղէն վերցնել պետք էր, որ հայերէն հետք չմնայ: Եւ այդպէս ալ ըրաւ: Քանի մը ամիս յետոյ, առաջնակարգ պատմական եկեղեցիները, իսմէք Ինժոնիւի հրահանգով, ուժանակով օդը հանուեցան:

«Նայիրի» թերթին մէջ 4 թիւերէ ի վեր շարունակուող զանազան վկաներուն պատմած, Հայկական եկեղեցիներուն ուժանակով օդը հանուելու պատահարները, իսմէք Ինժոնիւին մտահոգութիւններուն արդիւնքներն են:

Բայց 1948թ.ներուն դէպք մը պատահեցաւ: Եւ այս դէպքը իսմէք Ինժոնիւին «սեւ սեւ» մտածելուն պատճառ եղաւ:

1933թ.ներուն Գերմանիոյ մէջ, Հիթլերի իշխանութեան գալէն յետոյ, շատ մը հրեայ ծագումով գերմանախօս փրոֆեսորներ Թուրքիա եկան: Նոյն շրջաններուն Հիթլերի դէմ եղող քանի մը գերմանացի փրոֆեսորներ ալ եկան:

Այս գերմանացի փրոֆեսորներէն մէկը Գեղարուեստի ակադեմիային եւ գրականութեան ֆակուլթէթին մէջ «Արուեստի պատմութեան» դասեր տուող ERNST DIETZ-ն էր:

Եւ ERNST DIETZ 1948թ.ներուն Պոլսոյ մէջ, «Սելջուկեան արուեստը» անունը կրող գիրք մը հրատարակեց:

Բայց այս գիրքին հրատարակուելէն միջոց մը յետոյ, ERNST DIETZ-ին գիրքերը ոստիկաններուն կողմէ հաւաքուեցան: Եւ փրոֆ. ERNST DIETZ-ին Գեղարուեստի ակադեմիային եւ գրականութեան ֆակուլթէթի մէջ ունեցած պաշտօններուն վերջ տրուեցաւ:

Ի՞նչ ըրած էր. պատճառը ի՞նչ էր փրոֆեսորին պաշտօնանկ ըլլալուն: Փրոֆ. ERNST DIETZ-ը իր գրած գիրքին մէջ շատ մեծ «յանցանք» մը գործած էր՝ «Սելջուկեան արուեստը» անունը կրող այս գիրքին մէջ «Սելջուկեան արուեստը հայկական արուեստին շարունակութիւնն է» ըսելու համարձակութիւնը ունեցած էր»:

Եւ այս պատճառով, վերէն եկող [իսմէք Ինժոնիւին] հրամա-

նով իր գիրքերը հաւաքուած էին եւ իր պաշտօնին ալ վերջ տրուած էր:

Թիւ 20

«Նայիրի», 25 սեպտեմբեր 2001, թիւ 157

**ԳՈՒՔ ԹՈՒՐՔԵՐ,
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԵՂԱՍԴԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿՈՒՐԱՆԱՔ**

Իրաւունք ունիք. ձեզի համար հայերը կտրելը՝ շատ բնական բան մըն էր:

Որովհետեւ դարեր շարունակ դուք, հայերը ոչխարներու նման կտրելու, անոնց ունեցած բոլոր հարստութիւնները, անոնց աղջիկները, կիները գողանալու վարժուած էիք:

Հայկական ցեղասպանութիւնը (իբր թէ) չգիտցող թուրքեր, ձեր մեծ հայրերուն գաղտնաբար հարցուցէք:

Անոնք ձեզի, հայերը ինչպէ՞ս ջարդած ըլլալնին հպարտութեամբ կը պատմեն:

Եաշար Քեմալին «Ինձէ Մեմեդ» վէպը կարդացէք:

Այս վէպին մէջ, երկու ատանացի հարուստ «աղաներ» իրարու հետ կը շաղակրատեն:

Մէկը կ'ըսէ.

«Դուն, հայ Կարապետին հարստութեան վրան նստար»:

Միւսը կը պատասխանէ.

«Դուն, ի՞նչ կ'ըսես. քուկին հայ Գիրգորէն առածներուդ քովը, իմ առածներս ոչինչ կը մնան»:

Այսօրուան անաթոլիացի թուրք հարուստներուն «տակը» քիչ մը խառնեցէք:

Բոլորին «տետրակին» մէջէն հայկական ցեղասպանութեան շրջանին ձեռք անցուած հարստութիւնները մէջտեղ կ'ելլեն:

Այս դէպքերը, հազարով, տասը հազարով բազմապատկեցէք:

Այն ատեն հայկական ցեղասպանութեան իրականութիւնները մէջտեղ կ'ելլեն:

Բայց, դուք թուրքեր, դուք իրականութեան հետ կապ չունիք որ:

Որովհետեւ ձեր ամէն բանը կեղծ է, ամէնը սուտ է:

Թիւ 21

«Նայիրի», 9 հոկտեմբեր 2001, թիւ 158

«ՀԱԽԱՏԱՐԻՄ ԱԶԳ ՀԱՅՈՑ»

Յարգարժան եւ ոչ յարգարժան թուրքեր՝

Դուք «հաւատարիմ ազգ հայոց» նախադասութիւնը բնաւ իմացած էք:

Այս նախադասութիւնը ձեր արիւնարբու բռնակալը, սուլթան Ապտիւլ Յամիտը ըսած էր՝ 1876-ին Յայ ազգին օսմանեան պետութեան հանդէպ ցուցաբերած հաւատարմութիւնը գնահատելու համար:

Որովհետեւ օսմանեան պետութեան լուծին տակ ապրող յոյները, սերպերը, պուլկարները մէկը միւսին ետեւէն ապստամբած եւ այս ձեւով իրենց անկախութեան տիրացած էին:

Բայց միայն հայերն էին, որ մինչեւ վերջ օսմանեան պետութեան հաւատարիմ մնացին:

1877-ին ռուսերը մինչեւ Պոլսոյ դռները, մինչեւ Այասթաֆանոս (այսօրուան անունով Եշիլքէօյ) եկած էին, եւ Պոլիսը՝ ռուսերուն ւափերնուն մէջն էր:

Արեւելքի մէջ ալ ռուսական բանակները՝ Արեւմտեան Յայաստանին մեծ մասը ազատագրած եւ մինչեւ Էրզրուն յառաջացած էին:

Եւ հայերն ալ՝ յոյներուն, սերպերուն եւ պուլկարներուն նման օսմանեան լուծէն պիտի ազատէին:

Բայց այն ատենուան Պոլսոյ Յայոց պատրիարքը՝ Ներսէս

Վարժապետեան հայ ազգին ճակատագրին հետ խաղաց, եւ օսմանեան պետութեան հանդէպ իր հաւատարմութիւնը ցոյց տալու համար կոնդակ մը հրատարակեց, որ բոլոր հայկական եկեղեցիներուն մէջ կարդացուի:

Ահա այս կոնդակը՝ «Օսմանեան պետութիւնը պաշտպանել Չայաստանը պաշտպանել ըսել է, նոյնիսկ հայուն կրօնը, դպրոցը, ինչքը, տունը, ընտանիքը, պատիւն ու կեանքը պաշտպանել ըսել է»:

Եւ հայերը՝ օսմանցիներուն հետ միասին, ռուսերուն դէմ պայքարելու հրաւիրեց:

Այս մեծ առիթը չփախցնող Անգլիոյ այն ատենուան վարչապետը՝ հրեայ Պէնժամէն Տ'իզրայէլի՝ ռուսերուն վերջնագիր մը տալով ռուսերը ետ քաշուելու ստիպեց: ...Եւ օսմանեան պետութեան հանդէպ կատարած այս մեծ ծառայութեան փոխարէն, սուլթան Ապտիլ Չամիտ Անգլիոյ վարչապետ հրեայ Պէնժամէն Տ'իզրայէլիին Կիպրոս կղզին նուէր տուաւ:

Եւ հայերը այս ձեւով օսմանեան պետութեան հանդէպ իրենց հաւատարմութիւնը ապացուցանեցին եւ մինչեւ վերջ օսմանեան պետութեան մէջ «հաւատարիմ ազգ Չայոց» ըլլալով մնացին:

Եւ դուք, թուրքեր, հայերուն գառնուկներու վայել այս հաւատարմութիւնը, շատ գնահատեցիք...

Եւ Առաջին աշխարհամարտի խառնաշփոթ կացութենէն օգտուեցաք եւ բոլոր հայերը գառնուկներու նման մորթեցիք:

Եւ Չայ ազգը ցեղասպանութեան ենթարկեցիք:

Թիւ 22

«Նայիրի», 24 հոկտեմբեր 2001, թիւ 159

«ՀԱԿՍԱՐԻՄ ԱԶԳ ՀԱՅՈՅ» – 2

«ՀԱԿՍԱՐՄՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՊԵՐԱԽՏՈՒԹԻՒՆ»

19-րդ դարուն սկիզբները, օսմանեան կայսրութիւն կոչուած, թալանի սիստեմի վրայ հիմնուած պետութեան օրերը համրուած էին:

Երոպացիները, այս պետութեան «Յիւանդ մարդ» անունը տուած էին:

Բայց Արեւմտեան պետութիւնները այս «Յիւանդ մարդ»ը առողջացնել ուզեցին՝ ռուսերուն առաջացման արգելք ըլլան ըսելով:

1839-ին, սուլթան Ապտիւլ Մեճիտի ատենը, արեւմտեան պետութիւններուն ծրագիրը գործադրող եպարքոս Մուսթաֆա Ռեշիտ փաշան «Կիւլիանէ»ի կոնդակով «TANZIMAT» ըսուած բարենորոգումներու շրջանը բացաւ:

Այս կոնդակով «ոչ իսլամները՝ իսլամներուն հետ հաւասար իրաւունքներ պիտի ունենային»:

Այս «անուշ խօսքերուն» ամենէն շատ հայերը հաւատացին: Անոնք, դարեր տելողութեամբ թուրքերէն տեսած գեշութիւնները մոռցան եւ օսմանցիներէն աւելի՝ օսմանցի եղան:

Եւ օսմանեան պետութեան վերականգնումին համար մեծ խանդավառութեամբ աշխատիլ սկսան:

Բացէք պատմական վաւերագիրները եւ կարդացէք:

Բոլոր մարգերուն մէջ, իբր առաջնորդող ուժ ըլլալով, հայերը պիտի տեսնէք:

Առաջին վառօդի գործարանը հիմնողը՝ Տատեան, փողերանոցը արդիականացնողը՝ Պեգճեան, Պոլսոյ պալատները կառուցանողները՝ Պալեան ընտանիք, գեղարուեստից վարժարանը եւ «ARCHEOLOGIE» թանգարանը հիմնողը՝ Երուանդ Ոսկան, թատրոնը հիմնողը՝ Յակոբ Վարդովեան (GULLU YAKUP),

թղթատարութիւնը հիմնողը՝ Երուանդ Սարտիկեան, «HALKALI»ի երկրագործական վարժարանը հիմնողը՝ հայ, տպարանները հիմնողները՝ հայեր, մամուլը հիմնողները՝ հայեր, ամէն տեսակի ծարտարարուեստը հիմնողները՝ հայեր, ամէն տեսակի աշխատանքի մարզերը հիմնողները՝ հայեր:

Հայերը, նոր եւ ուժեղ օսմանեան պետութիւն մը ստեղծելու համար, միամտաբար եւ հաւատարմաբար աշխատեցան:

Եւ դուք թուրքեր՝ այս հաւատարիմ ազգին, իբր երախտագիտութիւն ի՞նչ ըրիք:

Միայն եւ միայն՝ ապերախտութիւն:

Եւ ամենամեծ ապերախտութիւնը՝ 24 Ապրիլ 1915-ին կատարեցիք:

24 Ապրիլ 1915 թուականը դուք մի մոռնաք: Դուք, այդ թուականին՝ հայ ազգը ցեղասպանութեան ենթարկել սկսաք:

Թիւ 23

«Նայիրի», 6 նոյեմբեր 2001, թիւ 160

«ՀԱԻԱՏԱՐԻՍ ԱԶԳ ՀԱՅՈՑ» – 3

«ՀԱԻԱՏԱՐՄՈՒԹԵԱՆ ԴԵՄ ԱՊԵՐԱԽՏՈՒԹԻՒՆ»

Սելանիկի մէջ, դաւանափոխներու եւ ֆարմատոններու կողմէ հիմնուած «Երիտասարդ թուրքեր»ու կազմակերպութիւնը, 1908-ին Պոլսոյ վրայ քալելով, Պոլիսը գրաւեց: Եւ Ապտիւլ Համիտ ստիպուած եղաւ կրկին «Սահմանադրութիւն» հռչակելու:

«Եւ «Երիտասարդ թուրքեր»ը իշխանութիւնը ձեռք անցուցին եւ «ազատութիւն» հռչակեցին:

Պոլսոյ ժողովուրդը ուրախութեան մէջ էր. հոճա, քահանայ, ռաբիներ՝ եղբայր եղած, իրարու հետ կը ողջագուրէին: «Երիտասարդ թուրքեր»ու կազմակերպութեան գլուխը՝ Նիեազի, Թալաթ, Էնվեր եւ ճեմալը կային:

Հայ երեւելիներէն, գրող եւ փաստաբան Գրիգոր Զօհրապը

Ֆարմասոններու օթեակէն Թալաթին «եղբայր»ը եւ նաեւ ամենէն լաւ բարեկամն էր:

Բայց «ազատութեան» ուրախութիւնը շատ չ'տեսց:

«Յետադիմականները» եւ «մոլեռանդները» ապստամբեցան, եւ Պոլիսը գրաւեցին եւ «Երիտասարդ թուրքեր»ը փնտռել սկսան՝ վրէժխնդրութեամբ, անոնք մեռցնելու համար:

Այդ սարսափելի օրերուն Թալաթ եւ իր ընկերները «փախչելիք ծակ» կը փնտռէին:

Գրիգոր Զօհրապ եւ իր ընկերները՝ Թալաթը եւ անոր խմբակը՝ իրենց տունը պահելով՝ յետադիմականներուն ձեռքէն եւ ստոյգ մահէ մը ազատեցին:

Միջոց մը յետոյ, Սելանիկէն եկող ուժերը՝ յետադիմականներուն ապստամբութիւնը կասեցուցին եւ Ապտիւլ Յամիտը գահընկեց ընելով, արքորի դրկեցին, եւ «ազատութիւնը» վերստին եկաւ:

Հայ Գրիգոր Զօհրապը եւ ընկերները օսմանեան պետութիւնը զօրացնելու համար շատ աշխատեցան:

Օսմանեան նաւատորմը կրկին վերակազմեցին: Հայ Զօհրապին եւ ընկերներուն մեծ ջանքերուն շնորհիւ, օսմանեան պետութիւնը «հիւանդ մարդ» ըլլալէ դադրեցաւ:

Բայց «Երիտասարդ թուրքեր»ը 1914-ին, օսմանեան պետութիւնը գերմանացիներուն դաշնակիցը ըլլալով, պատերազմի մտցուցին:

Եւ պատերազմի խառնաշփոթութենէն օգտուելով՝ հայ ազգը ցեղասպանութեան ենթարկեցին:

Ֆարմասոններուն մեծաւորը եղող «մեծ վարպետ» Թալաթ փաշան, զիրենք մահէն ազատող ֆարմասոն «եղբօրը» Զօհրապին հանդէպ «շատ մեծ հոգածութիւն» ցուցաբերեց:

Զօհրապը Ատանա արքորեց, եւ հոն, Չերքէզ Ահմէտ՝ Զօհրապին գլխուն քարով մը հարուածներ տալով սպաննեց:

Թիւ 24

«Նայիրի», 20 նոյեմբեր 2001, թիւ 161

«ՀԱԻՍՏԱՐԻՄ ԱՉԳ ՀԱՅՈՅ» – 4

«ՀԱԻՍՏԱՐՄՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ ԱՊԵՐԱՆՏՈՒԹԻՒՆ»

5 Հոկտեմբեր 1915 թուականին Պոլսոյ գերմանական դեսպանատունէն FREIHERR K. VON NEURATH, դեսպանին փոխանորդը ըլլալով, Պերլին Գերմանիոյ վարչապետին տեղեկագիր մը կ'ուղարկէ:

Ո՞վ էր VON NEURATH-ը: Հիթլերի ամենամօտիկ աշխատանքի ընկերներէն մէկը: 1939-ին Չեխոսլովագիոյ հրամանատարն էր: 1946-ին Նիւրնպերկի դատաւարութեան, պատերազմի յանցաւոր ըլլալով, 15 տարուան բանտարկութեան դատապարտուեցաւ:

Եւ VON NEURATH-ը այս տեղեկագիրին մէջ, Գերմանիոյ վարչապետին հետեւեալ տեղեկութիւնները կու տայ:

«Պոլսոյ մէջ բժիշկ Ռուբէն Սեւակին գերմանացի կինը Չանդրըրը արքորուած իր անուսինը ազատելու համար շատ աշխատեցաւ:

Բայց Պոլսոյ ոստիկանապետ Պետրի Պէյը մերժեց Ռուբէն Սեւակը արքորէ ազատել:

Եւ սա պատճառաբանութիւնը տուաւ. «Բժ. Ռուբէն Սեւակ կը նկատուի այն մտաւորականներէն, որուն զանգուածներու վրայ ունեցած ազդեցութենէն կը վախցուի»:

Ո՞վ է բժիշկ Ռուբէն Սեւակը:

Հայոց առաջնակարգ բանաստեղծ եւ գրողներէն է: 1911-ին, Լոզանի բժշկական համալսարանէն բժիշկ ըլլալով, շրջանաւարտ եղաւ:

Եւ 1911-էն մինչեւ 1914 թուականը, Լոզանի հիւանդանոցներուն մէջ, իբր բժիշկ աշխատեցաւ:

Անոր Լոզան գտնուած տարիներուն, Պոլսէն շատ մը թուրք առաջնակարգ անձնաւորութիւններ, փաշաներ եւ նախարար-

ներ Լոզան կուզան դարձանուելու:

Եւ Ռուբէն Սեւակ անոնց Լոզանի մէջ, իբր բժիշկ, շատ օգնած էր:

Եւ այս փաշաները եւ նախարարները՝ շատ երախտապարտ էին Ռուբէն Սեւակին:

Եւ «եթէ Պոլիս գալու ըլլաք, մեր ապարանքին մէջ, մեր հիւրը պիտի ըլլաք» ըսելով իրարու հետ կը մրցէին:

Բժ. Ռուբէն Սեւակ, Յունիս 1914-ին, ընտանեօք Պոլիս կը վերադառնայ եւ հոն, իբր բժիշկ, կ'աշխատի:

Ռուբէն Սեւակին Պոլսոյ ամենամօտիկ թուրք բարեկամներէն մէկը՝ Պոլսոյ երեսփոխան Սալահ ճիմճոզ-ն էր: (Սալահ ճիմճոզ-ին ընտանիքէն ծանօթ արուեստագետ Ֆերտի Թայֆուրին եւ Թուրքիոյ հանրապետութեան նախագահներէն Ֆահրի Գորութիւրը -ին անունները տանք):

24 Ապրիլ 1915-ին, Թալաթ փաշա եւ խմբակը, հայ ազգին ցեղասպանութիւնը նախ հայ մտաւորականները եւ առաջնակարգ անձնաւորութիւնները Անաթոլիա արքայութիւն սկսաւ:

Եւ Ռուբէն Սեւակն ալ Չանդըրը արքայութեան:

Անոր գերմանացի կինը՝ Ռուբէն Սեւակը արքայութեան ազատելու համար, շատ աշխատեցաւ:

Ան դիմեց՝ գերմանական դեսպանին, VON DER GOLTZ փաշային, եւ նաեւ Ռուբէն Սեւակին երախտապարտ եղող փաշաներուն եւ նախարարներուն, եւ մանաւանդ՝ դիմեց Ռուբէն Սեւակին շատ մտերիմ թուրք ընկերոջը՝ Պոլսոյ երեսփոխան Սալահ ճիմճոզ-ին:

Բայց, ոչ մէկը կարողացաւ ազատել Ռուբէն Սեւակը:

Եւ 26 Օգոստոս 1915-ին, իթթիհատ եւ թերաքքի կուսակցութեան Չանդըրը-ի ներկայացուցիչ ճեմալ Օղուզի առաջնորդութեամբ աւազակները, Չանդըրը-էն Այաշ գացող ճամբուն վրայ, Գալեճիգի մօտ, Թիւնէյ գիւղի շրջակայքը, վայրագօրէն սպաննեցին բժիշկ Ռուբէն Սեւակը:

Թիւ 25

«Նայիրի», 1 յունուար 2002, Բացառիկ

«ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ԱԶԳ ՀԱՅՈՅ» – 5

«ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ ԱՊԵՐԱԽՏՈՒԹԻՒՆ»

**1915–Ի ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԵՂԱՄՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԻՆ,
ՀԱՅ ՄՏԱԽՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԱՔՍՈՐՈՒԱԾ ԳԱՆՂԵՐԸ ԶԱՂԱՔԸ
ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՈՂՔԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ,
ՍԻՐԱՅԻՆ ՈՂՔԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՄԸ**

24 Ապրիլի հայկական ցեղասպանութեան ընթացքին, շատ մը հայ մտաւորականներուն հետ, բժիշկ Ռուբէն Սեւակն ալ Չանղըրը արտորուած էր:

Չանղըրըյի մէջ, արտորեալները, սկիզբը բոլոր միասին, զօրանոցի սրահի մը մէջ բանտարկուած էին:

Քանի մը շաբաթ յետոյ, արտորականներուն Չանղըրըյէն չելլելու պայմանաւ, քաղաքին մէջ տուն վարձելու արտօնութիւն տրուեցաւ:

Բժիշկ Ռ.Սեւակն ալ, ընկերոջը հետ տուն մը վարձեց:

Այդ օրերուն, Չանղըրըյի ժողովուրդին մէջ լուր մը տարածուեցաւ, թէ հայ արտորականներուն մէջ եւրոպացի բժիշկ մը կը գտնուի:

Եւ այդ օրէն յետոյ բժ. Ռ.Սեւակ, գիշեր ու ցերեկ մէկ հիւանդէն միւս հիւանդը վագելով, Չանղըրըյի թուրք ժողովուրդը դարմանելու աշխատեցաւ:

Այս դարմանումներուն ընթացքին, բժիշկ Ռուբէն Սեւակ հրաշքներ կը գործէր:

Եւ Չանղըրըյի ժողովուրդը՝ այս հրաշք դարմանումները կատարող տօքթ. Ռուբէն Սեւակը կը պաշտէր:

Այդ օրերուն տք. Ռուբէն Սեւակ Չանղըրըյի կառապանապետը եղող Իսմայիլին աղջիկը կը դարմանէր: Եւ աղջիկը քանի մը

շաբաթ վերջ բոլորովին ապաքինեցաւ, բայց տխուր էր: Հայր Իսմայիլ իր աղջկան տրտմութեան պատճառը հարցուց: Ան նախ ըսել չուզեց:

Բայց ամենէն վերջ խոստովանեցաւ:

Աղջիկը բժիշկին սիրահարուած էր, եւ տք. Ռուբէն Սեւակը այս խնդրէն լուր չունէր:

Հայրը շուարեցաւ: Բայց իր աղջիկը շատ սիրելուն, հետեւեալ օրը տք. Ռ. Սեւակը կանչեց եւ անոր «Նայէ տօքթոր, – ըսաւ, – այստեղ բոլորդ մահուան դատապարտուած էք: Ոչ մէկդ կրնաք ազատիլ: Բայց եթէ դուն ուզես, ես քեզ կրնամ ազատել: Աղջիկս քեզի սիրահարուեր է, եկուր, միւսլիւմանութիւնը ընդունէ, եւ աղջկանս հետ ամուսնացիր: Այս պայմանաւ քեզ սպաննուելէ կրնամ ազատել»:

Տք. Ռուբէն Սեւակ՝ «Անկարելի է, ես արդէն ամուսնացած եմ եւ երկու զաւակ ունիմ» պատասխանեց:

Կառապանապետ Իսմայիլ՝ «Վնաս չունի» ըսաւ: «Իսլամ կրօնքին մէջ այս խնդիրը արտօնուած է: Եթէ ուզես՝ մտածէ, վաղը պատասխան տուր»:

Բժ. Ռուբէն Սեւակ իր մտերիմ ընկերներուն եղելութիւնը պատմեց:

Բոլորն ալ՝ «միւսլիւմանութիւնը ընդունէ, աղջկան հետ ամուսնացիր, եւ կեանքդ փրկէ» ըսին:

Բայց բժիշկ Ռուբէն Սեւակ՝ «Թրքանալը նուաստանալ է» ըսաւ, եւ միւսլիւմանութիւնը ընդունելով սպաննութիւնէ ազատելու առաջարկը մերժեց:

26 օգոստոս 1915 թուականին, Ռուբէն Սեւակ եւ իր 4 մտաւորական ընկերները, Չամդըրըյէն Այաշ փոխադրուելու պատրուակով, զինուորներուն հսկողութեան տակ, կառքերով ճամբայ հանուեցան:

Ճամբու ընթացքին, Գալէճիկի Թիւնէյ գիւղի մօտերը, Իթթի-հատ եւ թերաքքի կուսակցութեան Չամդըրըյի ներկայացուցիչ ճեմալ Օղուզի աւագակները, կառքերուն ճամբան կտրեցին:

Ձինուորները նախ դիմադրել ուզեցին: Բայց զինուորներուն

հրամանատարը՝ սելանիկցի ենթասպան զինուորներուն արգելք եղաւ:

Եւ աւագակները՝ տք. Ռուբէն Սեւակը եւ ընկերները ծառերու կապելէ յետոյ, վայրագօրէն սպաննեցին:

Այս աւագակներուն մէջն էր նաեւ՝ տք. Ռուբէն Սեւակին դարմանած աղջկան հայրը՝ կառապանապետ Իսմայիլը:

Թիւ 26

«Նայիրի», 15 յունուար 2002, քիւ 162

«ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ԱԶԳ ՀԱՅՈՅ» – 6

«ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ ԱՊԵՐԱՆՏՈՒԹԻՒՆ»

**ՊՈԼՍՈՅ ՍԵՋ ՏՕԼՄԱՊԱՉԵԻ ՊԱԼԱՏԸ ԱՅՅԵԼՈՒԹԵՆԵՆ
ՏՊԱԽՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ**

Ասկէ տասը տարիներ առաջ, Եւրոպայի հայ կրօնական առաջնորդներէն արքեպիսկոպոս մը, Պոլսոյ Տօլմապահչէի պալատը «թուրիսդ» ըլլալով կ'այցելէ:

Եւ ֆրանսացի զբօսաշրջիկներու խումբի մը հետ, թուրք թարգմանի մը առաջնորդութեամբ պալատը պտտիլ կը սկսին:

Եւ թուրք թարգմանը, ֆրանսերէնով տեղեկութիւն կու տայ զբօսաշրջիկներուն, այդ պալատի մասին. «Տօլմապահչէի պալատը, 19-րդ դարու կէտերուն, իտալացի ճարտարապետ Պալէանի կողմէ կառուցուած է»:

Յետոյ, պալատին սրահները կ'այցելեն:

Թուրք թարգմանը պատերուն վրայ կախուած մեծ իւղաներկ պաստառներուն առջեւ կը կենայ եւ սա բացատրութիւնը կու տայ. «Այս մեծ ծովանկարները ուսն նկարիչ Այվազովսկին գծագրած է»:

Եւ թուրք թարգմանը, կը շարունակէ զբօսաշրջիկներուն պտտցնել պալատը: Երբ մեծ, յախճապակեայ վառարանի մը

առջեւ կանգ կ'առնեն, հետեւեալ բացատրութիւնը կու տայ. «Այս վառարանին յախճապակիները, հռչակաւոր Քիւթայեայի յախճապակիներ են, եւ թուրք յախճապակիի վարպետներու կողմէ շինուած է»:

Եւ այն ատեն հայ արքեպիսկոպոսը այլեւս չի կրնար դիմա-
նալ եւ թուրք թարգմանին թրքերէն լեզուով սա խօսքերը կ'ըսէ.

«ԷՖԵՆՏԻ. ԶԻՄԱ ԱԼ ԶԻՍ ՄՏԻԿ ԷՐԷ. ԵՒ ԵԹԷ ԶԵՍ ԳԻՏԵՐ,
ՍՈՐԿԷ.

ԱՅՍ ՎԱՌԱՐԱՆԻՆ ՅԱԽՃԱՊԱԿԻՆԵՐԸ ՇԻՆՈՂ ՎԱՐՊԵՏԸ
ՀԱՅ Է: ՆԱՅԷ, ԿԱՐԴԱՅ:

ՎԱՐՊԵՏԸ ՀԱՅԵՐԷՆՈՎ ԱՆՈՒՆԸ ԳՐԵՐ Է: ՅԵՏՈՅ, ՄԵԾ ՍՐԱ-
ՀԻՆ ՄԷՋ ԳՏՆՈՒՈՂ ԾՈՎԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ԳԾԱԳՐՈՂ ՆԿԱՐԻՉԻՆ ՀԱ-
ՄԱՐ «ՈՌԻՍ ՆԿԱՐԻՉ» ԸՍԻՐ. ԱՅՂ ՆԿԱՐԻՉԻՆ ԱՆՈՒՆԸ ՅՈՎՀԱՆ-
ՆԷՍ ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻ Է. ԵՒ ՄԻՆՉԵՒ ԾՈՒԾԸ ՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉ ՄԸՆ Է:

ԵՒ ԱՄԵՆԷՆ ԿԱՐԵՒՈՐԸ՝ ՏՕԼՄԱՊԱՅՉԵԻ ՊԱԼԱՏԸ ԿԱՌՈՒՅԱ-
ՆՈՂ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԻՆ ՀԱՄԱՐ «ԻՏԱԼԱՏԻ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ ՊԱ-
ԼԵԱՆԻ» ԸՍԻՐ. ՍՈՒՏ Է: ՏՕԼՄԱՊԱՅՉԵԻ ՊԱԼԱՏԸ ԿԱՌՈՒՅԱՆՈՂ
ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԸ ՀԱՅ ՊԱԼԵԱՆՆ Է: ՊՈԼՍՈՅ ԲՈԼՈՐ ՊԱԼԱՏՆԵՐԸ
ԿԱՌՈՒՅԱՆՈՂ ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՆԵՐՈՒ ՊԱԼԵԱՆ ԸՆՏԱՆԻ-
ՔԷՆ: ԵՒ ԱՍՈՆՔ ՔԵԶԻ ԸՍՈՂԸ՝ ԵՍ ԱԼ, ՀԱՅ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ՄԸՆ ԵՍ.

ՀԱՍԿՑԱՐ ՀԻՄԱ. ԱՍԿԷ ՅԵՏՈՅ ԵՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ ԸՍԷ, ՍՈՒՏ
ՄԻ ԽՕՍԻՐ»:

Թիւ 27

«Նայիրի», 29 յունուար 2002, թիւ 163

«ՀԱՄԱՏԱՐԻՄ ԱԶԳ ՀԱՅՈՅ» – 7

«ՀԱՄԱՏԱՐՄՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ ԱԴԵՐԱՆՏՈՒԹԻՒՆ»

«ԿԹԱՆ ԿՈՎԵՐՈՒ ՆՄԱՆ ԱԶԳ ՄԸ» ՀԱՅԵՐԸ

Դուք, 11-րդ դարուն, հայերուն շնորհիւ Անաթոլիա մտաք:

1071 թուականին, Մանազկերտի մէջ (ծեր աղաւաղած անունով՝ Մալազկիրտի մէջ) հայոց շնորհիւ բիւզանդացիները պարտութեան մատնեցիք:

Բիւզանդացիները, երկար դարերէ ի վեր Յայաստանը (Արեւելեան Անաթոլիա–ի մէջ) տեւական կրօնական եւ քաղաքական ճնշումի տակ բռնած էին:

Այս տեսակետով հայերը, բիւզանդացիներուն հետ տեւական պայքարի մէջ էին:

Ձեր, Անաթոլիան գրաւել սկսած տարիներուն, շատ մը ինքնավար հայ իշխաններ, իրենց նստած ճիւղը կտրելով, բիւզանդացիներուն կռնակ դարձուցին եւ ձենէ յոյս սպասեցին:

Հայերը այս ձեւով, բիւզանդացիներուն ճնշումէն պիտի ազատին կարծեցին:

Մինչդեռ հայերը, բիւզանդացիներուն դէմ այս սխալ ռազմավարութեամբ, իրենց գերեզմանը փորած եղան:

Եւ նոյն ատեն Մանազկերտի մէջ բիւզանդացիներու պարտութեան ալ պատճառ եղան:

Եւ դուք, այս ձեւով, հայերուն շնորհիւ Անաթոլիա մտաք, եւ ձեր սարսափելի վայրագութեան շնորհիւ ալ, քանի մը դարուան ընթացքին, ամբողջ Անաթոլիան գրաւեցիք:

Եւ դուք, 1071-ի ձեր Մանազկերտի յաղթանակէն սկսեալ, մինչեւ 24 Ապրիլ 1915-ի հայկական ցեղասպանութեան թուականը հայերը, կաթնատու կովերու պէս, կթեցիք:

Եւ 24 Ապրիլ 1915-ին ալ, կաթը վերջացած կովերուն ըրածունն նման, այս հաւատարիմ հայ ազգը մորթուելու ուղարկեցիք:

Թիւ 28

«Նայիրի», 12 փետրուար 2002, թիւ 164

«ՀԱՄԱՏԱՐԻՄ ԱԶԳ ՀԱՅՈՅ» – 8

«ՀԱՄԱՏԱՐՄՈՒԹԵԱՆ ԴԵՄ ԱՊԵՐԱԽՏՈՒԹԻՒՆ»

1915–Ի ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԵՂԱՄՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՅԻՆ

ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՅՈՍ ՄԻԼԻՈՆԱԿՈՐ ԱՐԻՒՆՈՏ

ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ ՄԵԿ ՕՐԻՆԱԿ ԶԵԶԻ

Տարի 1915: Դէպքը Չանդըրը–ի գիւղաքաղաքներէն Գալեճիկի մէջ կ'անցնի:

1915–ի Մայիս ամիսներուն, Գալեճիկի փոխ–կուսակալը, Պոլսէն եկող, ներքին գործոց նախարարին, ծագումով գնչու, բայց ֆարմաստններուն նախագահը՝ «մեծ վարպետ» Թալաթ փաշային գաղտնի հրամանագիրը կիրարկել կը սկսի:

Գալեճիկի հայ բնակչութեան, տասներկու տարեկանէն մեծ, բոլոր էրիկնարդիկը, մինչեւ ամենէն ծերերը, գործաւորներու գումարտակներու մէջ աշխատելու պատրուակով կը հաւաքեն եւ ժանտարմներու հսկողութեան ներքեւ դէպի էնկիւրի (ծեր աղաւաղած անունով այսօրուան Անգարան) հետիոտն ճամբայ կը հանուին:

Գալեճիկի հայ բնակիչներէն, չորս զաւակ ունեցող Վարդուհիին ամուսինը՝ Ներսէս Գաբրիէլեանն ալ, այս կարաւանով ճամբայ հանուողներուն մէջն է:

Վրայէն քանի մը օրեր կ'անցնին:

Եւ Վարդուհի Գաբրիէլեան, իր ամուսինին քովը գործաւոր ըլլալով աշխատող Մուսթաֆան կը տեսնէ: Այն Մուսթաֆան ուրուն աղքատ ընտանիքին իր ամուսինը միշտ օգնած է:

Մուսթաֆան կը մօտենայ, եւ Վարդուհի, Մուսթաֆային մատին վրայ, իր ամուսինին գոց կանանչ գոյն քարով «շէօվալիէ» մատանին կը տեսնէ:

Եւ այն ատեն Վարդուհին կը հասկնայ, թէ իր ամուսինը, ճամ-

բայ հանուող կարաւանին մէջ գտնուող բոլոր հայ էրիկմարդոց հետ միասին, իրենց թուրք դրացիներուն կողմէ սպաննուած է:

Եւ Վարդուհին, տառապանքէն խելագարներու նման հառաչել կը սկսի եւ, ուշքը կորսնցնելով, քարերուն վրայ կը տապալի:

Թիւ 29

«Նայիրի», 26 փետրուար 2002, թիւ 165

**ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԻՆ՝
1942–ԻՆ ՊՈՒՍՈՅ ՄԷՋ ԿԱՏԱՐՈՒԱՄ
«ՔՍԱՆ ՂԱՍԱԿԱՐԳ»Ի ՈՂՔԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ**

Տարի 1942: Գերմանացիները Ռուսիոյ մինչեւ «Սիրտը» յառաջացած էին:

Լեւինկրատը շրջապատուած էր:

Եւ գերմանական բանակները Մոսկուայի մօտեցած էին: Եւ ամենէն կարելորը՝ գերմանացիները Կովկասի մէջ կը յառաջանային, եւ Սթալինկրատը իյնալու վրայ էր:

Եւ թուրքերը ուրախութենէ կը խայտային՝ իրենց ոխերիմ թշնամին՝ ռուսերու պարտութիւնը իմանալով:

Եւ գերմանացիներուն Սթալինկրատին մօտեցած օրերուն, Թուրքիոյ այն պտենուան մենատերը՝ Սիլլի շէֆ կոչուող Իսմէթ Ինէօնիին հրամանով, Պոլսոյ մէջ ապրող բոլոր ոչ–խլամներուն՝ յոյն, հայ եւ հրէաներուն 25 տարեկանէն մինչեւ 45 տարեկան «Քսան ղասակարգ» կոչուող բոլոր այր մարդիկը, զինուորագրելու պատրուակով Անաթոլիոյ խորքերը արտորուեցան:

Այս արտորեալներուն շատերուն բերնէն մեր անձնապէս լսած տխուր յուշերը պատմելու ջանանք:

«Քսան ղասակարգ» կոչուած մեր արտորականի օրերուն ենթարկուած մահուան սպառնալիքները՝ իմ կեանքի բոլոր տեւողութեան չեմ կրնար մոռնալ:

Ուսերնուն սուիմաւոր զէնքեր կախած զինուորները՝ մեզի

պէս հարիւրաւոր արքայազնները, շատ լայն եւ փոս դաշտի մը մէջ հաւաքեցին:

Մեր չորս կողմը, փողերը դէպի մեր վրայ ուղղուած գնդացիներ զետեղած էին:

Եւ սարսափազդու դէմք ունեցող սպայ մը, բեռնակառքի մը վրայ ելլելով, մեզի հետեւեալ սպառնալիքները կատարեց:

«Պուք, անգամ մըն ալ Պոլսոյ երեսը պիտի չկարենաք տեսնել:

Ձերին, միայն դիակը այստեղէն կրնայ ելլել»:

Այս սպառնալիքներէն յետոյ, օրերով մեր անքերը քուն չտեսան:

Եւ այս մղձաւանջներով լեցուն օրերը՝ ամիսներ տեւեցին:

Եւ օր մը, անհաւատալի լուր մը մեր արքայազններուն միջեւ տարածուիլ սկսաւ:

«Մեզի Պոլիս ետ պիտի դրկեն եղեր»:

Հետեւեալ օրը եկող լրագիրները կարդալէ յետոյ, այս լուրին պատճառը հասկցանք:

Գերմանացիները՝ Սթալինկրատի մէջ, ռուսերուն պարտուեր են:

Եւ իրենց գլուխը «Marechal Paulus»-ը ըլլալով, գերմանական բանակէն ողջ մնացողները ռուսերուն յանձնուեր են:

Եւ մենք, ռուսերուն Սթալինկրատի յաղթանակին շնորհիւ, ստոյգ մահէ ազատեցանք:

Եթէ գերմանացիները Սթալինկրատի մէջ յաղթանակ տարած ըլլային, թուրքերը՝ ռուսերուն դէմ պատերազմ պիտի հռչակէին:

Եւ այն ատեն, սարսափազդու դէմք ունեցող սպայի ըսածին պէս՝

Ոչ մէկերնիս Պոլսոյ երեսը կրկին պիտի չկարենայինք տեսնել:

Եւ մեզի, այդ փոս դաշտին մէջ, գնդացիներով պիտի սպաննէին»:

Թիւ 30

«Նայիրի», 12 մարտ 2002, թիւ 166

**ԻՆՉ Է ՎԱՅՐԻ ԿԵՆՂԱՆԻՒ ՄԸ
ԵՒ ԹՈՒՐՔԻ ՄԸ ՄԻՋԵՒ ԵՂՈՂ ՏԱՐՔԵՐՈՒԹԻՒՆԸ**

**ՎԱՅՐԵՆԻ ԿԵՆՂԱՆԻՆ, ՄԻԱՅՆ ԱՆՕԹԻ ԵՂԱԾ ՄԻՋՈՑԻՆ՝
ԿԵՆՂԱՆԻ ՄԸ ԿԸ ՄԵՌՅՆԷ ԵՒ ԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՅԱԳԵՃՆԷ:
ՄԻՆԳՂԵՌ ԹՈՒՐՔԸ՝ ՄԵՌՅՆԵԼՈՒ ՀԱՃՈՅՔԻՆ ՀԱՍԱՐ,
ՄԱՐԴ ԿԸ ՄԵՌՅՆԷ:**

Արդեօ՞ք, թուրքին վայրագութիւնը ապացուցանելու համար, փաստերը կարգաւ շարելնիս պայման է:

Եթէ ուզէք, սկսինք, պատմութեան մէջ վայրագութեան խորհրդանիշը ըլլալով ճանչցուած ճենկիզ խանէն եւ Դամերլանէն:

Եւ շարունակենք վայրագ օսմանեան սուլթաններով՝

Ֆաթիհ սուլթան Մեհմետ, Եաւուզ սուլթան Սելիմ, եւ գանուհի սուլթան Սիւլէյման:

Այս սուլթանները, միայն իրենց գրաւած հողերուն վրայ ապրող քրիստոնեայ ժողովուրդը սպաննելով չմնացին:

Նոյն ատեն, իրենց մրցակիցը չըլլան ըսելով, իրենց հարագատ եղբայրներն ալ կը մեռցնէին:

Գանք, պատմութեան անելի մօտ թուականներու վայրագներուն:

Հայ ազգին սպաննիչը՝ սուլթան Ապտիւլ Համիտը:

Եւ հայ ազգը ցեղասպանութեան ենթարկող՝ եպարքոս Թալաթ փաշան, եւ միլսները:

Այս վայրագներուն անունները համրելով չենք կրնար լմնցընել:

Վայրագութիւնը՝ թուրքին արիւնին անցած է: Թուրքերուն քրոնոզոմներուն մէջ կրնաք գտնել մարդասպանութեան ազդակը:

Եթէ ուզէք, պզտիկ հաշիւ մը ընենք:

Եւ կրկնենք, ձեր հռչակաւոր բանաստեղծ Նամըք Քեմալին ըսածները.

«Ցեղախումբէ մը՝ աշխարհակալ պետութիւն մը մէջտեղ բերինք»:

Ցեղախումբ մը քանի՞ հոգի է:

Ըլլայ, ըլլայ, ամենէն շատ տասը հազար հոգի:

Տասը հազար հոգիով մտաք քաղաքակրթութեան եւ քրիստոնէութեան օրրան Անաթոլիոյ հողերը:

Եւ այսօր, ձեր Թուրքիա ըսած, յոյներէն եւ հայերէն գողցուած հողերուն վրայ մնացած քրիստոնէաներուն թիւը՝ ամենէն մեծ հաւանականութեամբ՝ վաթսուն հազարը չ'անցնիր:

Եւ ձեր վիճակագրական տուեալներով, «Թուրքիոյ» մէջ ապրող բնակչութեան, հարիւրին իննսունըինը ստորակետ ինը համեմատութիւնը իսլամ թուրք է:

Ինչպէ՞ս եղաւ, որ տասը հազար հոգինոց ցեղախումբէ մը, այսօր վաթսուն ու հինգ միլիոն իսլամ թուրք բնակչութեան հասար:

Թուրքին քրոնոզոմներուն մէջ գտնուող մարդասպանութեան ազդակի՞ն շնորհիւ:

Թի 31

«Նայիրի», 26 մարտ 2002, թիւ 167

ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ – ԶԵՐ ՆԵՎՐՈՒՋԻ ՏՕՆԸ ԿԸ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԵՆԸ ՔԻՐՏԵ՛Ր

Ներողամիտ գտնուեցէք. սխալ մը գործեցինք. Թուրքիոյ մէջ քիւրտ ըսուած բան մը գոյութիւն չունի:

Զեր քիւրտ ըսածը՝ «լեռնային թուրքեր» են:

Այս ծաբռտութիւններուն տարիներով դուք ալ հաւատացիք:

Եթէ շիտակը ըսել պետք է՝ դուք ուրիշ ճար չունէիք:

Այս քրտական խնդիրը լուծելը շատ դժուար էր:

Ամբողջ Արեւելեան Անաթոլիան քիւրտերով լեցուած էր, եւ շրջանը գրեթէ Քիւրտիստան եղած էր:

Սեբաստիայէն դէպի արեւելք գացող բոլոր փոխադրական միջոցները, քիւրտ բեշմերկաններուն քննութենէն կ'անցնէին:

Ի՞նչ կրնայիք ընել: Այս քրտական հարցը ձեզի սեւ-սեւ մտածել կու տար:

Դուք 1885-էն սկսեալ, հայկական հարցը արմատէն «կարգադրել» սկսաք:

Ձեր սուլթան Ապտիլ Զամիտը քրտական խնդիրը ստեղծող մեծագոյն յանցաւորն է:

Ինչո՞ւ, գիտե՞ք:

1885-թուականներուն Արեւելեան Անաթոլիայի մէջ շարժիլ սկսող հայերը մաքրագործելու համար, հարաւային նահանգներուն մէջ որչափ քիւրտ կար, ժողուել տուաւ եւ անոնցմէ համիտիյէի գորքեր կազմեց, եւ զանոնք արեւելքի հայկական նահանգները դրկեց:

Զոն, այս քիւրտերը, բոլոր հայերը սուրէ անցուցին:

Եւ Ապտիլ Զամիտ, այս պարպուած հողերը քիւրտ ժողովուրդով լեցուց:

Առաջին աշխարհամարտին 1915-ին թուրքերը հայ ազգը ցեղասպանութեան ենթարկել սկսան:

Եւ այս ցեղասպանութեան մէջ թուրքերը, քիւրտերը իբր դահիճ գործածեցին:

Եւ 1915-ին, մեծամասնութեամբ քիւրտերը, սուրէ անցուցին հայերը:

Ապուշ քիւրտերը թուրքերուն խաղին ինկած էին:

Զին շրջաններուն Անաթոլիոյ կեդրոնական մասերը եւ բոլոր ծովեզերեայ մասերը յոյներով բնակուած էին: Արեւելքը հայերով եւ հարաւը քիւրտերով բնակուած էին:

Թուրքերը շատ ետքը եկան Անաթոլիա:

Եւ ձեր ասացուածով՝ «Լեռն եկաւ, այգեստան եղողին վռնտեց»:

1915-էն մինչեւ 1923 տարիներուն, Թալաթ եւ Սուսթաֆա Քեմալ խմբակցութիւնը, Անաթոլիոյ մէջ որքան հայ եւ յոյն որ կային, բոլորին ալ մաքրագործեցին:

Եւ միայն մնացին թուրքերը եւ քիւրտերը: Ներողութիւն՝ լեռնային թուրքերը:

Այս ձեւով քիւրտերը, թուրքերու հետ դէմ-դիմաց մնացին:

Եւ հայերէն եւ յոյներէն յետոյ, մաքրագործուելու կարգը քիւրտերուն եկաւ:

«Մի առներ անմեղին անէծքը՝ կ'ելլայ կամաց կամաց»: Քիւրտերը հայերը սուրէ անցուցած ըլլալնուն պատիժը պիտի կրէին:

1935թ.-էն շէյխ Սայիտէն սկսեալ մինչեւ այսօր, թուրքերը կը շարունակեն սպաննել քիւրտերը: Այսօր Արեւելեան Անաթոլիոյ գիւղերուն մէջ, քիւրտ ըսուած բան մը չէ մնացած: Թրքական բռնամտոնները բոլոր քիւրտերը սպաննեցին:

Թուրքերը՝ քիւրտերուն ամենէն մեծ հարուածը՝ Ապտուլլահ Էօճալանը ձեռք անցընելով տուած եղան:

Հայկական «Ասալայ»ի կազմակերպութիւնը մաքրագործող իսրայէլական մասնաւոր խումբերը՝ Էօճալանը ծուղակը ձգեցին եւ թուրքերուն յանձնեցին:

Հիմա Էօճալանը՝ թուրքերուն ձեռքին մէջ պատանդ է: Մարմարայի «Իմրալը» կղզիին մէջ բանտարկուած Էօճալանը հիմա, տեւական խաղաղութեան եւ թուրքերուն հետ միասին ապրելու շուրջ կը խօսի:

Հին առիւծ Էօճալանը հիմա գացեր է, եւ տեղը գառնուկի պէս կակուղ մէկ Էօճալան մը եկեր է:

Ահա այսպէս: «Մի իյնար, մի տեսնար-ի աշխարհ է», ի՞նչ կրնանք ընել:

«Մարդկութիւնը՝ շուարուն է»:

Թիւ 32

«Նայիրի», 9 ապրիլ 2002, թիւ 168

5 ԱՊՐԻԼ 2002 ԹՈՒԱԿԻՐ

HURRIYET ԹԵՐԹԻՆ ՄԷՅ ԿԱՐԴԱՅԻՆԸ:

ԹՈՒՐԵՐԻՆՅ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԵՍ ԴԵՄՊԱՆԸ ՕՍՄԱՆ

ԳՈՐՈՒԹԻՐԸ ՄԱՊԷՍ ԸՍԵՐ Է՝

«ԹՈՒՐԵՐԻԱՆ, 700 ՏԱՐԻ Է, ԵՒՐՈՊԱ Է:

ԹՈՒՐԵՐԻԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՅ ԻՐ ՏԵՂԸ ԱՌՆԵԼՈՒ Է՝

Յարգելի Գորուքիւրքին հարցնենք՝

Դուք ի՞նչ գործ ունեիք եւրոպական հողերուն վրայ:

Ձեր ազգային բանաստեղծի՝ Նամրկ Գեմալին ըսածին պէս՝ դուք 11-րդ դարուն վերջաւորութիւններուն ցեղախումբ մը ըլլալով մտաք Անաթոլիոյ հողերը:

Անաթոլիոյ մէջ գտնուող բնիկ քրիստոնեայ ժողովուրդը՝ սուրի ուժով իսլամացուցիք:

Իսլամանալը չընդունողներուն մեծ մասը սպաննեցիք:

Եւ Անաթոլիան թալանեցիք:

Երբ որ թալանելիք բան չմնաց, Տարտանելէն Թրակիա անցաք եւ այնտեղի քաղաք եւ գիւղաքաղաքները թալանել սկսաք:

Աւելի վերջ, այս վայրագութեան եւ թալանի դրութեամբ՝ Պոլկարիան, Յունաստանը եւ Սերպիան գրաւեցիք:

Եւ ամէն կողմ վայրագութիւն սփռելով մինչեւ Վիեննայի դռները յառաջացաք:

Եւ հոն, 1683-ին Լեհաստանի թագաւորը՝ Սոպիեսքին ձեր յառաջացունը կասեցուց եւ ձեր բանակները ցրուեց:

Եւ անկէ յետոյ, դուք սկսաք նահանջել:

19-րդ դարուն եւրոպական պետութիւնները ձեզի՝ «Յիւանդ մարդ» մակդիրը տուած էին:

Եւ այլեւս ձեր վերջը եկած էր: Եւ պիտի խորտակուէիք:

Եւ ռուսերը ձեզի, ձեր եկած տեղը՝ Միջին Ասիոյ անապատները պիտի քշէին:

Բայց, աղօթեցէք՝ անգլիացիներուն վարչապետ հրեայ Պեն-ժամէն Տ'իսրայէլիին: 1876-ին ան ձեզ ազատեց:

Որովհետեւ ձեզի, ռուսերուն յառաջացման դէմ իբր վահան գործածեց:

Եւ արեւմտեան պետութիւններուն, ռուսերուն դէմ ձեզ թիկունք կանգնելու քաղաքականութիւնը, մինչեւ այսօր կը շարունակուի:

Եւ դուք, այս քաղաքականութեան շնորհիւ կրցաք, մինչեւ այսօր ալ մնալ, Անաթոլիոյ, Թրակիոյ եւ Պոլսոյ մէջ:

«Մենք, 700 տարիներէ ի վեր, Երոպա ենք» կը յայտարարէք:

Արդեօք դուք, այդ ձեր գրաւած Յունաստանի, Պուլկարիոյ, Սերպիոյ, Ռումանիոյ մէջ, իբր ստեղծագործութիւն, իբր յիշատակ ի՞նչ ձգեցիք:

Միայն եւ միայն սարսափազդու վայրագութեան, թալանի եւ ջարդի եղելութիւններով կը յիշատակուիք դուք Պալքանեան ազգերու պատմութիւններուն մէջ:

Բայց ներողութիւն՝ մոռցանք:

Վայրագութիւն, թալան եւ ջարդերէն զատ, Պալքանեան ազգերուն ձեր ձգած ամենէն կարեւոր յիշատակը՝

Սուրէ չանցնելու համար ստիպողաբար իսլամացածներն են, Պուլկարիոյ մէջ բոմիաքները, Սերպիոյ մէջ պոշնիաքները, Ալպանիոյ մէջ արնաւութները:

Եւ դուք, այս խեղճ դաւանափոխները գրգռելով, օսմանեան կայսրութիւնը վերստին ստեղծելու աշխատանքներ կը տանիք այսօր:

Աստուած, Պալքանեան ազգերը, այս տեսակ ողբերգութենէ մը պահպանէ:

Թիւ 33

«Նայիրի», 23 ապրիլ 2002, թիւ 169

**20 ԱՊՐԻԼ 2002 ԹՈՒՎԱԿԻՐ HURRIET ԹԵՐԹԻՆ ՄԷՑ
ՄԵՀՄԵՏ ԱԼԻ ՊԻՐԱՆՏԻՆ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

Պոռոտախօս եւ պոռչտացող թրքական մամուլին մէջ, առաջին անգամ ըլլալով, բաւական իրապաշտ գրութիւն մը կարդացինք:

Մեհմետ Ալի Պիրանտ, «ԹՈՒՐՔ ԸՍՈՒԱԾ ԱՏԵՆ՝ ՄԻՏՔ ԵԿԱԾՆԵՐԸ» խորագրով գրութեան մէջ թուրքին ինչ ըլլալը կը խոստովանի եւ եւրոպացիներուն թուրքին մասին ինչ մտածելնին սա նախադասութիւններով կը բացատրէ.

«...Խիստ երեւոյթով, զինուորականի մտայնութեամբ, մարդկային իրաւունքներու եւ ժողովրդավարութեան բնաւ կարելորութիւն չտուող, շուրջիներուն սպառնացող եւ եւրոպացիներու հետ կենցաղային տարբերութիւն ունեցող...»:

Եւ կ'աւելցնէ «Ընդունինք, թէ մենք տարբեր ենք: Եւրոպացիին Աշխարհը» տարբեր է: Մեր «Աշխարհը» տարբեր: Այս տարբերութիւնը՝ տարիներու ընթացքին, երթալով կը նուազի»:

Յարգելի Պիրանտը արդեօք ո՞ր նուազումին մասին կը խօսի:

Չգենք, դարեր տելողութեամբ, Անաթոլիոյ եւ Պալքաններու մէջ եւ նաեւ ձեր գրաւած բոլոր երկիրներուն մէջ ձեր սփռած վայրագութիւնները եւ ջարդերը:

Չգենք նաեւ մեր բաւական իրապաշտ նկատած եւ ընդհանուր թրքական յայտարարութիւններուն յարմարող ձեր «Հայկական ցեղասպանութեան պնդումները»:

Չգենք նաեւ Անաթոլիոյ եւ Պոնտոսի մէջ ձեր յոյներուն դէմ կատարած ջարդերը:

Խօսքը չընենք հայկական ցեղասպանութեան շրջանին «ԱՆՈՆՔ ԱԼ ԿԵԱՎՈՒՐ ԵՆ» ըսելով ձեր ջարդած ասորիներուն:

Գանք, աւելի մօտ թուականներուն ձեր կատարած ոճիրներուն:

Ունեւորութեան տուրքը, քսան-դասակարգի աքսորը, եւ

մանաւանդ՝ 6-7 սեպտեմբեր 1955 ըստած ողբերգութիւնն ալ անցեալին ձգենք:

Բայց, ի՞նչ ըսենք 1974-ի Կիպրոսի մէջ, խաղաղութեան գործողութիւն անունին տակ, սուտ վերագրումներով, յոյն ժողովուրդին դէմ ձեր կատարած ջարդերուն:

Գանք հիմա, վերջին շրջաններուն, ձեր քիւրտերուն դէմ ըրածներուն:

Յոյներուն եւ հայերուն նման, Անաթոլիոյ բնիկ ժողովուրդը եղող քիւրտերը՝ իրենց ազգային ինքնութիւնը պահել ուզելնուն պատճառաւ դուք, արեւելեան Անաթոլիոյ մէջի բոլոր քրտական գիւղերը այրեցիք եւ բնակչութիւնը սպաննեցիք:

Ա՞յս է ձեր «ելրոպացիներուն հետ մեր տարբերութիւնները կը նուագին» ըսածը:

Դուք, դարերէ ի վեր, ինչ տեսակի վայրենիներ որ էիք, այսօր ալ նոյն վայրենիներն էք:

Եւ ձեր 1915-ին, Հայ ազգին դէմ կատարած ամբողջ պատմութեան ընթացքին եւ մինչեւ այսօր նմանը չեղող սարսափելի ցեղասպանութեան պատճառաւ, մինչեւ որ արժանի եղած պատիժը չկրէք, դուք պիտի մնաք նոյն վայրենիները՝ ինչ որ էիք դարերէ ի վեր:

Թիւ 34

«Նայիրի», 7 մայիս 2002, թիւ 170

**27 ԱՊՐԻԼ 2002 ԹՈՒՍՎԻՐ «ՄԻԼԼԻԷԹ» ԹԵՐԹԻՆ ՄԷՋ,
«ՓՈՔՐ ԸՄՅԼԵՐՈՒ ԸՎՂԱՔԱՎԱՆՈՒԹԻՒՆ» ՎԵՐՆԱԳՐՈՎ
ԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ, ՍԱՄԻ ԳՈՂԷՆԻՆ ԸՍԱՍՆԵՐԸ**

Սամի Գոհէն՝ «Միլլիէթ» թերթով ելած այս գրութեան մէջ, թուրք-հայկական յարաբերութիւններուն՝ դէպի կանոնաւորման ճամբուն մէջ ըլլալը շեշտելէ յետոյ, Թուրքիոյ Հայաստանի հետ քաղաքական կապեր հաստատելու պայման ըլլալով, այ-

լեւս բերնի ծամոց դարձած առաջարկները կը նշէ.

1.- Հայաստանէն ցեղասպանութեան պնդումին Թուրքիոյ կողմէ ընդունման պահանջէն հրաժարիլը:

2.- Հայաստանի կողմէ գրաւուած Ազրպայճանական հողերուն վերադարձուիլը:

Այս յանկերգէն յետոյ, Սամի Գոհէն իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ, Հայաստանի արտաքին գործերու փոխնախարար Ռուբէն Շիւկարեանին Սթոքհոլմի մէջ, միջազգային մէկ ժողովի ընթացքին ըսած խօսքերուն համար:

Սամի Գոհէնին գրածին համեմատ՝ Ռուբէն Շիւկարեան իբր թէ հետեւեալը ըսած է.

«Թուրքիոյ եւ Հայաստանի կապերուն կանոնաւորման մէջ, գործնական ըլլալու ատենը եկած է:

Ասոր համար, ցեղասպանութեան ճանաչման նման առաջին պայման մը ներկայացնելը, խնդրոյ առարկայ չէ: Ասիկա քաղաքական հարց մը չէ, այլ՝ հոգեկան հարց...»:

Ռուբէն Շիւկարեանին իրապէս այս տեսակ ելոյթ մը ունեցած ըլլալը չենք կրնար գիտնալ:

Բայց մեր գիտցածը հետեւեալն է.

Այն պէ՛ս աշխարհի մէջ յետին հայն անգամ՝ 1915-ի ցեղասպանութեան ճանաչման պահանջէն չի կրնար հրաժարիլ:

Յարգելի Սամի Գոհէնին հարցնենք՝

Իր հրէայ ցեղակիցները, երկրորդ Աշխարհամարտին Գերմանիոյ մէջ կատարուած հրէական սպանդներուն ողբերգութեան համար՝ պզտիկ մէկ քննադատութեան եւ կամ կասկածի արտայայտութեան կրնա՞ն հանդուրժել արդեօք:

Աւելին՝ 1940-1945-ին Գերմանիոյ մէջ կատարուած հրէական ցեղասպանութեան դէմ կատարուելիք ամէն քննադատութիւն եւ կասկած, դատաւորներու կողմէ պատիժի կ'ենթարկուի:

1915-ի Հայկական ցեղասպանութեամբ ազգ մը բնաջնջուեցաւ: Հայրենիք մը գողցուեցաւ:

Այս ցեղասպանութեան անպատիժ մնալը՝ ոչ մէկ հայ կրնայ ընդունիլ:

Այս տեսակ անհրաւութիւն մը՝ 1915-ի ցեղասպանութեան Անաթոլիոյ մէջ ոչխարներու նման մորթուած հայերուն յիշատակին դէմ կատարուած ամենամեծ անարգանքն է:

Եթէ այս տեսակ անհրաւութիւն մը կատարուի, 1915-ի ցեղասպանութեան շրջանին վայրագօրէն սպաննուած միլիոնաւոր անմեղ հայերուն հոգիները՝ այս անհրաւութեան պատճառ եղողները, մինչեւ իրենց կեանքին վերջը, դժոխային չարչարանքներու կ'ենթարկեն:

Թիւ 35

«Նայիրի», 21 մայիս 2002, քիւ 171

9 ՄԱՅԻՍ 2002 ԹՈՒՎԱԿԻՐ «ՄԻԼԼԻԷԹ» ԹԵՐԹԻՆ ՄԷՋ

«ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԱՆԵԼԸ» ՎԵՐՆԱԳՐՈՎ ՅՕԴՈՒԱԾԻՆ ՄԷՋ ՍԱՄԻ ԳՈՒԷՆ՝ «ԱՅՍ ՄԻՋՈՅԻՆ, ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՀԱՄԱՔԱՎԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԾԱՅՐԱՅԵՂ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ ՃԵՂԱՊԱՇՏ ԶԳՏՈՒՄՆԵՐ ՄԷՋՏԵՂ ԵԼԼԵԼ ՍԿՍԱՏ ԵՆ» Կ'ԸՍԷ

Յարգելի Սամի Գոիէնը «Միլլիէթ»ի իր գրութեան մէջ, աշխարհի մամուլին դեկը ձեռքերնին եղող իր ցեղակիցներուն, Եւրոպայի մէջ տարած քարոզչութեան ոտք կը յարմարացնէ, եւ Աւստրիոյ, Դանիոյ, Իտալիոյ, Ֆրանսայի եւ Գերմանիայի տնօրէնի ժողովուրդին, օտարներուն օրէ օր շատնալուն պատճառով, իրենց ինքնութիւնը կորսնցնելու վտանգին դէմ իբր հակազդեցութիւն, ընտրութիւններուն հայրենասէր կուսակցութիւններուն քուէ տալերնին՝ ծայրայեղ ազգայնականութիւն եւ ցեղապաշտութիւն ըլլալով կը մեկնաբանէ:

Եւ այս հոսանքին դէմ, աչքի փոշի փչելու համար, Ամերիկան օրինակ կը ցուցնէ եւ Ամերիկային գաղթականներուն երկիր մը ըլլալուն պատճառաւ, այս աստիճան յառաջացած ըլլալը կը բացատրէ, եւ «Այսօր, Եւրոպացիները, Ամերիկեան օրինակը

նկատողութեան առնելու են» կ'ըստ:

Յարգելի Սամի Գոհէնին չգիտցած, աւելի ճիշդ՝ գիտնալ չուզած մէկ բանը կայ.–

Եւրոպական ժողովուրդները «ամերիկացի» չըլլալու համար, իրենց եւրոպական ինքնութիւնը չկորսնցնելու համար կը պայքարին:

Այն եւրոպան, որ յունական եւ հռոմէական քաղաքակրթութիւններուն շառաւիղը ըլլալով, այսօրուան քաղաքակրթութեան օրրանն է:

Եւ անտեսանելի ուժեր, աւելի ճիշդ՝ ամէնուն գիտցած. բայց ըսելու համար ձակութիւնը չունեցած ուժերը՝ եւրոպական քաղաքակրթութիւնը փլցնել կ'ուզեն:

Ահա, այս վտանգին պատճառաւ է, որ հայրենասէր եւրոպացիները՝ երեք հազար տարուան յունական–հռոմէական–եւրոպական քաղաքակրթութիւնը պաշտպանելու համար կը պայքարին:

Ամերիկայի նման՝ առանց պատմութեան, առանց ազգութեան, հոգիով պարպուած «Robot»ներու երկիր մը չըլլալու համար կը պայքարին:

Ամերիկայի նման Cowboy–ներու, Gangster–ներու երկիր մը չըլլալու համար կը պայքարին:

Նոր ճենկիզխաններու, նոր թամիրլաններու, նոր «KANUNU SULTAN SULEYMAN»–ներու վայրագութիւններուն չենթարկուելու համար կը պայքարին:

Եւ եւրոպացիները 6-7 սեպտեմբեր 1955-ին, Պոլիսը քանդող մտայնութիւնը եւրոպա փոխադրող եւ Պերլինի, Փարիզի, Սթրասպուրկի, Լիոնի եւ շատ մը եւրոպական քաղաքներու մէջ, 6-7 սեպտեմբերեան քանդիչ գիշերներ կազմակերպող վայրենի թուրքերուն դէմ կը պայքարին:

Յարգելի Սամի Գոհէնը այս իրականութիւնները հասկնալ կ'ուզէ՞ր արդեօք:

Թի 36

«Նայիրի», 4 յունիս 2002, թի 172

ՍԵՆՏԻԿԻ ՄԷՋ ԳԵՐ ՆԱԽԱՅՈՐ ՍՆԱԾ ՏՈՒՆԷՆ ՏՊԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Քանի մը շարաթներ առաջ էր. ձեր նախահայրին ծնած տունին առջեւէն անցանք:

Շատ անգամ, կարգ մը չար լեզուներ, ձեր նախահօր Սելանիկ ծնած ըլլալուն պատճառաւ, շատ մը տեղի-անտեղի մեկնարանութիւններ կ'ընեն:

Ծանօթ իրականութիւն է, թէ հինէն Սելանիկը՝ «ջուր չխառնուած» հրեաներուն եւ «ջուր խառնուած հրեաներուն» (այսինքն՝ դաւանափոխ հրեաներուն) մեծաթիւ գտնուած քաղաքն էր:

Չգենք այս բանբասանքները, եւ իրականութեան վերադառնանք:

Մեզի, դպրոցին մէջ սորվեցուցածներուն համաձայն՝ «1900-ներէն յետոյ, իշխանութեան եկող բոլոր թուրք ղեկավարները՝ ֆարմասոն են: Ի բացառեալ՝ միայն Մուսթաֆա Քեմալը»:

Մենք ալ հաւատացած էինք այս խօսքերուն:

Եւ ապացոյցն ալ կար. Մուսթաֆա Քեմալ իշխանութեան գալէ յետոյ՝ ֆարմասոնութիւնը արգիլած եւ բոլոր ֆարմասոնական օթեակները գոցել տուած էր:

Բայց քանի մը տարի առաջ գերմանական մամուլը, հռչակաւոր ֆարմասոններուն անունները հրատարակեց: Որոնց մէջ Մուսթաֆա Քեմալին անունն ալ կար:

Ասոր վրայ, թուրք մամուլը կատողեցաւ: Ի՞նչ խօսքեր, ի՞նչ պոռչտուքներ՝ գերմանացիներուն դէմ:

Գերմանացիները բնաւ կարելորութիւն չտուին: Միայն բան մը ըրին: Չեր նախահօր իտալական օթեակին անդամակցութեան վաւերագիրը հրատարակեցին:

Անկէ յետոյ, թրքական մամուլը մունջ դարձաւ:

Այդ պոռչտուքները, բոլորն ալ, մարեցան:

Ձեր նախահայրին ծնած տունին առջեւէն անցած միջոցին, երբ այս բաները կը մտածէինք, պատին վրայ տեսանք մարմարէ արձանագրութիւն մը, որուն մէջ չորս լեզուներով հետեւեալ տողերը գրուած էին:

«Թուրք ազգին ստեղծիչը եւ Պալքանեան միութեան պաշտպանը՝ Սուլթաֆա Քեմալը այս տան մէջ ծնած է»:

Այս յիշատակ-արձանագրութեան մէջ ըսուածները շատ ճիշդ են:

Ձեր նախահայրը 1923-ին, մինչեւ այն ատեն գոյութիւն չունեցող ազգ մը ստեղծեց:

Մինչեւ 1918-ը օսմանցիներ էիք: Յոյն, հայ, արաբ, քիւրտ, լազ ժողովուրդներու խառնուրդ մը: Թուրք ըսուածները՝ փորձամասնութիւն էին:

Եւ 1923-ին, մէկ օրէն միւսը, «Թուրքիա»ի վերածուեցաք: Ինչպէ՞ս. անտեսանելի ուժերուն շնորհիւ:

Անտեսանելի ուժերը ձեր նախահայրին օգնեցին:

1918-ին Օսմանեան կայսրութիւնը կործանած էր: Եւ ամեն բան կորսնցուցած էիք, բայց քանի մը տարի յետոյ, վերակենդանացաք եւ կրկին Անաթոլիան ձեռք անցուցիք:

ԿԵՑՑԷ ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԵՄԱԼԸ, ԲԱՅՑ ՄԱՆԱԻԱՆԴ ԿԵՑՑԵՆ ԱՆՏԵՍԱՆԵԼԻ ՈՒԺԵՐԸ:

Թիւ 37

«Նայիրի», 18 յունիս 2002, թիւ 173

**ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՄԷՅ ՍԿՍՈՂ ԵՒ ԹՈՒՐԶԱՅ ԵՒ ՅՈՅՆ ԱԶԳԵՐՈՒՆ
ՃԱԿԱՏԱԳԻՐՆԵՐԸ ՓՈԽՈՂ ԵՐԵՔ ԿԱՐԵԻՐ ԴԵՊԵՐ**

ԱՌԱՋԻՆ ԴԵՊԵ.-

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԵՄԱԼԻՆ ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՄԷՅ ԾՆՈՒՆՂԸ

Սելանիկի մէջ, Սուլթաֆա Քեմալին ծնած տան պատին

մարմարեայ արձանագրութեան վրայ գրուածին համեմատ
«Մուսթաֆա Քեմալ, 1923-ին, թուրք ազգը ստեղծեց»:

Մուսթաֆա Քեմալին այս աստուածային, ստեղծելու կարողութեան մասին 1933-ի տասնամեակի քայլերգին մէջ ալ կը տեսնենք. «Տասը տարուան մէջ, 15 միլիոն երիտասարդ ստեղծեցինք ամէն տարիքէ»: Այսինքն, Մուսթաֆա Քեմալը գերբնական կարողութիւններ ունեցող ա՞նձ մըն էր: «No comment»: Անցնինք:

Մուսթաֆա Քեմալին կենսագրութեան մասին գիրքերու մէջ ի՞նչ գրուած ըլլալը հասկնալ ուզեցինք, եւ նախ նայեցանք 1969-ին հրատարակուած «Դպրոցի հանրագիտարան»ին մէջ:

Այս հանրագիտարանին մէջ, Մուսթաֆա Քեմալին մեռած թուականը (10 նոյեմբեր 1938), օր, ամիս, տարի ըլլալով կայ. բայց ծննդեան թուական որպէս միայն 1881 գրուած է. իսկ օրը եւ ամիսը չկայ. ինչո՞ւ. Մուսթաֆա Քեմալ շատ դարեր առաջ ապրած անձ մը չէ: Եղածը ընդամենը 120 տարի է:

Այդ թուականին պատահած ամէն բան՝ բոլորին ծանօթ եղող մօտ թուական մըն է:

Ասկէ զատ, դպրոցի հանրագիտարանին մէջ, Մուսթաֆա Քեմալին մօրը անունը «Զիւպէյտէ» ըլլալով գրուած է, բայց իր հօր անունը չկայ. ինչո՞ւ: Շատ տարօրինակ է: Իր ծնած տունը յայտնի է, բայց հօրը անունը չկայ:

Եկուր եւ չար լեզուներուն ըսած սուտ եւ սխալ բամբասանքներուն մասին մի մտածեր:

Այս պատճառաւ մեր փնտռտուքները խորացուցինք եւ գերմանական «DER GROSSE BROCKHAUS» մեծ հանրագիտարանին մէջ, Մուսթաֆա Քեմալին մասին գրուածները կարդացինք:

Զարմանալի է, այս հանրագիտարանին մէջ ալ, Մուսթաֆա Քեմալին ծննդեան թուականը 1880 գրուած էր եւ քովն ալ հարցական նշան մը դրուած. ինչո՞ւ:

Այսքան ծանօթ անձնաւորութիւն մը, որուն գերբնական կարողութիւններ կը վերգրուի եւ իր ծնած տունը թանգարանի վե-

րածուած է, ծննդեան թուականին չգիտցուիլը՝ գերբնական դէպք մըն է:

Բայց, մեզի համար ամենէն կարեւորը՝ Մուսթաֆա Քեմալին կենսագրութեան մէջ գրուած սա տողերն են.

«Մուսթաֆա Քեմալը՝ ենվեր փաշային գաղափարակից ընկերը ըլլալով, մասնակցեցաւ 1908–1909 «Երիտասարդ թուրքերուն» յեղափոխութեան»:

Այս ըսել է, որ Մուսթաֆա Քեմալը Սելանիկի մէջ, դաւանափոխներուն եւ ոչ–դաւանափոխներուն հիմնած «İTTIHAT VE TERAKKI» կուսակցութեան անդամ էր:

Մինչդեռ, դպրոցներուն մէջ մեր կարդացածին համեմատ՝ Մուսթաֆա Քեմալը իր ճառերուն մէջ «İTTIHAT VE TERAKKI» կուսակցութիւնը գետնէ գետին զարկած էր:

Եւ նաեւ, «İTTIHAT VE TERAKKI» կուսակցութեան շատ մը առաջնակարգ անձնաւորութիւնները, 1923–էն յետոյ, մահուան դատապարտել տուած էր:

Իրապէս ալ, Մուսթաֆա Քեմալը, գերբնական ուժերու տէր եւ անհասկնալի անձնաւորութիւն մըն է:

Թիւ 38

«Նայիրի», 2 յուլիս 2002, թիւ 174

ԵՐԿՐՈՐԴ ԴԵՊԵ.–

«ԻԹԹԻՉԱՏ ԵՒ ԹԵՐԱՔԵՐԻ» ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՍԵՅ ԿԱԶՄՈՒԻԼԸ

Արդեօք դիպուած է՝

1.- Թուրք ազգը վերստին ստեղծող Մուսթաֆա Քեմալին սելանիկցի ըլլալը:

2.- Հայ ազգը 24 Ապրիլ 1915–ին ցեղասպանութեան ենթարկող «Իթթիհատ եւ թերաքքի» կուսակցութեան Սելանիկի մէջ

հիմնուիլը: Ասոնց դիպուած է ըսելու համար՝ կոյր, համր եւ անխելք ըլլալ պէտք է:

Միայն հետեւեալ կացութեան ձեր ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք:

1905-երուն Սելանիկի բնակչութեան բաժանունը հետեւեալ ձեւով էր՝

40000 (քառասուն հազար) Սաֆարիդ հրեայ, 20000 (քսան հազար) դաւանափոխ հրեայ, 20000 (քսան հազար) իսլամ, 40000 (քառասուն հազար) յոյն, 3000 (երեք հազար) անուշ ջուրի ֆրանսացիներ—լեւանդեաններ:

Եւ հրեաներուն մեծ մասը իտալահպատակ էին եւ իրենց մէջ շատերը իտալական մասոնական օթեակին անդամ էին:

Սուլթան Ապտիլ Յամիտ, 1895–ին շղթայազերծած հայկական ջարդերով, անտեսանելի եւ բարձրագոյն ուժերուն ծրագիրները իրենց տեղը բերած էր:

1908-ին «Իթթիհատ եւ թերաքքի» կուսակցութեան բանակը Պոլիս մտաւ եւ, պարտականութիւնը աւարտած Ապտիլ Յամիտը գահընկեց ընելով, կառավարութիւնը ձեռք անցուց:

1914-ին «Իթթիհատ եւ թերաքքի» կուսակցութիւնը անտեսանելի եւ բարձրագոյն ուժերուն մէկ նոր ծրագիրը կիրարկել սկսաւ:

1914-ին սկսող Առաջին աշխարհամարտին, գերմանացիներուն կողքին մասնակցեցաւ եւ, պատերազմին խառնաշփոթութենէն օգտուելով, 24 Ապրիլ 1915-ին, ներքին գործոց նախարար, ծագումով գնչու եւ ֆարմասոններուն մեծ վարպետը՝ Թալաթ փաշան՝ հայ ազգը ցեղասպանութեան ենթարկել սկսաւ:

Եւ տարիներէ ի վեր շարունակուող հայկական խնդիրը՝ քանի մը անսուան մէջ, պատմութեան մէջ չտեսնուած վայրագութեամբ լուծեց:

Եւ 19 մայիս 1919–ին, ծրագրին վերջին մասը կիրարկուիլ սկսաւ:

Սուլթաֆա Քեմալը՝ Սամսոն ելաւ եւ նոր եւ գորաւոր Թուր-

քիա մը ստեղծելու աշխատանքներուն սկսաւ:

Ժամացոյցի գապանակի ճշգրտութեամբ կիրարկուող նոր թուրքիա մը ստեղծելու ծրագրին արմատներուն Սելանիկի մէջ ըլլալը դիպուա՞ծ էր արդեօք:

Բացարձակապէս՝ ո՛չ:

1914-էն մինչեւ 1923 թուականը Անաթոլիոյ մէջ կատարուած դէպքերը՝ անեսանելի եւ բարձրագոյն ուժերուն նոր աշխարհի մը ստեղծելու ծրագիրներուն մէկ մասն էին միայն:

Եթէ աչք ունիք՝ կը տեսնաք: Եթէ խելք ունիք՝ կը հասկնաք:

Այսօր, աշխարհի մէջ տեղի ունեցող բոլոր դէպքերը, անտեսանելի բարձրագոյն ուժերուն ծրագիրներուն գործադրութեան հետեւանքներն են:

Թիւ 39 - 44

«Նայիրի», 16 յուլիս 2002, թիւ 175, 30 յուլիս 2002, թիւ 176, 13 օգոստոս 2002, թիւ 177, 27 օգոստոս 2002, թիւ 178, 10 սեպտեմբեր 2002, թիւ 179, 27 սեպտեմբեր 2002, թիւ 180

ԵՐՐՈՐԴ ԴԷՊԵ.-

6-7 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1955-ԻՆ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՅԱԾ ՊՈԼՍՈՅ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

Յարգելի պոլսաբնակ երիտասարդներ. դուք 6-7 սեպտեմբեր 1955-ին տեղի ունեցած Պոլսոյ ողբերգութիւնը գիտե՞ք արդեօք:

Չէք գիտե՞ր. իաւունք ունիք.

Այդ թուականէն ի վեր, գրեթէ 50 տարիներ անցեր են, դուք, այդ թուականին, չէիք ծնած անգամ. բայց դուք, այս մասին, բնաւ չկարդացի՞ք, բնաւ չհետաքրքրուեցա՞ք:

«Չլսեցի», «չտեսայ», «չեմ գիտեր» – իրաւունք ունիք. դուք հայկական ցեղասպանութիւնն ալ, բնաւ չէք գիտեր. դուք, միայն ձեզի սորվեցուցածնին գիտէք:

«Յայերը՝ թուրքերը ջարդեր են»: Խեղճեր: Անոր համար է, որ հայերուն հայրենիքը եղող Արեւելեան Անաթոլիոյ մէջ, այսօր մէկ հատ հայ չկայ:

Բայց՝ միլիոնաւոր թուրքեր կան: Եթէ հայերը ջարդեցին թուրքերը, ուրկէ՞ ելան Անաթոլիոյ մէջի միլիոնաւոր թուրքերը: Ինչպէ՞ս կը հաւատաք ձեր առաջնորդներուն յերկրածոյ ցաքռտուքներուն:

Աւելի ճիշդ՝ հաւատալ կը ձեւացնէք: Որովհետեւ դուք, իրականութիւնը ուրիշներէն աւելի լաւ գիտէք: Յայերը ջարդած ձեր մեծ հայրերը՝ ձեզի պատմած են իրենց «քաջագործութիւնները»:

Վերադառնանք 6-7 սեպտեմբեր 1955-ի Պոլսոյ ողբերգութեան: Մենք, 6-7 սեպտեմբերի գիշերը, այս ողբերգութիւնը՝ առաջին վայրկեանէն մինչեւ վերջին վայրկեանը «ապրեցանք»:

Տեսանք, ժողովուրդ ըստած թուրք խուժանին կատղիլը:

Ամէն բան, 6-7 սեպտեմբերի գիշերը «ISTANBUL EKSPRES» թերթին հրատարակած երկրորդ տպագրութեան մէջ, մեծ տառերով տրուած գրգռիչ լուրով սկսաւ՝ «Սելանիկի մէջ Աթաթուրքին ծնած տունը ռմբակոծուեցաւ»:

Այս թերթին տուած լուրը՝ ազդանշան մըն էր: Այս՝ դէպքերուն սկսելու համար տրուած հրաման մըն էր:

Կէս ժամ չանցած՝ Պոլսոյ յոյներուն, հայերուն խանութներուն, տուններուն, եկեղեցիներուն վրայ յարձակումը սկսաւ:

Պատճա՞ռը: Յոյները, Սելանիկի մէջ, Աթաթուրքին տունը ռմբակոծեր են:

Իբր թէ, ասոր վրէժը պիտի լուծէին:

Բայց այս՝ առաջուրնէ, ժամացոյցի ճշդապահութեամբ, ծրագրուած էր:

Եւ կասկած չկայ, որ Պոլսոյ «կեապուր»ներուն վրայ յարձակման ծրագիրը «MIT» (թրքական հետախուզական-տեղեկատուութեան կազմակերպութիւն) սպայակոյտին կողմէ, պատերազմական ծրագրի մը նման, շատ առաջուրնէ պատրաստուած էր:

Պոլսոյ կեավուրներուն թաղամասերուն վրայ յարձակումը ամեն կողմ նոյն ատեն, ժամը 21-ին սկսաւ:

«Կիպրոսը՝ թուրք է», «Ռոսշակ կախեցէք» վայնասուններով եկող հազարաւոր թալանողներ՝ առաջուրնէ ճշդուած «կեավուրներուն» խանութները, չտեսնուած վայրագութեամբ քանդելով եւ թալանելով կը յառաջանային:

Եւ այս վայրենիներուն արգելք ըլլալու համար, մէջտեղները ոչ մէկ ոստիկան եւ ոչ ալ զինուոր մը կար:

6-7 սեպտեմբեր 1955-ի գիշերը ժամը 21-ին սկսող դէպքերուն ընթացքին, ինչո՞ւ մէկ հատ ոստիկան եւ ոչ ալ մէկ հատ զինուոր չտեսնուեցաւ:

Պոլսոյ ապահովութեան ուժերը բոլորովին մէջտեղէն վերցուած եւ կարծէք գետնին տակը մտած էին:

Որովհետեւ այս վիճակն ալ, պատրաստուած յայտագրին մաս կը կազմէր:

Որովհետեւ այն օրուան վարչապետը Ատնան Մենտերէսը «Ձգեցէք, տղաքը քիչ մը զուարճանան» ըսած էր:

Այդ պատճառաւ ոստիկանները եւ ապահովութեան ուժերը բնաւ չմիջամտեցին: Եւ այդ տղաքը՝ շատ լաւ զուարճացան:

Եւ քանի մը ժամուան ընթացքին բոլոր յոյներուն եւ հայերուն խանութները եւ եկեղեցիները թալանեցին:

6-7 սեպտեմբեր 1955-ի գիշերը Պոլսոյ փողոցներուն միակ «տէր»ը՝ այս թալանող խումբերն էին:

Բայց անկազմակերպ կարծուած այս թալանող խումբանին՝ եթէ քիչ մը ուշադրութեան նայուէր, անոնց շատ մեծ կարգապահութեամբ աշխատանք մը տանիլը յայտնի կ'ըլլար:

Ամեն մէկ խումբին գլուխը ղեկավար մը կար. եւ այս ղեկավարը կը հրամայէր, ցոյց կու տար քանդուելիք խանութը:

Ընդհանուր առմամբ, 6-7 սեպտեմբեր 1955-ի գիշերը, բնակարաններու վրայ յարձակում չեղաւ:

Բնակարաններու վրայ կատարուած յարձակումները՝ խանութներու վրայ կատարուածներու հետ բաղդատաբար, շատ քիչ էին:

Որովհետեւ 6-7 սեպտեմբերի յայտագրին մէջ՝ ջարդի հրաման չէր տրուած:

Միայն խանութները եւ եկեղեցիները՝ պիտի թալանուէին:

Այս յայտագիրը՝ շատ ուշադրութեամբ հաշուուած եւ ծրագրուած էր: Եւ յայտագիրը շատ կանոնաւոր ձեւով գործադրուեցաւ:

Մենք, դէպքերուն սկսած ժամերուն, Քուրթուլուշ-երկենեգոն պողոտայի մեր բնակարանը կը գտնուէինք:

Ժամը 21-ին թալանողներու խուժանը՝ Բանկալթի գտնուող շատ ծանօթ «HAYLAYF» ծաղարանը թալանելով սկսաւ:

Եւ միայն այն ատեն, հեռաձայնով տրուած այս լուրէն յետոյ, դէպքին տեղեակ եղանք:

«HAYLAYF»ը փլատակի վերածելէ յետոյ, թալանողներուն մէկ խումբը դէպի Օսմանալէյ յառաջանալ սկսաւ, ուրիշ մէկ թալանողներու խումբ մըն ալ երկենեգոն պողոտայէն վեր ելլելով, դէպի Քուրթուլուշի կողմը յառաջացան եւ այն ճամբուն վրայ գտնուող «Կեափուր»ներուն խանութները խորտակել սկսան:

Եւ այդ վայրկեանէն սկսեալ, մեր աչքերովը հետեւեցանք դէպքերուն:

Խուժանին առջեւ գտնուող ղեկավարին ցուցնունքով, այդ մարդկութենէ ելած եւ գագանի վիճակ առած թալանողները, քանի մը վայրկեանի մէջ խանութին փեղկերը խորտակելով ներս կը մտնէին եւ խանութը ամբողջութեամբ կը կողոպտէին:

Եւ կարճ ժամանակի մը մէջ, այդ խանութը աւերակի վերածելէ յետոյ, ղեկավարին ցոյց տուած մէկ ուրիշ խանութը կը սկսէին խորտակել:

Բանկալթին Քուրթուլուշի կապող երկենեգոն պողոտային վրայ գտնուող մեր տունին շարքին՝ շատը կեափուրներուն պատկանող նպարավաճառի, աղանդերի, պտղավաճառի,

մսավաճառի, ծաղավաճառի, հազուստեղէնի եւ նաեւ տեսակ տեսակ ապրանք ծախող խանութներ կային:

Եւ թաւանողները՝ խանութներուն վրայ յարձակելով, ներսը գտնուող ապրանքները կոտրել թափելէ յետոյ, կտոր կտոր եղած ապրանքները փողոց կը նետէին:

Այս ձեւով փողոցները հազար ու մէկ տեսակ ապրանքներով լեցուն աղբանոցի վիճակ մը առած էր:

Եւ այս խանութներուն մէջ գտնուող զանազան ապրանքներուն՝ քացախ, գինի, օղի, քարիւղ, ալիւր, շաքար եւ նաեւ ուրիշ շատ մը նիւթերուն կոտորուելէն, թափուելէն եւ խառնուելէն յառաջ եկող հոտ մը, մինչեւ այդ մեր չգիտցած, տարօրինակ հոտ մը տուններէն ներս կը թափանցէր եւ մեր կոկորդները կ'այրէր...

Եւ մենք, մինչ այդ, այս խանութները կոտորող թափող մարդոց երեսները նայելու կը ջանայինք:

Ասոնց մէջ գողութիւն ընողներ ալ կային, բայց այս խուժանին մէջ գտնուող մարդոց մեծամասնութիւնը՝ քանդելու համար, կոտրելու համար, մեծ կատաղութեամբ կը յարձակէին խանութներուն վրայ:

Եւ այդ վայրկեանին այս մարդիկը իսկական գազանի մը հոգեվիճակին մէջ մտած էին:

Աւելի ճիշդը՝ իրենց երեսին կեղծ դիմակը վար առած եւ իսկական կործանարար «օսմանցի»ի վերածուած էին:

Եւ այս կոտրել-թափելը եւ թաւանը, կէս գիշերէն յետոյ մինչեւ ժամը մէկը տեւեց:

Եւ ճիշդ ժամը մէկին, Բանկալթիէն դէպի Քուրթուլուշ յառաջացող «jeep» մը երեւցաւ:

Եւ jeep-ին վրայ քանի մը զինուոր, եւ վարորդին քովն ալ ոտքի կեցած սպայ մը կար:

Եւ այս jeep-ին վրայի սպան, մէկ կողմէ բերանը սուլիչ մը, անդադար կը սուլէր, իսկ միւս կողմէ ալ կը պոռար «կորսուեցէք, հեռացէք»:

Եւ այս սպային մէկ սուլիչի ձայնը, եւ անոր պոռալ-կանչելը բաւարար եղան այս թաւանող խուժանին քանի մը վայրկեանի

մէջ ցրուելուն եւ մէջտեղէն կորսուելուն:

Եւ մեզի մնաց՝ աւերակի վերածուած խանութները, աղբանոցի երեւոյթով փողոցները, եւ այդ գարշելի եւ անտանելի հոտը:

Բայց, այս ողբերգութիւնը ապրող, մենք՝ «կեավուրներուն» հոգիներուն մէջ, յաւետ մտաւ սարսափի, վախի եւ բարկութեան զգացումն ու յոյզը՝ 6-7 սեպտեմբեր 1955-ի գիշերը:

Կես գիշերէն յետոյ, ժամը մէկին, փողոցներուն մէջ ոչ մէկ թալլող մնացած էր:

Բայց անոնց տեղը, բոլորովին ուրիշ, տարօրինակ ժողովուրդ մը եկաւ:

Փլատակի վերածուած «կեավուր»ներուն խանութները տեսնելու եկած մարդոցմով լեցուած էին փողոցները:

Եւ անոնք, թատրոն մը, շարժանկար մը դիտելու նման, հաճոյքով կը նայէին այս փլատակներուն:

Այդ վայրկեանէն սկսեալ, մենք ալ խառնուեցանք ժողովուրդին եւ դէպի Բանկալթի քալել սկսանք:

Բանկալթիի ճոխ խանութները եւ մանաւանդ տեղւոյն գեղեցիկ «հայլայֆ» ծաղարանը անճանաչելի դառնալու աստիճան քանդուած էր:

Անկէ դէպի Զարպիյէ յառաջացանք:

Այստեղ բազմութիւնը երթալով շատցաւ:

Մասնաւորապէս՝ ինքնաշարժերուն ետեւի կողմը, «պակած»էն կախուած կերպասէ շատ երկայն պոչեր կային:

Եւ այս ինքնաշարժերուն տէրերը՝ «կեավուր»ներուն պատկանող կերպասի խանութները թալանի տուած միջոցին, շատ մը կերպասի ծրարները իրենց ինքնաշարժին մէջ կը փոխադրէին: Եւ յետոյ, զուարճանալու համար քանի մը կերպասի ծրարներ ինքնաշարժին ետեւը կը կապեն եւ ճամբայ ելլելէ յետոյ, այս ծրարները գետին գլորելով տարօրինակ եւ երկար պոչեր կը կազմեն:

Զորս-հինգ պոչ ունեցող եւ հրէշի մը նմանող այս ինքնա-

շարժերուն զուարճանալու համար Պոլսոյ փողոցներուն մէջ շրջագայիլը, այդ գիշերուան սարսափելի յիշատակներէն մէկը ըլլալով, միշտ մեր աչքերուն առջեւը կը մնայ:

Եւ մենք, այս ինքնաշարժերուն քովէն քալելով, Հարպիյէն Թաքսիմ հասանք:

Թաքսիմի հրապարակին վրայ գտնուող ու խուժանին կողմէ կրակի տրուած մեծ «Այաթրիատ» եկեղեցին, դեռ բոցերու մէջ, կ'այրէր ու կ'այրէր:

Մինչեւ 1923 Constantinople կոչուած քաղաքին հպարտութիւնը եւ Պոլսոյ հարուստ դասակարգին կեդրոնը եղած Rue De Pera-ն, ներկայիս Պէյօղլու կոչուած պողոտան՝ ռմբակոծումի ենթարկուածի տեսարան մը կը պարզէր:

Աչքերնուս հաւատալ չէինք ուզեր:

Պէյօղլուի պողոտայ ըստուած տեղ մը չէր մնացած:

Եւ պողոտան խանութներուն կողոպուտի ենթարկման ընթացքին չորսդի նետուած ապրանքներով բոլորովին գոցուած էր: Եւ տեղ տեղ ալ մէկ մեթր բարձրութեամբ բլրակներ կազմուած էին:

Եւ մենք, պարզուած այս սարսափելի երեւոյթը տեսնելով, չկրցանք դիմանալ եւ լացինք՝ մարդ ըստուած վայրենի արարածին բարբարոսութեան խորհրդանիշը եղող այս փլատակներուն առջեւ:

«ՆԱՅԻՐԻ»ի սիւնակներուն մէջ, 4 թիւերէ ի վեր, 6-7 Սեպտեմբեր 1955-ի Պոլսոյ ողբերգութեան ընթացքին մեր ապրած, մեր տեսած սարսափելի դէպքերը պատմելու ջանացինք:

Եւ հիմա ալ, այս ողբերգութեան կատարուելուն պատճառ եղող ազդակները պատմելու պիտի ջանանք:

1951-ին Թուրքիոյ արտաքին գործերու նախարար՝ «Fuat Koprulu» յայտարարութիւն տուած էր եւ, պաշտօնապէս, «Մենք Կիպրոս ըստուած հարց մը չունինք» ըսած էր:

Բայց, աւելի վերջ, անգլիացիներուն աւանդական պոռնիկ քա-

ղաքականութիւնը աշխատիլ սկսաւ, եւ Կիպրոսը չկորսնցնելու եւ տեւական Կիպրոս մնալու համար թուրքերուն գրգռել սկսան:

Անգլիական գաղտնի սպասարկութիւնը այս պարտականութիւնը Պոլսոյ «Hurriyet» թերթի տէրը եւ ծագունով կիպրացի «Sedat Simavi»-ին տուաւ:

Կիպրոսի հետ կապ ունեցող բոլոր ցաւալի դէպքերուն առաջին պատասխանատուն՝ այս «Hurriyet» ըսուած թերթն է:

Եւ այս «Hurriyet» թերթը, 1951-ի տարիներէն սկսեալ տուած անիրական լուրերով եւ հրատարակած գրգռիչ գրութիւններով, թուրք ժողովուրդին ուղեղին մէջ կիպրական հարցը ներմուծեց:

«Կիպրոսը՝ թուրք է» լոզունգը ստեղծողը «Hurriyet» թերթն է:

Եւ այս թերթին գրգռութիւնները տարիներ տեւեցին:

Եւ քիչ միջոց մը յետոյ, անգլիական գրգռիչ քաղաքականութիւնը իր արդիւնքը տուաւ, եւ թրքական կառավարութիւնը կիպրական հարցին տէր ելլելով, սկսաւ շատ յարձակողական քաղաքականութիւն մը կիրարկել:

Օգոստոս 1955-ին Լոնտոնի մէջ սկսելիք Կիպրական բանակցութիւններէն երեք ամիսներ առաջ, Թուրքիոյ արտաքին գործերու նախարար Fatin Rustu Zorlu-ին հետ տեսնուող Անգլիոյ արտաքին նախարարը՝ Zorlu-ին սա թելադրանքները կը կատարէ:

«Յոյները, Կիպրոսի համար, տեւական ցոյցեր կը կատարեն: Դուք ինչո՞ւ անշարժ կը կենաք:

Դուք ալ, Կիպրոսի համար, ցոյցեր կատարեցէք, եւ Կիպրոսի համար իրաւունք պահանջեցէք»:

Եւ անգլիացիներուն այս գրգռիչ թելադրանքներն են՝ 6-7 սեպտեմբեր 1955-ի Պոլսոյ ողբերգութեան առաջին պատասխանատուն:

Եւ անկէ յետոյ, ամէն բան Fatin Rustu Zorlu-է, վարչապետ Ատնան Սենտերետ եւ թրքական հետախուզութեան (MIT) ի նախագահէն բաղկացած երրորդութեան կողմէ կազմակերպուեցան:

Եւ շատ մաքիաւելական սենարիօ մը պատրաստուեցաւ եւ այս սենարիօն Սելանիկ ուղարկուեցաւ:

Եւ այս սենարիօյին 4 առաջնակարգ դերակատարները հետեւեալ անձերն էին՝

1.- Սելանիկի բարձր հիւպատոսը՝ Mehmet Ali Balin.

2.- Սելանիկի բարձր-հիւպատոսի օգնականը՝ Mehmet Ali Tetikalp.

3.- «MIT»ի գործակալ, եւ իբր թէ Սելանիկի մէջ իրաւաբանութեան ուսանող Oktay Engin.

4.- Սելանիկի բարձր-հիւպատոսութեան դռնապան՝ Hasan Ucar.

Եւ այս սենարիօյին բեմադրութիւնն ալ, սապէս որոշուած էր՝ Սելանիկ գտնուող Սուսթաֆա Քեմալին ծնած տան պարտեզին մէջ, Պոլսէն բերուած ռուսք մը պիտի պայթեցուէր: Եւ այս դէպքը Պոլիս պիտի տեղեկացուէր հետեւեալ ձեւով.

«Յոյները, Աթաթիւրքին տունը ռմբակոծեցին»:

Ահա, Սելանիկի մէջ կիրարկուած այս սենարիօն էր, որ 6-7 սեպտեմբեր 1955-ի գիշերը՝ Պոլիսին ակերակի վերածուելուն պատճառ եղաւ:

6-7 սեպտեմբեր 1955-ի Պոլսոյ ողբերգութեան մասին պաշտօնական իշխանութիւններուն տուած վնասներու թուանշանները հետեւեալներն են՝

«3 հոգի մեռած եւ 30 հոգի վիրաւորուած են. 73 եկեղեցի, 8 Այազմա, 2 վանք եւ միայն մէկ սինակոկ քանդուած են:

Յոյներու պատկանող 3584 խանութներ եւ հայերու եւ ոչ իսլամներու պատկանող 1954 խանութներ քանդուած են»:

Հիմա ալ, այս մասին մեր գիտցածները նշենք՝

6-7 սեպտեմբեր 1955-ի օրը, յոյներու պատկանող բոլոր եկեղեցիները (ի բացառեալ «Ֆեների» յոյն պատրիարքանիստ եկեղեցին) քանդուած եւ թալանուած են:

Հայերու եւ միւս քրիստոնեաներու պատկանող եկեղեցիներուն շատերը քանդուած են:

Հրեաներու պատկանող միայն մէկ սինակոկ, ան ալ՝ սխալ-

մամբ քանդուած է:

Յոյներու պատկանող բոլոր խանութները քանդուեցան:

Հայերու եւ միւս քրիստոնեաներու պատկանող խանութներուն մեծ մասը քանդուեցան:

6-7 սեպտեմբեր 1955-ի Պոլսոյ ողբերգութեան ընթացքին պատահած զարհուրելի դէպքերէն միայն մէկ քանին նշելու ջանամք:

Այն օրը դիպուածով, թալանող խուժանին քովէն անցնող յոյն քահանայ մը՝ մօրէ մերկ կը հանուեցնեն եւ ամորձիքներէն կախելով կ'սպաննեն:

«Պալըքլը»-ի յունական գերեզմանատան մէջ գտնուող յոյն պատրիարքներուն պատմական դամբարանները կը խորտակեն եւ պատրիարքներուն ոսկորները անոնցմէ հանելով, ոտքերու տակ կը ճգմեն:

Բայց ամենէն ցաւալին՝ նոյն օրը, Պոլսոյ մէջ միջազգային ժողովի մը մասնակցող Ամերիկեան CIA կազմակերպութեան նախագահ ALLEN DULLAS, սեպտեմբեր 1955-ի դէպքերուն պատասխանատուութիւնը համայնավարներուն վրայ կը նետէ:

Նոյն միջազգային ժողովին մասնակցող Ֆրանսայի վարչապետ հրեայ MENDES-FRANCE, Ֆրանսա վերադառնալէ յետոյ, 6-7 սեպտեմբերի դէպքերուն մասին, ականատես եղած ըլլալուն հակառակ, բնաւ չ'արտայայտուիր:

Բայց 6-7 սեպտեմբերի ողբերգութեան մէջ, Պոլսոյ աներակի վերածուելէն զատ, մէջտեղ ելած ամենակարեւոր դէպքը հետեւեալն է. —

1923-էն յետոյ, թուրքերը քաղաքին անունը փոխեցին, եւ CONSTANTINOPLÉ անունը ISTANBUL-ի վերածեցին:

Հակառակ այս փոփոխութեան, Պոլիսը մինչեւ 1955, քաղաքը ապրող 100.000 յոյն ժողովուրդով իր CONSTANTINOPLÉ-ի յատուկ նկարագիրը չ'փոխեց:

Բայց 6-7 սեպտեմբերի ողբերգութենէն յետոյ, յոյները Պոլսէն արտագաղթելու սկսան եւ շատերը Յունաստան հաստատուեցան:

Այսօր, Պոլսոյ մէջ ապրող յոյներուն թիւը, քանի մը հարիւրը չ'անցնիր:

Իրականության մեջ, Թուրքիան կառավարող անտեսանելի ուժերուն ուզածն ալ այս էր: Անոնք, մինչեւ 1923թ.–ը, Անաթոլիան կեաւորներէն մաքրագործած էին:

6-7 սեպտեմբերի ողբերգութեամբ ալ, անոնք, Պոլիսը կեաւորներէն մաքրագործեցին:

Այս հարցին վերաբերող՝ Թուրքիոյ նախկին արտաքին գործոց նախարար FUAT KOPRULU-ին ըսածները շատ կարեւոր են.– «1957-ին, Զանրապետութեան նախագահ CELAL BAYAR-ին 6-7 սեպտեմբերի դէպքերուն մասին հարցուցի: Ան ինծի սա պատասխանը տուաւ.– «Ամէն պարագայի, այս դէպքերուն մէջտեղ գալը լաւ եղաւ. մեր ընկերներն ալ այսպէս կը մտածեն»:

Թիւ 45

«Նայիրի», 8 հոկտեմբեր 2002, 181

6-7 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1955-ԻՆ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՅԱԾ ՊՈՒՍՈՅ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

ՂԵՂԵՐՈՒՆ ԱՎԱՆԱՏԵՍ ՎԿԱՅ ԸՆԼԱՆՈՎ՝ ՄԵՐ ՅԱՆՎԱՍ ԵՉՐԱՎԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրքերը՝ քրիստոնեայ Պոլիսը գրաւեցին 1453-ին:

Բայց, միայն 500 տարիներ յետոյ, 1955-ի 6-7 սեպտեմբերի գիշերը, քրիստոնեայ Պոլիսը քանդելով՝ կրցան թրքացնել:

6-7 սեպտեմբերի դէպքերուն դրդապատճառը կը կարծուի, որ Կիպրոսի հարցն է:

Բայց այս՝ դէպքերուն միայն արտաքին երեւոյթն է:

Բուն պատճառը՝ անտեսանելի բարձրագոյն ուժերուն մէկ դարէ ի վեր գործադրուող ծրագիրն է:

1850թ.-ներէն սկսեալ, անտեսանելի բարձրագոյն ուժերը, «Զիւանդ մարդ» կոչուած Օսմանեան պետութիւնը ողջնցնելու աշխատեցան:

Անոնք՝ 1915-ին, հայ ազգին դեմ գործադրած ցեղասպանութեամբ, Անաթոլիան հայերէն մաքրագործեցին:

1919թ.-էն մինչեւ 1923 – ալ՝ Անաթոլիայի պոնտոսցիները եւ յոյները ցեղասպանութեան ենթարկեցին:

Եւ այս ձեւով Անաթոլիան՝ բոլորովին «կեապուր»ներէն մաքրագործուած եղաւ:

6-7 սեպտեմբեր 1955-ին ալ, ծրագրին վերջին մասը գործադրուիլ սկսաւ:

Եւ Պոլիսն ալ «կեապուր»ներէն մաքրագործուեցաւ:

1960թ.-ներէն սկսեալ, անտեսանելի բարձրագոյն ուժերուն գործակալը՝ ֆարմասոն Սուլէյման Տէմիրէլ, «Մեծն Թուրքիա» ծրագիրը մէջտեղ նետեց՝ 1.- 1974-ին Կիպրոսին գրաւումը, 2.- 1992-ին Պոսնիոյ իսլամացուիլը, 3.- 1998-ին ալ Քոսովոյին բոլորովին միւսիւման ալպանացիներուն յանձնուիլը՝ «Մեծն Թուրքիոյ» ծրագրին գործադրութեան հետեւանքներն են:

Վերջին շաբաթներուն, Թուրքիան ուրիշ «երագ» մը տեսնել սկսած է՝ քարիւղի երագը:

Անտեսանելի բարձրագոյն ուժերը, աւելի ճիշդը՝ այլեւս լոյս աշխարհ ելլող «Ամերիկա–Իսրայէլ–Թուրքիա» միութիւնը, Իրաքի վրայ յարձակելու կը պատրաստուի:

Եւ Թուրքիոյ աչքը՝ Քերքուքի քարիւղին վրայ է:

Բայց, ուշադրութիւն ըրէք թուրքեր՝ «Տիմյաթ՝ բրինձ առնելու զացած միջոցին, տունը գտնուող կորկոտէն չըլլաք»:

Թիւ 46

«Նայիրի», 22 հոկտեմբեր 2002, թիւ 182

ԹՐԵԱՎԱՆ ՄԵՑ ԹԱՏՐՈՆԸ

Մեր այսօրուան նպատակը, 1873-ին Պոլսոյ Կետիկբաշա թաղին մէջ, առաջին թրքական թատրոնը հիմնող հայազգի Յակոբ Վարդովեանին (թրքացած նոր անունով GULLU AKUP)ին

մասին խօսիլ չէ:

«Այն Յակոբ Վարդովեանը, որ 1873-ին եամըկ Քեմալին «Հայրենիք կամ Սիլիսթյէ» թատերախաղը ներկայացնելով ներկայ ժողովուրդը գրգռելուն պատճառով, սուլթան Ապտիլ Ղամիտին կողմէ մահուան դատապարտուած էր:

Բայց միջոց մը յետոյ, շատ ծանօթ օսմանեան մեթոտ մը եղող «Կամ կ'իսլամանաս, եթէ ոչ՝ գլուխդ կը կտրենք» առաջարկին իսլամանալը ընդունելով՝ գլուխը կ'ազատէ:

Եւ ոչ ալ մեր նպատակը, Յակոբ Վարդովեանէն յետոյ, թրքական թատրոնը ամենէն ընտրեալ եւրոպական թատերգութիւնները ներկայացնելով այսօրուան բարձր մակարդակի հասցուցած Մնակեան Էֆէնտիին մասին խօսիլ է:

Մանաւանդ Յակոբ Վարդովեանին՝ «Անաթոլիոյ մէջ թրքական ընտանիքէ մը սերած է, բայց աւելի վերջ քրիստոնէութիւնը ընդունելով հայացած է» ձաբռտուքը մէջտեղ նետող մեծ արուեստագետ, բայց թրքական ճնշումի եւ բռնութեան մտայնութեան գործակալը եղող VASFI RIZA ZOBU-ի մասին խօսելու բնաւ մտադրութիւն չունինք:

Մեր այսօրուան նպատակը՝ վերջին շրջաններուն թրքական կառավարութեան կողմէ Ամերիկային Իրաքի վրայ յարձակումի ծրագիրէն օգտուելով, Իրաքի դէմ եւ մանաւանդ Իրաքի քիւրտերուն դէմ խաղցուող «Մեծ թատրոնին» մասին խօսիլ է:

Վերջին ատեններ, Ամերիկային Սատտամ Հիւսէյնը տապալելով, Միջին Արեւելքի քարիւղի հանքերը ամբողջովին ձեռք անցընելու ծրագիրը՝ թուրքերը շատ ուրախացուց:

Պատերազմի խառնաշփոթութիւններէն օգտուելով, Իրաքի քիւրտերուն հաշիւը տեսնելը շատ լաւ պիտի ըլլար:

Մանաւանդ՝ աւելի առաջ երթալով Կիպրոսի մէջ կատարուած «խաղաղութեան արշաւանքին» նման, իբր թէ Քերքուկի թիւրքմէն ժողովուրդը ազատելու պատրուակով մինչեւ Քերքուկ իջնել եւ այնտեղի քարիւղի հանքերը ձեռք անցընելը՝ թուրքերուն մեծ երազն է:

12 հոկտեմբեր 2002 թուակիր «MILLIYET» թերթին գրգռիչ

խորագիրը՝ թուրքերուն այս մտադրութիւններուն ապացոյցն է:

10 ս.մ.նոց բունթներու վերնագրով «MILLIYET» թերթը, կ'սպառնայ քիւրտերուն «Այլեւս չափը անցուցին» կ'ըստ:

Պատճառը, քիւրտերը, իրաքեան քիւրտերուն նոր պատրաստուած սահմանադրութեան մէջ, Քերթուքը մայրաքաղաք ցոյց տուեր են:

18 Յոկտեմբեր 2002 թուակիր «MILLIYET» թերթին մէջ ալ, կրկին շատ մեծ բունթներով վերնագիրով մը, աւելի ծանր յանդիմանութիւն մը կայ «Խելքդ գործածէ Պարզանի»: Ի՞նչ է եղեր: Եւրոպայի քրտական ներկայացուցչական վայրերուն մէջ, քիւրտերը, Արեւելեան Անաթոլիան ալ մէջը առնող Քիւրտիստանի մէկ քարտէսը կախեր են:

Քիւրտերուն այս քարտէսը նոր բան մը չէ որ: Ամենէն քիչը՝ յիսուն տարուան է: Թուրքերը ասիկա հիմա՞ է որ կը տեսնեն: Կարելի չէ: Ասիկա պարզապէս պատրուակ մըն է: Այս, թուրքերուն խաղալիք թատրոնին պատրաստութեան ծրագրին մաս կը կազմէ:

Բայց արդեօք, Ամերիկան Քերթուկի քարիւղը թուրքերուն կը ձգէ՞: Մեր վերջին գրութեան մէջ սապէս գրած էինք. – «Ուշադրութիւն ըրէք թուրքեր՝ «ՏԻՄՅԱԹ ԲՐԻՆՉ ԱՌՆԵԼՈՒ ԳԱՅԱԾ ՄԻՋՈՑԻՆ, ՏՈՒՆԸ ԳՏՆՈՒՈՂ ԿՈՐԿՈՏԷՆ Չ'ԸԼԼԱՔ»:

Վերջին օրերուն թրքական թերթերուն, իրաքի մասին շատ բան չգրելը, թուրքերուն այս նիւթին մասին, «սեւ, սեւ» մտածել սկսելուն պատճառով է արդեօք:

Թիւ 47

«Նայիրի», 5 նոյեմբեր 2002, թիւ 183

**30-10-2002 ԹՈՒՎԱԿԻՐ «HURRIYET» ԹԵՐԹԻՆ ՄԷՅ
ՀՐԱՏԱՐԱՎՈՒԱԾ, TUFAN TURENC-ԻՆ ՏՂԱՅԱԿԱՆ
ԵՒ ԱՆԳԱՍ ԽՆԳԱՅՆՈՂ ՉԱԲՈՏՈՒՔՆԵՐԸ**

Մենք, թրքական մամուլի մէջ հրատարակուած գրութիւններուն, մեծամասնութեամբ թուրք ֆաշիստ պետութեան քարոզչութեան հայելին ըլլալը ըսած էինք:

Բայց, 30-10-2002 թուակիր «HURRIYET» օրաթերթին մէջ լոյս տեսած եւ TUFAN TURENC ստորագրութիւնը կրող յօդուածին պէս գրութեան մը, ընթերցողները ապուշ եւ տխմար նկատող մտայնութեամբ գրուած, առաջինէն մինչեւ վերջին տողը սուտ եւ ձաբոստութիւն լեցուն, չէինք մտածած որ օր մը կրնանք հանդիպիլ:

Ռուսերուն թուրքիոյ յանձնած եւ թրքական պետութիւնը չէ-չէնհացի ահաբեկիչները հովանաւորելու յանցանքով ամբաստանող բողոքագրին դէմ TUFAN TURENC յանցանքը քօղարկելու եւ ուշադրութիւնները ուրիշ տեղ քաշելու համար, Մոսկուայի թատրոնին մէջ մահացող հարիւրէ աւելի պատանդներուն զոհուելուն պատասխանատուութիւնը Ռուսիոյ նախագահ Փութինին վրայ կը նետէ:

Յարգելի TUFAN TURENC-ը, 700-է աւելի պատանդներուն ստոյգ մահէ ազատած ըլլալնուն պատճառաւ, մեծ պետութիւններուն նախագահներուն POUTINE շնորհաւորած ըլլալնին չէ՞ր գիտեր արդեօք:

11 սեպտեմբեր 2001-ի NEW YORK-ի ողբերգութեան օրը, ամերիկեան պատերազմական «ճէթ»երուն կողմէ, ահաբեկիչներուն ձեռք անցուցած եւ դէպի Սպիտակ Տուն յառաջացող ճամբորդատար օդանաւին, մեծ աղէտի մը արգելք ըլլալու համար օդանաւին մէջի ճամբորդները զոհելով, վար առնուիլը չէ՞ր գիտեր արդեօք:

TUFAN TURENC-ը այս բոլոր շատ լաւ գիտէ:

Բայց անոր նպատակը՝ չէչէնիացի ահաբեկիչները հովանաւորող, ֆաշիստ թրքական պետութեան յանցանքը քողարկել է:

Անոր ծանօթ եղող ուրիշ բաներ ալ կան:

11 սեպտեմբեր 2001-ին, NEW YORK-ի ողբերգութեան պատճառ եղած BEN LADEN-ին հրոսակախումբին եւ Աֆղանիստանի մէջ «Թալիպան» կոչուած յետադիմական իշխանութեան դէմ, Ամերիկայի առաջնորդութեամբ, Միացեալ Ազգերը պատերազմ հռչակեցին:

Եւ մէկ քանի շաբթուան մէջ TALIBAN կոչուած յետադիմական վարչաձեւը բնաջնջուեցաւ:

Զէչէն ահաբեկիչները ի՞նչ տարբերութիւն ունին Պէն Լատեմի հրոսակախումբէն:

Եւ չէչէն ահաբեկիչները հովանաւորող թուրք ֆաշիստ պետութիւնը՝ TALIBAN-ներու յետադիմական պետութիւնէն նուա՞ր յանցաւոր է:

TALIBAN յետադիմական պետութիւնը պատժուեցաւ:

Թուրք ֆաշիստ վարչակարգը ե՞րբ պիտի պատժուի:

Թիւ 48

«Նայիրի», 19 նոյեմբեր 2002, թիւ 184

ՔԻՉ ՄԸՆ ԱՆ ԽՆԴԱՆՔ

(ԿԸ ԽՆԴԱՆՔ՝ ՄԵՐ ԼԱՍԻՔ ՎԻՃԱԿԻՆ)

**30-10-2002 ԹՈՒՎԿԻՐ «Hurriet» ԹԵՐԹԻՆ ՄԷՉ,
ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳԻՐ TUFAN TURENC-ԻՆ, ԱՇԽԱՐՀԻ
ՄԷՉ ՅԵՂԱՇՐՋՈՒՄ ՍՏԵՂՍԵԼՈՒ ԱՍՏԻՃԱՆ ՄԵԾ ՓԻՏԸ.–
«ԱՆԱԹՈՒԿԱՆ՝ ԵՐՈՊԱԿԱՆ ՃԱՄԱՔԱՄԱՍԻՆ
ՄԱՍ ԿԸ ԿԱԶՄԷ»**

TUFAN TURENC-ին այս նոր գիւտին շնորհիւ, հնադարեան շրջաններէն ի վեր Ասիոյ ցամաքամասին կապուած ըլլալուն

«Փոքր Ասիա» կոչուող Անաթոլիան, ասկէ յետոյ «Փոքր Եւրոպա» պիտի կոչուի եւ եւրոպական ցամաքամասին պիտի կապուի:

Յարգելի TUFAN TURENC, կատակը թողունք մէկդի. «Քառասուն տարուան «եանին» «Քանի» կ'ըլլա՞յ: Չըլլար, բայց «բռնութիւնը՝ օրէնքը կ'աւրէ»:

Եաթաղանի բռնութեամբ, մահուան սպառնալիքով՝ քառասուն տարուան «եանին» «Քանի» կ'ըլլայ:

Ինչպէս որ ըրիք: Քաղաքակրթութեան եւ քրիստոնէութեան օրրանը եղող Անաթոլիոյ քրիստոնէայ ժողովուրդը՝ եաթաղանի բռնութեամբ թրքացուցիք:

Կրօննին փոխել չուզողներուն գլուխները կտրեցիք:

Այս սիսթեմով, Յունաստանի, Պուլկարիոյ, Ալպանիոյ եւ Սերպիոյ մէջ «հրաշք»ներ գործեցիք:

Բայց, ինչ որ ալ ընէք, Անաթոլիան Եւրոպայի չէք կրնար միացնել:

Աշխարհագրութեան օրէնքները չէք կրնար փոխել:

Այս բանը, ձեր վարժուած եաթաղանի բռնութեամբ կատարած գործերուն չի նմանիր կարճ խօսքով ըսած:

Որչափ ալ բռնութիւն գործածէք՝ «Այս չըլլալիք աղօթքին՝ ոչ մէկը «Ամեն» կ'ըսէ»:

Այնպէս յայտնի կ'ըլլայ, որ, յարգելի Թուֆան Թիւրենչին, ձախաւերութիւն կատարելը՝ իրեն սովորութիւն եղած է:

30-10-2002 թուակիր «HURRIYET»ի գրութեան մէջ, ռուսերուն տուած «NOTA»ին բարկացած ըլլալուն, հազարաւոր հոգիներ ստոյգ մահէ ազատող նախագահ Փութինին դէմ, ձաբռտութեան լեցուն անբաստանութիւններ կատարած էր:

Այս անգամ ալ «Թուրքիան՝ եւրոպական չէ: Ասիական պետութիւն է: Այս պատճառաւ Եւրոպական Միութեան մէջ չի կրնար մտնել» ըսող Ֆրանսայի Հանրապետութեան նախկին նախագահ՝ Ժիսքար Տէտթենէն նեղուելով, անոր աշխարհագրական դասեր տուաւ, եւ Անաթոլիոյ եւրոպական ցամաքամասին կապուած ըլլալու ձաբռտութիւնը մէջտեղ նետեց:

Յարգելի Թուֆան Թիւրենչ, մեր հասկցած չափով դուք,

լրագրող մը ըլլալէ աւելի, շատ ճարտար աճպարար մը կրնաք ըլլալ:

Թերեւս այն ատեն, ձեռքի աճպարարութեամբ եւ ճարտար լեզուով, շատ մը միամիտներուն կրնաք հաւատացնել, թէ Անաթոլիան՝ երոպական ցամաքամասին մաս կը կազմէ:

Թիւ 49

«Նայիրի», 1 յունուար 2003, Բացառիկ

ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԻՆՉՈՐ ԱՅՍԵԱՆ ՃՆՈՒՄ ԿԸ ԲԱՆԵՅՆԷ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ, ՈՐ ԱՆՈՆՔ ԹՈՒՐԷԻԱՆ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԱՌՆԵՆ:

ԿԱՍԿԱՍ ԳԿԱՅ, ԹԷ ԹՈՒՐԷՐՈՒՆ ՍԵՒ ԱՉԷՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԳԷ:

Որովհետեւ Ամերիկան, 500 միլիոննոց երոպական Միութեանէն վախճալ սկսած է՝ Ամերիկային մրցակից պիտի ըլլան ըսելով:

Ամերիկան 1991-ին՝ Սովետական Միութիւնը, համայնավարութեան պատրուակով կործանեց:

Երոպական Միութեան համար այս տեսակ պատրուակ մը չի կրնար գործածել:

Ամերիկայի նպատակը՝ թուրքերը երոպական Միութեան մէջ մտցնելով, անոնց TROIE-ի Ձի-ին դերը կատարել տալ է, որ երոպան ներսէն փլցնեն:

Թուրք ղեկավարները ճենկիզ խանին, Թամերլանին եւ արիւնարբու օսմանեան սուլթաններուն շառաւիղներն են:

Ամերիկան շատ լաւ գիտէ, թէ՛ թուրքերը երոպական Միութեան մէջ մտնելէ յետոյ, քար-քարի վրայ չեն ձգեր:

Այդ պատճառաւ է, որ Ամերիկան, ժամ առաջ, թուրքերուն երոպական Միութեան մէջ մտցնելը կ'ուզէ:

Մանաւանդ, Ֆրանսայի նախկին հանրապետութեան նա-

խազահ՝ Վալերի Ժիսքար Տ'եսթենին «Թուրքիան Եւրոպական Միութեան մէջ չի կրնար մտնել» ըսելէն յետոյ, Ամերիկային «փէշերը բռնկեցան»:

Ամերիկայի պաշտպանութեան նախարարին առաջին օգնականը՝ Փօլ Վոլֆովից, Լոնտոնի մէջ իր տուած յայտարարութեամբ, Եւրոպացիներուն հրաման արձակել է՝

«Թուրքերը գրկաբաց ընդունեցէք»:

Յետոյ, երկարօրէն թուրքերուն գովասանքները ըրէր է՝ Եւրոպացիներուն, Եւ յետոյ Անգարա մեկնել է:

Գիտէք, որ փետրուարը կը մօտենայ:

Իրաքի վրայ յարձակման թուականին շատ բան չմնաց:

Ան՝ Անգարայի մէջ, Իրաքի գրաւման պատրաստութեան վերջին մանրամասնութիւններուն շուրջ տեսակցութիւններ պիտի ունենայ:

Լոնտոնի մէջ, թուրքերը այնքան գովելէ ետք, ասոնք, Անգարայի մէջ, Վոլֆովիցին բոլոր ըսածները պիտի ընդունին:

Աշխարհն, ոչ մէկ ատեն, ա՛յս աստիճան «պոռնիկ» շրջան մը անցուցած է:

Կասկած չի վերցներ, որ բոլոր այս մաքիաւելական ծրագիրները պատրաստողները՝ մեծ դրամատէրերուն հիմնած անտեսանելի սարդոստայնի կազմակերպութիւններն են:

Այս սարդոստայնի կազմակերպութիւնները, աշխարհի ժողովուրդներուն արիւնը կը քամեն:

Տեսնեք, մինչեւ ե՞րբ պիտի շարունակուի այս ողբերգութիւնը:

Եթէ Եւրոպացիները քիչ մը խելք ունին՝ իսկական Եւրոպացիներ եղող՝ ռուսերուն կը միանան:

Եւ միայն այն ատեն է, որ իսկական Եւրոպական մեծ Միութիւնը կը ծնի:

Եւ այն ատեն, կեղծ ազատութիւններու պետութեան Ամերիկայի մենատիրութեան վերջը կու գայ:

Թիւ 50

«Նայիրի», 14 յունուար 2003, թիւ 185

ԳԱՅԼ ԵՒ ԳԱՌՆՈՒԿԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Գայլ եւ գառնուկի պատմութիւնը գիտե՞ք արդեօք:

Գայլը, գառնուկին կ'ըսէ. «Ձուրս կը պղտորես»:

Գառնուկը կը պատասխանէ. «Պարոն գայլ, ջուրդ ինչպէ՞ս կրնայ պղտորիլ. դուն ջուրին վերին կողմն ես. ես ալ վարի կողմը»:

Գայլը կ'ըսէ. «Պղտորես կամ չպղտորես՝ ես քեզի պիտի ուտեմ»:

Ամերիկան, Իրաքի մէջ, իբր թէ զանգուածային բնաջնջման զէնքեր կան պատրուակելով, Իրաքի վրայ յարձակելու կը պատրաստուի:

Իրաքի մէջ փնտռուքներ կատարող քննիչներուն պետը HANS BLIX 10 յունուար 2003-ին, Ապահովութեան խորհուրդին անդամներուն յայտարարութիւն մը կու տայ եւ կ'ըսէ թէ՛ «Իրաքի մէջ զանգուածային բնաջնջման զէնքեր չգտանք»:

Ամերիկեան արտաքին գործոց նախարար COLIN POWELL այս մասին տուած պատասխանին մէջ կ'ըսէ թէ՛ «Իրաքը զարմելու համար՝ անպայման անոր յանցանքի վրայ բռնուիլը պայման չէ»:

Իրաքին, յանցանքի վրայ չբռնուիլը ըսել չէ, թէ անհկա յանցաւոր չէ եւ իրեն պարտադրուած պայմանները չէ բռնաբարած»:

Այս խօսքերը ի՞նչ տարբերութիւն ունին «Գայլ եւ գառնուկի» պատմութեան մէջ գայլին ըսածներէն:

Ամերիկային նպատակը՝ Իրաքը «ուտել» է: Իրաքը զանգուածային բնաջնջման զէնքեր ունենայ կամ չունենայ, տարբերութիւն չ'ըներ:

Ամերիկան փետրուար ամսուն մէջ Իրաքի վրայ պիտի յարձակի:

Ամերիկան՝ Իրաքի «PETROLE»ին պէտք ունի:

11 սեպտեմբեր 2001-ի Նիւ Եորքի մէջ կատարուած ողբերգութենէն յետոյ, Ամերիկան այլեւս, Սաուտի-Արաբիոյ վրայ չի կրնար վստահիլ:

Այդ պատճառաւ, աշխարհի երկրորդ մեծ PETROLE-ի պահեստները ունեցող Իրաքի վրայ Ամերիկան, յառաջիկայ շաբաթներուն, յարձակման կը պատրաստուի:

Ամերիկան «աշխարհին տէրը» ըլլալու հանգամանքը տեւականացնելու համար, Իրաքը ձեռք անցընելը պայման կը նկատէ:

Այս մտայնութեան անունը, պարզապէս մեր գիտցած չափերով «Վայրենիներու անօրէնութիւն» է:

Այս առիթն օգտուելով, թուրքերը Իրաքէն գողօն կորզելու կը պատրաստուին:

Թուրքերը իրենց «Քերքիւկի բեթրուլի երազը» մէջտեղ նետեցին կրկին:

Բայց Ամերիկան երբեք չի թոյլատրեր:

Թուրքերուն «ուժի» տիրանալը՝ Ամերիկային գործին չի գար: Թուրքերը միշտ Ամերիկային կարօտ մնալու են:

Եթէ թուրքերը «ուժի» տիրանան, Ամերիկային հակակշռէն դուրս կ'ելլեն:

Ամերիկացիները՝ թուրքերուն ի՞նչ ըլլալը շատ լաւ գիտեն:

Այդ պատճառաւ, թուրքերը «ոչ պիտի երկնման եւ ոչ ալ պիտի կարճնան»:

Թուրքեր՝ սին երազներ մի տեսնէք: Յետոյ յուսախաբ կ'ըլլաք:

Թիւ 51

«Նայիրի», 28 յունուար 2003, թիւ 186

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ «KURBAN»-Ի ՏՕՆԸ

Միւսլիմանները, յառաջիկայ փետրուար ամսուն մէջ, «KURBAN»-ի տօնին կը պատրաստուին. ոչխար պիտի զոհաբերեն:

Ամերիկան ալ փետրուար ամսուան մէջ, «KURBAN»-ի տօնին

համար պատրաստութիւններ կը կատարէ՝

Իրաքի ժողովուրդը զոհաբերելու կը պատրաստուի:

Բայց, Ամերիկան ինչո՞ւ այսքան «Սատտամ, Սատտամ» կ'ըսէ ու կ'ըսէ տեւական:

Ո՞վ է Սատտամը. Ամերիկեան C.I.A. կազմակերպութեան մարդն է՝ Պէն Լատենի նման, գորավար Նօիրէկայի նման:

1979–ին Ամերիկան, Սատտամը իշխանութեան բերաւ, Իրաքի մէջ գտնուող համայնավարները «մաքրէ» ըսելով:

Սատտամ 1979–ին, իշխանութեան գալէ յետոյ, Ամերիկայի հրամանով, տասնեակ հազարներով համայնավար սպաննեց: Յետոյ, կրկին Ամերիկայի հրամանով, Սատտամ Իրանի վրայ յարձակեցաւ:

Տարիներ տեւող այս պատերազմին՝ հարիւր հազարներով անմեղ մարդիկ մահացան:

Այս ալ Ամերիկային այն ատենուան «KURBAN»ի տօնն է:

Այս միջոցին Ամերիկան, փետրուար ամսուան մէջ, իրենց մարդը եղող Սատտամը «զոհաբերելով», Իրաքի «բեթրուը» ձեռք անցընելու կը պատրաստուի:

Բոլոր այս պոչաւոր սուտերուն՝ «Չէ, Սատտամը զանգուածային բնաջնջման զէնքեր ունի. Չէ, Սատտամը քիմիական զէնքեր ունի» – այս սուտ ամբաստանութիւններուն ետեւը թաքնուած Ամերիկային բուն նպատակն է՝

1.- Իրաքի քարիւղի հորերը ձեռք անցընել:

2.- Իսրայէլի մահացու թշնամի վերջին արաբական պետութիւնը կործանել:

Ասկէ դուրս բոլոր ըսուածները ձաբռտութեան են, բոլորն ալ սուտ պատճառաբանութիւններ են:

Դարերէ ի վեր շարունակուող, դրամատերերուն խեղճ ժողովուրդներուն արիւնը քամող քաղաքականութիւնը նոյնութեամբ կը շարունակուի. փոխուողները միայն հագուստները, զէնքերը եւ խօսքերն են: Սեղք, շատ մեղք Իրաքի ժողովուրդին:

1990թ.-էն ի վեր շարունակուող Ամերիկեան շրջափակումին

պատճառաւ, Իրաքի մէջ հարիւր հազարներով անմեղ մարդիկ մահացան:

Փետրուար 2003-ի՝ «KURBAN»-ի տօնին ալ, կրկին Ամերիկային զոհը պիտի ըլլան:

Թիւ 52

«Նայիրի», 11 փետրուար 2003, թիւ 187

Ո՛Վ Է ԹՈՒՐՔԸ

1919-ին Պոլսոյ օսմանեան ազգային ժողովին մէջ, յոյն երեսփոխան մը, թուրքերուն ի՞նչ ըլլալը, հետեւեալ նախադասութիւններով բացատրած էր՝ «Գորշ գայլ, կամ սեւ գայլ: Գայլը՝ գայլ է: Թուրքերուն ալ ի՞նչ ուզէ ըլլայ՝ թուրքը՝ թուրք է»:

1974-ին Թուրքիոյ վարչապետը՝ Էճեւիտ, Կիպրոսի գրաւման ողբերգութեան անունը՝ «Կիպրոսի խաղաղութեան գործողութիւն» տուած էր:

Երկու օր առաջ ալ, այսօրուան Թուրքիոյ վարչապետը Ապտուլլահ Կիլ՝ փետրուարի վերջաւորութեան կատարուելիք Իրաքի գրաւման գործողութեան համար ալ, սա բացատրութիւնը տուեր է՝ «Թրքական զինուորը, պատերազմի պիտի չմասնակցի»: Միայն Հիւսիսային Իրաքը պիտի գրաւէ՝ մարդկայնական նպատակներով, ջարդ չըլլայ ըսելով:

Ապտուլլահ Կիլին այս խօսքերուն ազդաները անգամ կը խնդան:

Ըլլայ 1974 թուականի Էճեւիտը, ըլլայ 2003 թուականի՝ այսօրուան Ապտուլլահ Կիլը՝ նոյն թուրքերն են. նոյն մտայնութիւնը. նոյն ձաբռտութիւնը:

1974-ի Էճեւիտի «կիպրական խաղաղութեան գործողութեան», տասնեակ հազարներով կիպրացի-յոյն անմեղ ժողովուրդ սպաննուած էր:

Նայինք Ապտուլլահ Կիլին մարդկայնական նպատակներով

Հիւսիսային Իրաքը գրաւելու գործողութեան որքա՞ն քիւրտ պիտի սպաննուին:

Թիւ 53

«Նայիրի», 25 փետրուար 2003, թիւ 188

ՊԱՏԵՆԱՊԱՏՏ ԹՈՒՐԵՒԱ

Թուրքերուն, զիրենք ծանօթացնելու համար՝ կարելի է տալ շատ մը ածականներ՝ վայրենի, բարբարոս, յափշտակիչ, արիւնարբու:

Բայց, այս օրերուն թուրքերուն ամենէն շատ վայլող ածականը՝ «պատեհապաշտ»ն է:

Ասկէ մէկ ամիս առաջ թուրքերը, Ամերիկային՝ Թուրքիայէն անցնելով Իրաքի վրայ յարձակելու հրաման տալու համար, 40 միլիառ տոլար կը պահանջէին:

Ամերիկան ալ «միայն 6 միլիառ կու տամ» ըսած էր:

Մինչ այդ, Թուրքիոյ մէջ կառավարութիւնը փոխուեցաւ: Կրօնական կուսակցութիւնը իշխանութեան եկաւ: Սակերը բարձրացան, իսկ սակարկութիւնը խստացաւ:

Նոր վարչապետ Ապտուլլահ Կիլ «92 միլիառ տոլար կ'ուզենք, ապա թէ ոչ ձեզի Թուրքիայէն Իրաք մտնելու արտօնութիւն չենք տար» ըսեր է:

Պուշն ալ բարկացեր է, եւ «28 միլիառ տոլարէն աւելի չենք տար. եթէ չընդունիք, մեր նաւերը Կիպրոսէն ետ կը դառնան եւ Սուէզէն անցնելով Պասուրայի ծոցը կ'երթան: Թուրքիայէն՝ Հիւսիսային Իրաքի վրայ յարձակելու ծրագիրն ալ կը ջնջենք» ըսեր է:

Բայց, Ամերիկայի համար, շատ դժուար կ'ըլլայ այն ատեն: Միայն հարաւի կողմէն Իրաքի վրայ յարձակելու պարագային, շատ ամերկացի կրնան մահանալ:

Թուրքերն ալ այս վիճակին շատ լաւ տեղեակ են: Եիշդ ա-

տենն է. ասոր համար 92 միլիառ տոլարի վրայ կը պնդեն, կը կենան: «Կ'ուզենք ու կ'ուզենք»:

Յետոյ «Հիւսիսային Իրաքի քիւրտերն ալ մաքրելու հարցը մեզի ձգեցէք» կ'ըսեն ամերիկացիներուն:

Ամերիկան դժուար վիճակի մատնուած է: Բայց, ի վերջոյ, թուրքերուն հետ սակարկութեան մէջ համաձայնելու ստիպուած պիտի ըլլայ: Կեցցէ՛ պատեհապաշտ Թուրքիան:

1915-ին առաջին Աշխարհամարտէն օգտուելով թուրքերը, հայերը ցեղասպանութեան ենթարկած էին: Հիմա ալ, ամերիկացիներուն Իրաքի վրայ յարձակումէն օգտուելով, Հիւսիսային Իրաքի քիւրտերը պիտի մաքրագործեն:

Թիւ 54

«Նայիրի», 11 մարտ 2003, թիւ 189

NORTHERN IRAQ, FOR KURDS BIG MENACE IS AN INCURSION BY TURKS

ԹԻՒՐԵՐՈՒՆ ԶԱՄԱՐ ԱՄԵՆԷՆ ՄԵՍ ՎՏԱՆՔԸ՝ ԹՈՒՐԵՐՈՒՆ ՀԻՄՆԻՍԱՅԻՆ ԻՐԱՔ ԱՐՇԱՒԷԼՆ Է՛

7 մարտ 2003 թուակիր NEWYORK TIMES թերթին թղթակիցին, Հիւսիսային Իրաքի էրպիլ քաղաքը բնակող քիւրտ NASREEN SIDEEK սա յայտարարութիւնը կատարած է. «Քիւրտերուն համար ամենամեծ վտանգը՝ թուրքերուն Հիւսիսային Իրաք արշաւելն է:

NASREEN SIDEEK՝ մտահոգուելու շատ իրաւունք ունի:

Ան շատ լաւ գիտէ, որ թուրքերուն Հիւսիսային Իրաքը գրաւած օրը՝ թուրք քիւրտերը կ'սպաննուին:

Հիւսիսային Իրաքի թուրք քիւրտերը գիտեն, որ թուրքերը Արեւելեան Անաթոլիոյ քրտական գիւղերուն մէջ բնակող քիւրտերը, ինչպէ՞ս բոցարձակ մեքենաներով այրած են:

Մենք, հայ եւ մարդ ըլլալով շատ կը ցաւինք՝ քիւրտերուն, թուրքերու կողմէ ցեղասպանութեան ենթարկուելուն:

Բայց, կարգ մը պատմական իրականութիւններ քիւրտերուն տեղեկացնելը՝ պարտականութիւն կը նկատենք:

1995-ներուն P.K.K.-ի ղեկավար Ապտուլլահ Էօճալան, իր տուած յայտարարութիւններուն մէջ, պատմական իրականութիւնները ոտնակոխ ընելով, Արեւմտեան Հայաստանի քաղաքներէն Վանը, Սուշը, Կարսը, Երզնկան եւ այլն, Քիւրտիստանի մաս կազմելը կը պնդէր:

Քիւրտերը, իրենց հրատարակած քարտէսներուն մէջ, Արեւմտեան Հայաստանի հողերը՝ Քիւրտիստան ըլլալով ցուցնելէ զատ, այսօրուան Հայաստանին մինչեւ Երեւան երկարող հողերն ալ իրենց սահմաններուն մէջ կը ներմուծէին: ...Քիւրտերուն, հետեւեալ իրականութիւնները գիտնալնին կ'ուզենք. մինչեւ 1890-ները, Արեւելեան Անաթոլիոյ Արեւմտեան Հայաստան կոչուող հայկական նահանգներուն մէջ, բնաւ քիւրտ չկար:

Այն տարիներուն, սուլթան Ապտիլ Համիտ, ազատութեան համար ապստամբող Սասունի նահանգի հայերը ճգնելու նպատակով, Հիւսիսային Իրաքի մէջ ապրող քիւրտերէն՝ «համիտիյէի գունդեր» կազմել կու տայ:

Եւ այս համիտիյէի գունդերը՝ Սասուն նահանգի եւ շրջակայքի հայերը, մեծ ու պզտիկ՝ բոլորն ալ կը ջարդեն:

Անկէ յետոյ է, որ հայերէն պարպուած հողերուն վրայ, Հիւսիսային Իրաքէն եկող քիւրտեր կը հաստատուէին:

1915-ին թուրքերը, Առաջին համաշխարհային պատերազմէն օգտուելով, հայ ազգը ցեղասպանութեան ենթարկել սկսան:

Եւ այս ցեղասպանութեան ընթացքին անոնք քիւրտերը իբր դահիճ գործածեցին:

Եւ 1915-ին, պատմութեան ոչ մէկ շրջանին չտեսնուած վայրագութեամբ թուրքերը քիւրտերուն հետ գործակցաբար, Անաթոլիոյ մէջ գտնուող բոլոր հայերը ջարդեցին:

Ո՛վ քիւրտեր, 1915-ին դուք բնաւ չմտածեցիք, որ այս՝ Միջին Ասիայէն եկած թուրք կոչուող վայրենիները՝ 4000 տարիներէ ի վեր այս հողերուն վրայ բնակող հայերը ցեղասպանութեան ենթարկելէ յետոյ, բնաջնջուելու կարգը ձեզի՝ քիւրտերուն պիտի գար:

Եւ չմտածեցիք որ թուրքերը, առաջին առիթով, ձեզ ալ ցեղասպանութեան պիտի ենթարկէին:

Եթէ 1915-ին դուք, քիչ մը շրջահայեաց ըլլայիք եւ հայերը չջարդէիք, եւ այս հողերուն իսկական տէրերը եղող հայերը եւ քիւրտերը միանային, այն ատեն այս եկուոր բռնակալ թուրքերը, իրենց եկած տեղերնին՝ Միջին Ասիոյ տափաստանները կրնայիք քշել:

Շահ տ մեղք: Այն ատեն, այս առիթը փախցուցիք: Եւ հայերը ջարդեցիք: Հիմա ալ ջարդուելու կարգը ձեզի եկաւ: Խեղճ քիւրտեր...

Թիւ 55

«Նայիրի», 25 մարտ 2003, թիւ 190

ԹՈՒՐԵՐ... ՇԱ՛Տ ՄԵՂՔ ԵՂԱՒ...

ԶԵՐ ԱՆՈՒԹ ԵՐԱՋՆԵՐԸ «ԶՈՒՐԸ ԻՆԿԱՆ»

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՆԵՐԸ ԹՐԵԱԿԱՆ ԶՈՐԵՐՈՒՆ ՀԻՒՄԻՍԱՅԻՆ

ԻՐԱՔ ՄՏՆԵԼՈՒՆ «ՈՉ» ԸՍԻՆ

Մինչեւ վերջին վայրկեանը շարունակեցիք սակարկել:

Ամերիկեան ուժերուն, թրքական հողերէն Հիւսիսային Իրաք մտնելուն արտօնութիւն կու տանք՝ «երկու պայմանաւ» ըսիք.

1.- Մեզի 92 միլիար տոլար կու տաք:

2.- Թրքական ուժերը (մարդկայնական նպատակներով) Հիւսիսային Իրաք կրնան մտնել...

Ամերիկացիները դրամական օգնութիւնը ընդունեցին: Բայց

թրքական գորքերուն Զիւսիսային Իրաք մտնելուն «ոչ» ըսին:

Դուք ալ ամերիկեան ուժերուն թրքական հողերէն Իրաք մտնելնուն արտօնութիւն չտուիք:

Արդիւնքը ի՞նչ եղաւ: Վերջին լուրը սա է՝

Ամերիկացիները թրքական հողերէն «Զիւսիսային Իրաքի վրայ արշաւանք»ի ծրագիրը ջնջեցին:

Հրասայլերով լեցուն 25 ամերիկեան փոխադրանաւեր՝ Կիպրոսէն բաժնուեցան, եւ «Սուեզ»ի ջրանցքի ճամբով Քուէյթ պիտի երթան...

Դուք, ամերիկացիները կը կարծէիք այնքա՞ն «անխելք»: Դուք, Զիւսիսային Իրաք պիտի մտնէիք, քիւրտերը պիտի մաքրագործէիք, եւ «petrole»ի հանքերը պիտի գրաւէիք:

Մեղք... Ձեր անուշ երազները «ջուրը ինկան»: Բայց մեզի համար, ամենէն կարելորը՝ դուք, այլեւս Ամերիկային «անփոխարինելի» դաշնակիցը չէք:

Թիւ 56

«Նայիրի», 8 ապրիլ 2003, թիւ 91

**ՉԵԼԼԱԽԷ ԲԱՆ
ԹՈՒՐԷ ԳՐՈՂ ՄԸ, ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԵՂԱՄՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ,
ԹՈՒՐԷՐԷՆ ԶԱՏ, ԲՈՒՐԻՆ ՀԱՄԱՐ՝ ՇԱՆՏԹ
ԻՐԱՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀՐԿԱՐԱՎՈՂ ԳԻՐԷ ՄԸ ԳՐԵՐ Է**

Մեր մէկ հայ բարեկամը, վերջերս մեզի թրքերէն գիրք մը ղրկեց:

Քեմալ Եալչըն անունով Տենիզլիցի թուրք գրողի մը «Հոգիս քեզմով կը խայտայ» վերնագրով գիրք մըն էր այս: Եթէ մեր բարեկամին, այս գիրքին մասին յանձնարարութիւնը չըլլար (իբր թէ) հայկական ցեղասպանութեան մասին թուրքերուն գրած գիրքը՝ ձեռքերնիս չէինք առնէր:

Որովհետեւ, թուրքերուն այս հարցի մասին հրատարակած

բոլոր գիրքերուն նպատակը՝ հայկական ցեղասպանութիւնը սուած բանի մը գոյութիւն չունենալը, ընդհակառակը՝ հայերուն թուրքերը սպաննած ըլլալը ապացուցանել էր:

Մենք, այս անհեթեթ եւ անհմաստ թրքական պնդումներուն դէմ, միշտ սապէս գրած էինք՝ «Եթէ հայկական ցեղասպանութիւն չէ եղած եւ ընդհակառակը հայերը թուրքերը մեռցուցած են, ուրեմն ինչո՞ւ 3000 տարուան հայերուն հայրենիքը եղող Արեւելեան Անաթոլիոյ հողերուն վրայ մէկ հատ հայ չկայ, բայց թուրք կոչուող միլիոններով մարդիկ կան...»:

Պիտի խոստովանինք, թէ Քեմալ Եալչընին գիրքը սկիզբը չուզելով կարդալ սկսանք: Բայց բաւական կարդալէ յետոյ, գիրքը մեզի համար հետաքրքրական թուիլ սկսաւ: Եւ ամենէն վերջ, մինչեւ որ աւարտեցաւ, ձեռքերնէս չձգեցինք: Քեմալ Եալչընը՝ հայերուն մասին այս գիրքը գրած ըլլալուն համար, եւ մասնաւորապէս հայկական ցեղասպանութեան զարհուրելի իրականութիւնները թրքերէն լեզուով լոյս աշխարհ բերած ըլլալուն համար սրտանց կը շնորհաւորենք:

Այս տեսակ գիրք մը, թուրք մը ըլլալով գրելը, մեծ քաջութիւն է: Աւելի ճիշդ՝ հերոսութիւն է:

Այս իրականութիւններէն անջատ ըլլալով Քեմալ Եալչընին իր գիրքին մէջ, առաջին տողէն մինչեւ վերջին տողը յայտնած մարդկային մտածումներուն, եւ մարդոց միջեւ եղբայրութեան գաղափարներուն հիացանք:

Բայց յարգելի Քեմալ Եալչընին, կարգ մը հարցերու մասին մեր գաղափարները յայտնել կ'ուզենք:

Մարդոց միջեւ եղբայրութեան, բարեկամութեան եւ սիրոյ գաղափարները՝ շատ ճիշդ եւ ազնիւ մտածումներ են: Բայց, միայն՝ անձերու միջեւ: Եւ երբեք՝ ազգերու յարաբերութիւններուն մէջ:

Որովհետեւ մարդ մը, իր անձնական խնդիրներուն մէջ, ինք որոշելու ազատութիւնը ունի. եւ սիրոյ զգացումները՝ շատ անգամ շահու մտածումները կրնան յաղթել:

Բայց ազգերու միջեւ բարեկամութեան եւ եղբայրութեան

գաղափարները՝ խաբուսիկ են եւ սուտ են: Մանաւանդ՝ հայ եւ թուրք ազգերու պարագային:

Որովհետեւ ազգերու միջեւ, միակ վաւերական օրէնքը՝ միայն շահու օրէնքն է:

Ազգերու միջեւ եղբայրութեան գաղափարներուն հաւատացող ազգերը, ի վերջոյ՝ հիասթափութեան մատնուելու եւ բնաջնջուելու դատապարտուած են: Այս խնդրին ամենէն մեծ օրինակը՝ Զայ ազգն է:

19-րդ դարուն Օսմանեան կայսրութեան մէջի, գերի ազգերուն բոլորն ալ՝ յոյները, պուլկարները, սերպերը եւ արաբները ապստամբելով իրենց անկախութեան տիրացան:

Միայն հայերն էին, որ օսմանցիներուն հաւատարիմ մնացին: Եւ այս պատճառաւ ալ սուլթան Ապտիլ Զամիտ հայերուն «MILLETI SADIKAYI ERMENIYE» (հաւատարիմ ազգ Զայոց) տիտղոսը տուաւ:

1908-ի «ազատութիւն» հռչակուած շրջանին, օսմանցիութեան գաղափարին ամենէն սրտանց կապուող ազգը՝ հայերն էին: Եւ հայերը «ITTIHAT VE TERAKKI» կուսակցութեան հետ եղբայրութիւն կնքեցին:

Բայց 1915-ին այդ եղբայր կարծուած «ITTIHAT VE TERAKKI» կուսակցութիւնը Առաջին աշխարհամարտին խառնաշփոթութիւններէն օգտուելով՝ հայերը ցեղասպանութեան ենթարկեց:

1909-ին մօլլաներուն ապստամբութեան օրերուն, հայոց տունը պահուրտելով մահէն ազատող, ֆարմատոններուն նախագահը եւ ներքին գործերու նախարար Թալաթ փաշան Ապրիլ 1915-ին ամենէն պզտիկէն մինչեւ ամենէն տարեց հայուն սպանման հրամանը արձակեց:

Ահաւասիկ թուրքերուն տուած «հաւատարիմ ազգ Զայոց» տիտղոսին վարձատրութիւնը:

24 Ապրիլ 1915-ի հայկական ցեղասպանութեան ընթացքին Էտիրնէ-էն մինչեւ Վան քաղաքը, բոլոր հայերը արքարուեցան, եւ անոնց մեծ մասը սպանուեցաւ: Այսօր, 1915-ի հայկական ցե-

ղասպանութենէն 88 տարի յետոյ, թուրքերը մինչեւ հիմա իրենց կատարած ոճիրը կ'ուրանան:

Վերջին շրջաններուն, ամերիկացիները հայերուն կ'ստիպեն, որ թուրքերուն հետ հաշտուին: Դուք ո՞ր հաշտութեան մասին կը խօսիք:

Ողջ մնացած ափ մը հայերուն դէմ կանգնած է 70 միլիոնի հասնող թուրք ըստած գանգուած մը:

Այսօր Արեւմտեան Հայաստանի հողերուն վրայ մէկ հատ հայ չկայ: Եւ թուրքիա ըստած պետութեան բնակչութեան հարիւրին իննսուն ինը, ստորակէտ ինը՝ թուրք է:

Այս աստիճան արիւնարբու մաքրագործութիւն մը պատմութեան ոչ մէկ շրջանին, ոչ մէկ պետութիւն կատարած է:

Եթէ այս ափ մը հայերը, ամերիկացիներուն ծուղակը իյնալով թուրքերուն հետ հաշտուին եւ բարեկամանան, այն ատեն այս հայերը իրենց մահուան վճիռը՝ իրենց ձեռքերովը ստորագրած պիտի ըլլան:

Թիւ 57

«Նայիրի», 15 ապրիլ 2003, թիւ 192

«ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՀԵՏ ԴԱՐԵՐՈՎ ՄԻԱՍԻՆ ԱՂՐԵՐ ԵՆ, ԱՍԿԷ ԵՏՔ ԱՆ ՆՈՐԷՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ, ԹՈՂ ԲԱՐԵՎԱՍԱԲԱՐ ԱՂՐԻՆ»

«Հոգիս քեզմով կը խայտայ» վերնագրով շատ արժեքաւոր գիրքին հեղինակը՝ Քեմալ Եալչընը՝ վերը նշուած խօսքերով, շատ սրտագին մաղթանքներ կը կատարէ:

Քեմալ Եալչընին անկեղծութեան կասկածելու իրաւունք չ'ունիմք:

Բայց իր այս խաղաղութեան փափաքին՝ հայկական հետեւեալ ասացուածքով պատասխան տալ կ'ուզենք. – «Գնա մեռիր, եկուր սիրեմ»: Այս հայկական ասոյթին մատնանշած գաղափա-

րը հետեւեալն է. — «Իմ մահանալէս յետոյ, զիս պիտի սիրես եղեր: Ինչի՞ կը ծառայէ»: Մեր նախկին գրութեան մէջ ալ մատնանշած էինք:

Թուրքերուն շովէն եւ ֆաշիստ ղեկավարները, մէկ քանի տարուան ընթացքին, հայերուն 3000 տարուան հայրենիքը եղող Արեւելեան Անաթոլիոյ եւ ամբողջ Օսմանեան կայսրութեան տարածքին ապրող հայերը՝ ցեղասպանութեան ենթարկեցին:

Կրկին «խաղաղութեան մէջ բարեկամաբար ապրելու մաղթանքներ» կ'ընէ: Բայց այսօր քանի՞ հայ մնաց, որ թուրքերուն հետ միասին պիտի ապրին:

«Դարերով միասին ապրեցանք» կ'ըսէք: Դարերով ոչ: Քանի մը հարիւր տարի միայն:

Հայերը՝ հազարաւոր տարիներէ ի վեր, Անաթոլիայի բնիկներն են:

Մինչդեռ թուրքերը «եկուորներ» են: Վայրենի, թափառական եւ բռնագրաւող ցեղախումբ ըլլալով խուժել սկսաք Անաթոլիոյ հողերը:

11-րդ դարուն վերջերը, Մանազկերտի մէջ, բիւզանդացիներուն յաղթելով մտաք Անաթոլիա:

Թուրքերուն ազգային բանաստեղծը եղած NAMIK KEMAL-ին ըսածներուն ուշադրութիւն ըրէք:

«Աշխարհակալ պետութիւն մը մէջտեղ բերինք ցեղախումբէ մը»: Յեղախումբ մըն էիք միայն: Եւ քանի մը դարեր յետոյ, «կայսրութեան» վերածուեցաք:

Ինչպէ՞ս կայսրութիւն եղաք, զիտէ՞ք: Սպաննելով, ջարդելով, կողոպտելով:

Բնիկ ժողովուրդները՝ յոյները եւ հայերը բռնի ուժով իսլամացնելով:

Այսօրուան թուրքերը, հին օսմանցիներէն տարբե՞ր են: Ոչ, ընդհակառակը, աւելի վատ են:

Ունեւորութեան տուրքը, 6-7 սեպտեմբեր 1955-ի դէպքերը, 1974-ի Կիպրոսի գրաւման ողբերգութիւնը կատարողները՝ այս «քրավաղով թուրքերն» են:

Այս բարբարոսական մտայնութեան գոհերէն մէկն ալ դուք չէ՞ք, յարգելի պրն Քեմալ Եալչըն:

Միջոց մը առաջ, ձեր «Չոգիս քեզմով կը խայտայ» գիրքին հազարներով հատորները, Պոլսոյ մէջ, վերէն եկած հրամանով, կտոր–կտոր ընել տուողը այս շովէն եւ ֆաշիստ մտայնութիւնը չէ՞ր:

Մինչեւ այն ատենը, որ թուրքերը, հայերուն դէմ իրենց կատարած ցեղասպանութեան յանցանքով չպատժուին՝ այսօրուան Թուրքիա կոչուած պետութեան ֆաշիստական մտայնութիւնը երբեք պիտի չփոխուի:

Թիւ 58

«Նայիրի», 6 մայիս 2003, թիւ 193

**«ՆՈՒՐԵՐԻ ԲԵՉՄՈՎ ԿԸ ԽԱՅՏԱՅ» ՎԵՐՆԱԳՐՈՎ ԳԻՐՔԻՆ
ՇԵՂԻՆԱԿԸ՝ ՅԱՐԳԵԼԻ ԲԵՄԱԼ ԵԱԼՉԸՆԻՆ ՈՒՂՈՒԿԱԾ**

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

«ՈՆՃԻՐ ԵՒ ՊԱՏԻԺ»

Յարգելի Քեմալ Եալչըն, մեր այս գրութեան նպատակը՝ ձեզի Տոստոյելքի–ին «Ոճիր եւ պատիժ» վեպին մասին խօսիլ չէ:

Բոլոր քաղաքակիրթ պետութիւններուն օրէնքներուն մէջ մատնանշուած ոճիրներ գործողները կը պատժուին: Եթէ պետութեան մը մէջ, ոճրագործները անպատիժ կը մնան, այդ պետութիւնը աւագակներու պետութիւն մըն է: Ահա, 1915–ի եղեռնէն փրկուած հայերուն ցաւը, այստեղէն կը սկսի:

1915–ին հայերը ջարդող թուրքերը եւ Չայ ազգը ցեղասպանութեան ենթարկող թուրք պետութիւնը, մինչեւ այսօր չեն պատժուած:

Յարգելի Քեմալ Եալչըն, ձեր մարդասիրական եւ եղբայրութեան գաղափարներուն համար ձեզի որքան ալ շնորհաւոր-

րենք, նորեն քիչ է:

Բայց անպայան սա մեկ ասացուածքը գիտէք.– «Մեկ ծաղիկով ամառ չի գար»:

Ձեզ նման բարեսիրտ անձ մը, թուրքերուն մէջէն՝ ոչ թէ հազարէն մեկ, այլ տասը հազարէն մեկ անգամ չ'ելլար: Եւ ձեզի համար մեր ամենէն սրտանց մաղթանքը՝ աղօթենք, որ Գերմանիոյ «Գորշ գայլերը» ձեզի գէշութիւն մը չընեն:

Այո, յարգելի Քեմալ Եալչըն, դուք, թուրքերուն մէջ, տասը հազարէն մեկ գտնուող բարի անձնաւորութիւններէն մեկն էք: Բայց դուք մտածեցի՞ք երբեք, մնացած 9999 հատ չարասիրտ թուրքերուն մասին:

Ահաւասիկ ասոնք, թուրքիա ըստած աւազակներու պետութեան մէջ, Անաթոլիա մտած թուականներէն ի վեր տեղացի հայերը ջարդող եւ անպատիժ մնացած թուրքերուն շառաւիղներն են:

Այո, յարգելի Քեմալ Եալչըն, թուրքիա ըստած ֆաշիստ պետութեան մէջ ապրող ժողովուրդին հարիւրին իննսուն ստորակէտ ինը, այս անպատիժ մնացած ոճրագործներուն շառաւիղներն են:

Եւ ասոնք ալ, իրենց մեծ հայրերը եւ հայրերը պատժած չըլլալնուն, եթէ առիթը գտնեն, նոյն ոճիրները կրկին կը գործեն:

Ահա, այս պատճառաւ աւազակ, ֆաշիստ եւ ոճրագործներու պետութիւնը, թուրքիան՝ ցեղասպանութեան յանցանքով պատժելը՝ մարդկութեան պարտականութիւնն է:

Թիւ 59

«Նայիրի», 20 մայիս 2003, թիւ 194

ՊՈԼՏՈՅ ՄԷՉ ՉՏՆՈՒՈՂ

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒՆ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒՆ՝

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

«14 Ապրիլ 2003 թուականին թուրք կրթական նախարարութիւնը, բոլոր թրքական վարժարաններուն եւ նաեւ Պոլսոյ հայ-

կական վարժարաններուն շրջաբերական մը կ'ուղարկէ, եւ միւր «Հայկական ցեղասպանութեան պնդումներուն անհիմն ըլլալը» եղող շարադրութեան մրցոյթներու կայացումը կը պահանջէ»:

(12 Մայիս 2003-HURRIYET)

Յարգարժան, Պոլսոյ հայ ուսանողներու հայրերուն եւ մայրերուն՝

Եթէ ձեր գաւակներուն, այս «Հայկական ցեղասպանութիւնը ժխտելու» շարադրութեան մրցոյթը շահիլնին կ'ուզէք, հետեւեալ գրութիւնը՝ ձեր գաւակներուն տալ կը յանձնարարենք՝

«Հայերուն, բոլոր ցեղասպանութեան պնդումները՝ սուտ են: Հայկական ցեղասպանութիւն չէ եղած:

Ընդհակառակը՝ թրքական ցեղասպանութիւն եղած է: Հայերը՝ ջարդած են թուրքերը:

Մենք, թուրքերս, Անաթոլիա-ի 3000 տարիներէ ի վեր բնիկ ժողովուրդն ենք:

Հայերը, 11-րդ դարուն, ներխուժեցին Անաթոլիա:

Այդ թուականէն ի վեր վայրենի հայերը՝ թուրքերը սպաննեցին եւ հողերին ձեռքերնէն առին:

Հայերուն՝ թուրքերուն դէմ կատարած այս վայրագութիւնը դարեր տեսց:

Առաջին Աշխարհամարտին թուրքերուն հայերը սպաննած ըլլալնին՝ սուտ է:

1915-ին TEKIRDAG, EDIRNE, BANDIRMA, IZMIT, BURSA-ի եւ Անաթոլիոյ բոլոր հայերը՝ ոռւսերուն օգնելու համար ճամբայ ելան:

Եւ հայերը, ճամբուն վրայ, իրենց տեսած բոլոր թուրքերը սպաննեցին:

Գալով հայերէն մեռնողներուն՝ անոնք ճամբան հիւանդութեանէ մեռան:

«Անկցին ստախօս հայերը»:

Թիւ 60

«Նաիրի», 3 հունիս 2003, թիւ 195

**«MINNESOTA»-Ի ՄԷՋ ՀՐԵԱՅ
ՓՐՕՖԵՍՈՐՆԵՐՈՒ ՂԵՎԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ
ԹՈՒՐԶ-ՀԱՅՎԱԿԱՆ «ՇԻՖԹԵ-ԹԵԼԼԻ»**

Հրեաները շա՞տ կը սիրեն հայերը, որ թուրքերուն եւ հայերուն հաշտուելուն համար կ'աշխատին:

Թէ ոչ, 24 Ապրիլ 1915-ի հայկական ցեղասպանութեան մէջ սելանիկցի հրեաներուն խաղացած դերին մէջտեղ ելլալէ՞ն կը վախնան:

ՄԻՆՆԵՍՕԹԱՅԻ ԹՈՒՐԶ-ՀԱՅՎԱԿԱՆ «ՉԻՖԹԵ-ԹԵԼԼԻ»Ն

Տարիներէ ի վեր, ամերիկացիներու առաջնորդութեամբ, արեւմտեան պետութիւնները հայերը թուրքերուն հետ հաշտուելու ստիպողութեան կ'ենթարկեն:

Ինչո՞ւ արդեօք: Որովհետեւ արեւմտեան պետութիւնները շա՞տ կը սիրեն հայերը: Թէ ոչ, հայկական ցեղասպանութեան իսկական պատճառին եւ իսկական պատասխանատուներուն մէջտեղ ելլալէն վախցող մութ ուժե՞ր կան:

Անպայման, այս գործին մէջ, առեղծուած մը կայ, որ ամերիկացիները այսքան կը ճնշեն հայերուն, որ համաձայնին թուրքերուն հետ:

Վերջին ամիսներուն, թուրքերը եւ հայերը, Ամերիկայի Միննեսօթա քաղաքին մէջ տեսակցեցան:

Բայց տեսակցողները՝ թուրք եւ հայ պետութեանց դիւանագէտները չեն:

Շատերը, պատմութեան փրօֆեսօրներ են: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ, այս պատմագէտները, իրենց միջեւ պիտի բանակցին եղեր ճշդելու համար, թէ 1915-ին թուրքերուն հայերուն դէմ կատարած սպանող ցեղասպանութի՞ւն է, թէ՞ ցեղասպանութիւն չէ:

Մեղք, շատ մեղք: Այս փրօֆեսոր ըստածները եթէ իսկական պատմագետներ են, շատ լաւ գիտեն ուրեմն, որ 1915-ին Պոլսոյ մէջ, դեսպանատուն ունեցող բոլոր պետութիւններուն արխիւներուն մէջ, հազարներով տեղեկագիրներ կան, որոնք կը փաստեն, թէ 1915-ին կատարուածը, պատմութեան որեւէ շրջանին մէջ իր նմանը չունեցող զարհուրելի ցեղասպանութիւն մըն է:

Եւ այս իրականութիւնները թուրքերն ալ շատ լաւ գիտեն: Եւ ոչ միայն փրօֆեսոր թուրքերը: Բոլոր թուրք ժամտարմաները, բոլոր թուրք պետական պաշտօնէութիւնը գիտեն: Եւ մանավանդ՝ թուրք ժողովուրդը գիտէ: Անոնք, իրարու հետ խօսած ատեն, հպարտութեամբ կը պատմեն, թէ ինչպէս ջարդած են հայ Gavur-ները:

Էֆենտիներ, ինչո՞ւ պատմագետներով ատեն կը կորսնցնէք: Գացէք թուրք ժողովուրդին հարցուցէք: Անոնք շատ լաւ գիտեն իրենց կատարած ցեղասպանութիւնը:

Գալով թուրք պատմագետներուն հայ պատմագետներուն հետ կատարած բանակցութիւններուն՝ ասոնց առաջնակարգ օգուտները ճշդելու ջանանք՝

1. Այս բանակցութիւնները շատ օգտակար են «հաւան»ի մէջ (սանդ) ջուր ծեծելու համար:

2. Այս բանակցութիւնները շատ օգտակար են թուրքերուն ժամանակ շահեցնելու համար:

3. Այս բանակցութիւնները շատ օգտակար են՝ հայերը քնացնելու համար:

Թիւ 61

«Նայիրի», 17 յունիս 2003, թիւ 196

ԻԳՈՐ-ԻՆ ԳԵՈԻԿԼԻ ՓԻՂԻՆ ՄԷՋ, ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՄԵՌՅՈՒՅԱԾ

ԹՈՒՐԵՐՈՒՆ ՊԱՏԿԱՆՈՂ ՀԱԽՔԱԿԱՆ

ԳԵՐԵՉՄԱՆ ՓՏՆՈՒԵՐ Է

Ձեզի բան մը ըսե՞մք:

Այս հաւաքական գերեզմանի պատմութիւնը, նորոյթը ան-

ցած քարոզչութեան խաղ մըն է:

Այս խաղերուն այլեւս ամէն մարդ վարժուեցաւ: Այս ձաբոտութիւնները այլեւս ազդեցութիւն չեն գործեր:

Հաւաքական գերեզմաններու պատմութիւնը ստեղծելու գործերը անտեսանելի, դրամի կայսրութեան կապուած եւ սուտ լուրեր տարածող կազմակերպութեան պարտականութիւններէն են:

Այս սուտեր տարածելու կազմակերպութիւնը նոյն դաւադրութիւնները՝ Եուկոսլաւիոյ միութիւնը կործանելու համար կիրարկեցին:

Իբր թէ Միլոսեւիչը պոսնիաքները սպաննել տուեր եւ հաւաքական գերեզմաններու մէջ թաղել տուեր է:

Իբր թէ Միլոսեւիչը Քոսովո-ի ալպանացիները սպաննել տուեր եւ հաւաքական գերեզմաններու մէջ թաղել տուեր է:

Ամերիկացիները, Եուկոսլաւիան կործանելէ յետոյ՝ ոչ Պոսնիոյ եւ ոչ ալ Քոսովո-ի մէջ հաւաքական գերեզման գտնուեցաւ:

Բայց անոնք, իրենց սուտերը որպէսզի մէջտեղ չելլեն, հարիւրաւոր տարուան գերեզմաններէն ոսկորներ հանելով՝ Հոլիվուտի վայել սեմարիօ մը կիրարկեցին:

Ամերիկացիները հիմա, նոյն սեմարիօ-ն իրաքի մէջ կը գործադրեն:

Իբր թէ, Սատտամին սպաննել տուած մարդկանց հաւաքական գերեզմանները գտեր են:

Բայց այս լուրերուն, հետեւեալ օրը, սուտ ըլլալը մէջտեղ ելաւ:

Որովհետեւ, ո՛չ հաւաքական գերեզման գտնուեցաւ, ո՛չ ալ մեռել:

Բայց սուտ լուրը, որչափ ալ ըլլայ, խեղճ եւ տխմար ուղեղներուն վրայ հետք մը կը ձգէ:

Գիտէ՞ք այն ծանոթ ասացուածքը՝ «Զրպարտէ ու կրկին զրպարտէ: Սուտին նոյնիսկ շատը երթայ քիչը կը մնայ»:

Հիմա, դուք ալ, նոյն նորոյթ ըլլալէ դադրած սեմարիօ-ն, Իգթիր-ի մէջ կը խաղաք:

Փորեցեք նայիք, փորեցեք: Անպայման բան մը կը գտնեք:

Մեռել չէ, բայց հայերուն հինգ հազար տարուան հայրենիքը եղած եւ 1915-ին թուրքերուն, հայերը ցեղասպանութեան ենթարկելէ յետոյ գողցած այս հողերուն վրայ, հայերուն քաղաքակրթութեան բեկորները կը գտնեք անպայման:

Թիւ 62

«Նայիրի», 1 յուլիս 2003, թիւ 197

**«ՀԱՄԱՔԱՎԱՆ ԳԵՐԵՉՄԱՆՆԵՐ»
ԿՈՉՈՒՄԾ ԹԱՏՐՈՆԻ ԲԵՄԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
ՄԵՆԱԿՆՈՐԶԸ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ԿԸ ԴԱՏԿԱՆԻ**

Ինչու, գիտե՞ք: Որովհետեւ 1976-ին թուրքերը, առաջին անգամ ըլլալով, այս հաւաքական գերեզմաններու ձաբոտութեանը, Կիպրոսի մէջ, յոյներուն դէմ գործածեցին:

1974-ին, Ս. Նահանգներու Արտաքին գործերու նախարարը՝ Henri Kissinger-ն էր: Եւ Թուրքիոյ վարչապետն ալ, Ամերիկեան համալսարանին մէջ, Քիսինճերին աշակերտը եղած Bulend Ecevit-ն էր: Եւ Kissinger-ը 1974-ին, իր աշակերտը եղած Bulend Ecevit-ին Կիպրոսը գրաւելու հրամանը արձակեց:

Եւ Յուլիս 1974-ին, թրքական զինուորական ուժերը, «խաղաղութեան գործողութիւն» ըստած ծրագիրը գործադրեցին եւ Կիպրոսին մօտաւորապէս կէսը գրաւեցին:

Եւ թրքական «խաղաղութեան գործողութեան» շնորհիւ՝ Կիպրոսի մէջ հազարներով յոյն մեռան եւ կամ կորսուեցան:

Եւ այդ շրջանին, թուրքերուն առաջնակարգ խորհրդատուները, Կիպրոսի կէսը կլլելնուն պատճառով, թուրքերը անմարտողութեան խնդիր չունենան ըսելով՝ հաւաքական գերեզմաններու բեմադրութիւնը մէջտեղ նետեցին:

Ինչպէս գիտե՞ք: Բացատրելու ջանանք:

Թուրքերուն առաջնակարգ դաշնակիցը եղող աշխարհի մեծ

դրամատրերու կազմակերպութեան գործակալները Ձուիցերիոյ մէջ, քանի մը հեռատեսիլի պաշտօնեայ կաշառեցին, եւ մէջերնին կին ալ գտնուող զուիցերիական հեռատեսիլէն խուճը մը պաշտօնեաներ՝ Կիպրոսի թուրքերու կողմէ գրաւուած մասը զացին:

Եւ հոն, առաջուընէ պատրաստուած բեմադրութեամբ մը, զուիցերիացի ծախուած հեռատեսիլի պաշտօնեաները, իբր թէ յոյներուն մեռցուցած դիակներով լեցուն հաւաքական գերեզմաններ գտան եւ նկարեցին:

Եւ այս զուիցերիացի հեռատեսիլի պաշտօնեաները, Ձուիցերիա վերադառնալէ յետոյ, Կիպրոսի մէջ նկարահանուած, «յունական վայրագութեան» գործը եղող «թուրքերու պատկանող» դիակներով լեցուն հաւաքական գերեզմաններուն ֆիլմերը հեռատեսիլէն ցուցադրել սկսան:

1976-ին մենք ալ, դիպուածով Ձուիցերիա կը գտնուէինք, եւ հեռատեսիլէն դիտեցինք թրքական դիակներով լեցուն հաւաքական գերեզմանները եւ շատ ցաւ զգացինք:

Յունական պաշտօնական իշխանութիւնները, այս հաւաքական գերեզմաններուն պատճառաւ, շատ նեղ դրութեան մատնուեցան:

Եւ յունական պետական իշխանութիւնները, Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան դիմեցին եւ միջազգային յանձնաժողովի մը՝ այս հաւաքական գերեզմաններու հարցը քննելու համար Կիպրոսի թրքական կողմը երթալու որոշումը առնել յաջողեցան:

Եւ հիմա, այս թատրոնին ինչպէս վերջացած ըլլալը՝ լաւ մտիկ ըրէք:

Միջազգային քննիչ յանձնաժողովը՝ Կիպրոսի թրքական մասը գտնուող այդ հաւաքական գերեզմաններուն մէջի դիակները զննեցին եւ նկատեցին, թէ այր մարդոց դիակները չէին թւապատուած: Եւ շատերուն կուրծքին վրայ խաչեր կային:

Եւ միջազգային քննիչ յանձնաժողովը, իր տեղեկագիրը յանձնեց Միացեալ Ազգերու կեդրոնին:

«Այս դիակները թուրքերուն պատկանող դիակներ չեն: Այլ քրիստոնեայ յոյներու մեռելներ են»:

Հիմա հասկցա՞ք, թէ ինչո՞ւ հաւաքական գերեզմաններու թատրոնի բեմադրութեան մենաշնորհը թուրքերուն կը պատկանի ըսինք:

Թիւ 63

«Նայիրի», 15 յուլիս 2003, թիւ 198

ԿԻԼԻՏ-Ի ՄԵՋ ՇԻԼԵԱ ԱԳՐԸՆԱՐ ԱՆՈՒՆՈՎ ԹՈՒՐԸ ՈՒՍՈՒՅՉՈՒՇԻ ՄԸ, ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԵՂԱՍԴԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ ՀԱՐՅՈՒՄ ՄԸ ՌԻԴՂԱՍ ԸԼԼԱԼՈՒՆ ՀԱՄԱՐ, ԹՈՒՐԸ ԴԱՏԱՆԱԶԻՆ ԿՈՂՄԷ ԵՐԵՔՈՒԿԵՍ ՏԱՐԻ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴԱՅԱՆՋՈՎ ԴԱՏԱՐԱՆ ԿԸ ՅԱՆՉՆՈՒԻ

Ի՞նչ հարցուցեր է այս ուսուցչուհին: Kilis-ի մէջ հայկական ցեղասպանութեան պնդումները ջրելու համար կազմակերպուած բանախօսութեան մը ընթացքին, այս ուսուցիչ տիկինը, բանախօսին հետեւեալ հարցումը կ'ուղղէ՝

1. Հայկական ցեղասպանութեան պնդումներուն հետ առնչուող, յատուկ մէկ քաղաքականութիւն մը ունի՞ պետութիւնը:

2. Ութ հարիւր հազար հայեր սպաննուած են:

Ուսուցիչ տիկին, դուն ալ շատ տգէտ ես եղեր: Չե՞ս գիտեր, հայերէն ո՛չ մէկը մեռաւ: Ընդհակառակը, հայերը սպաննեցին թուրքերը:

Բոլոր թրքական դպրոցներուն մէջ, այս պոչաւոր սուտերուն քարոզչութիւնը կատարուած շրջանին, դուն կ'ելլես եւ ութ հարիւր հազար հայերուն սպանութեան մասին հարցում կ'ուղղես:

Ի՞նչ իրաւունքով այս տեսակ խափանարարութիւն մը կ'ընես:

Kilis-ի դատախազը իրաւունք ունի քեզ, երեքուկէս տարի բանտարկութեան պահանջով, դատարան յանձնելու:

Բայց՝ կատակը մէկ կողմ ձգենք:

Շատ յարգարժան ուսուցչուհի Զիլեա Ագբընար, այս հարցունը ուղղելով քու ցուցաբերած քաջութեանդ համար, քեզի, մեր բոլոր սրտով, կը շնորհաւորենք:

Հոկտեմբեր 2000 թուականին, Տիգրանակերտի ասորի վարդապետ՝ Եուսուֆ Աքպուլութ, «Հայկական ցեղասպանութիւնը եղած է» ըսելուն պատճառաւ, բանտարկուած էր:

Հիմա, կրկին հարաւէն՝ այս անգամ Kilis-էն ուրիշ քաջ անձնաւորութիւն մը՝ ուսուցչուհի Զիլեա Ագբընար, իրականութիւնները սորվիլ ուզելուն համար, դատախագին կողմէ երեքուկէս տարի բանտարկութեան պահանջով դատարան կը յանձնուի:

Բայց, իրականութիւնները՝ ի վերջոյ լոյս աշխարհ կ'ելլեն:

Ո՛վ ֆաշիստ գրաւման պետութիւն:

Երեսնիդ, ժողովրդավարի դիմակը դրած, թատրոն կը խաղաք: Իրականութեան մէջ, աշխարհի ամենէն սարսափելի բռնակալ պետութիւնն էք:

Ճենկիզ խանէն, Թամերլանէն գերազանց յելուզակ պետութիւն մը:

Ճենկիզ խանը եւ Թամերլանը շատ շուտ կործանեցան:

Ձեր ֆաշիստ պետութիւնն ալ, մօտ ատենէն, պիտի կործանի:

Թիւ 64

«Նայիրի», 29 յուլիս 2003, թիւ 199

ԹՈՒՐԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

15 յուլիս 2003 թուակիր մեր գրութեան մէջ, Թուրքիոյ համար «Ո՛վ ֆաշիստ թուրք գրաւման պետութիւն, երեսնուդ ժողովրդավարի դիմակ դրած, թատրոն կը խաղաք» ըսած էինք:

Թուրքիոյ համար մեր ըրած այս ախտաճանաչունը հաստատող՝ Գերմանիոյ նախկին աշխատանքի նախարարը եւ նոյն ատեն Զելմութ Քոհլի աջ բազուկը համարուող Ն. Պլուն-ին, Գերմանիոյ ամենէն ծանօթ թերթերէն «DIE WELT»-ին տուած յայ-

տարարութիւնը նոյնութեամբ տալու ջանանք:

Ն. Պլում, «DIE WELT»-ի մէջ ելած գրութեամբ, իր թուրքիայէն Իրաք անցնելու արկածախնդրութիւնը կը պատմէ, եւ թուրքիան երկերեսութեամբ կ'ամբաստանէ, եւ սա խօսքերով թուրքիոյ իսկական երեսը մէջտեղ կը հանէ՝ «Թուրքիան, Պոլսոյ եւ գբօսաշրջական վայրերու մէջ բարեկամական եւ սիրալիր դէմք մը ցոյց կու տայ Եւրոպային: Բայց թուրքիոյ արեւելեան կողմը, Սուրիոյ եւ Իրաքի մօտի լեռնային շրջաններու մէջ, այս դէմքը հրէշի մը կը վերածուի:

Եւ այս հրէշը, այդ շրջաններուն մէջ բռնատիրութիւնը, քառասային կացութիւնը եւ կաշառակերութիւնը կը տարածէ:

Եւ Ն. Պլում, իր խօսքերուն վերջաւորութեան, սա ախտաճանաչումը կ'ընէ՝ «Թուրքիա, Եւրոպական Միութեան մէջ, չի կրնար մտնել»:

Մենք ալ հիմա, պատասխան տանք Ն. Պլում-ին.

«Խեղճ պրն. Պլում, յայտնի է, որ թուրքիոյ արեւելեան շրջաններուն մէջ, շատ տառապեր էք թրքական բարբարոսութենէն:

Բայց հիմա՞ հասկցաք, թուրքերուն ինչ ըլլալը:

100 տարիներէ ի վեր ո՞ր էր ձեր խելքը, երբ հայերը, թուրքերուն կողմէ, ոչխարներու պէս կը մորթուէին:

Նոյնիսկ 1915-ին, թուրքերուն զինակիցն էիք:

Ձեր զօրավարները, սպաները, մասնաւորապէս ձեր VON DER GOLTZ փաշան, զօրավար LIMAN VON SANDERS-ը բոլորն ալ թուրքիա էին՝ հայկական ցեղասպանութեան կատարուած ատեն:

Այդ ցեղասպանութեան օրերուն, մատերնիդ անգամ չշարժեցիք:

Ընդհակառակը, շատ գոհ էիք՝ ռուսերուն բարեկամ հայ ազգին մէջտեղէն վերնալուծելու եւ ձեր առջեւ Պաղտատի ճամբուն բացուելուն համար:

Եւ հիմա, քիչ մը ձեր սիրտը այրեցաւ ըսելով, սկսաք թուրքերուն հրէշութեան մասին խօսիլ:

Բայց սպասեցէք, դուք դեռ շատ տեսնելիք բաներ ունիք:

Այսօր, Գերմանիոյ մէջ, 7 միլիոն եղող թուրքերը, տասը տարի յետոյ, 20 միլիոն պիտի ըլլան:

Դուք, այն ատեն պիտի տեսնէք, թուրք ըսուած հրէշին ի՞նչ ըլլալը:

Թիւ 65

«Նայիրի», 12 օգոստոսի 2003, թիւ 200

**A-ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ Z ԲՈՒՐՈՎԻՆ ՍՈՒՏԵՐԻ
ՎՐԱՅ ՀԻՄՆՈՒԿԱՍ ԴԵՏՈՒԹԻՒՆ ՍԸ՝ ԹՈՒՐԶԻՎ**

Երբեմն կը մտածենք եւ մենք մեզի կը հարցնենք:

Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ A-էն մինչեւ Z բուրովին սուտերու վրայ հիմնուած թրքական պետութիւնը՝ մինչեւ այսօր չկործանեցաւ եւ մինչեւ հիմա իր գոյութիւնը կրնայ շարունակել:

Ասոր պատճառը եթէ քարտէսին վրայ նայելու ըլլանք, անմիջապէս կրնանք հասկնալ:

Տիւմար արեւմտեան պետութիւններուն 200 տարիներէ ի վեր շարունակուող, Ռուսիոյ Միջերկրական իջնելուն արգելք ըլլալու քաղաքականութեան պատճառաւ:

Այս ցնդած արեւմտեան պետութիւնները, ի՞նչ շուտ մոռցան, 1683-ին Վիեննայի դռներուն առջեւ օսմանեան վայրենիներուն տարածած սարսափը:

Արեւմտեան պետութիւնները, այնքան շուտ մոռցան եղածները, որ 1918-ին կործանած օսմանեան մարդասպաններու պետութեան տեղը՝ շինծու թրքական պետութիւն մը ստեղծեցին:

Ինչո՞ւ:

Ռուսերուն դէմ թուրքերը վահան ըլլան-ըսելով:

Վարագոյրին ետեւէն, ո՞վ թիկունք կը կանգնի այս շինծու թրքական պետութեան:

Միջազգային մեծ դրամատերերու կազմակերպութիւնը: Եւ անոնց թիկունքով է, որ 1918-ի հոգեվարող օսմանեան պետու-

թիւնը, այսօրուան 65 միլիոննոց թուրքիոյ վերածուեցաւ:

Եւ օսմանեան մարդասպաններու պետութեան շարունակութիւնը եղող այսօրուան փողկապաւոր դահիճներու պետութիւնը՝ այժմ եւրոպական միութեան մէջ մտնելու կը պատրաստուի:

Կրկին միջազգային մեծ դրամատէրերու կազմակերպութեան ճնշումներուն շնորհիւ:

1683-ին, օսմանեան թաւանող բանակները Վիեննան չէին կրցած ձեռք անցընել:

Քրիստոնեայ եւրոպական միացեալ բանակներուն պայքարին շնորհիւ:

Մինչդեռ այսօր, եւրոպայի մէջ քրիստոնեական հաւատքը, եւրոպական «ոգի»ն գրեթէ մեռած է:

Ինչո՞ւ:

Կրկին, միջազգային մեծ դրամատէրերու կազմակերպութեան ծրագիրներուն հետեւանքով: Եւ օսմանցիներուն ուրուականը եղող այսօրուան դահիճներու պետութեան թուրքիոյ զանգուածները, 50 տարիներ յետոյ, շատ դիւրութեամբ եւրոպան ձեռք պիտի անցընեն:

Կրկին, միջազգային մեծ դրամատէրերու կազմակերպութեան ծրագիրներու հետեւանքով:

Թիւ 66

«Նայիրի», 26 օգոստոս 2003, թիւ 201

ՔԵՄԱԼ ԵԱՆՉԵՆԻՆ «ՀՈՓՍ ԲԵՆՍՈՎ ԿԸ ԽԱՅՏԱՅ»

ԱՆՈՒՆԸ ԿՐՈՂ ԹՐԷՐԷՆ ՓԻՐԷԻՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԹԱՐԿԱՆՈՒԹԵՄՆ ԱՌԻԹՈՎ

ԱՎՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Այս գիրքին հայերէն թարգմանութեամբ, արդէնք հայերը ի՞նչ սորված պիտի ըլլան:

Ոչ մէկ բան:

Թուրքիայէ դուրս ապրող եւ աշխարհի չորս կողմերը գաղթելու ստիպուած հայերը, եւ մանաւանդ 1915-ին թուրքերուն կատարած զարհուրելի ցեղասպանութեան ենթարկուող հայերէն հրաշքի նման վերապրողները եւ անոնց ազգականները, Քեմալ Եալչընիին գիրքին մէջ նշած հայկական ողբերգութեան հազարապատիկը գիտեն:

Այդ պատճառաւ հայերը այս գիրքէն սորվելիք ոչ մէկ բան ունին:

Այս գիրքը, միայն եւ միայն Թուրքիոյ մէջ թուրքերուն իրականութիւնները ըսելու տեսակետով օգտակար է:

Բայց Քեմալ Եալչընիին իր վկայութեամբ գրածին համեմատ, 2002թ.-ին Պոլսոյ մէջ «Յոգիս քեզմով կը խայտայ» գիրքին հազարաւոր օրինակները, վերէն եկած, այսինքն ֆաշիստ թրքական պետութեան հրամանով կտրելու գործիքով փճացուցած են:

Քեմալ Եալչընը, իր այս գիրքին մէջ, թուրք մը ըլլալով (առանց «Ցեղասպանութիւն» բառը գործածելու), հայերուն ենթարկուած ջարդերուն պատճառաւ ներողութիւն կը խնդրէ:

Իրականութեան մէջ, միայն Քեմալ Եալչընիին ներողութիւն խնդրելը (այն ալ առանց ցեղասպանութիւն բառը գործածելու) ինչի՞ կը ծառայէ:

Ֆաշիստ թրքական պետութիւնը, իրականութիւններուն միայն հազարէն մէկը նշող «Յոգիս քեզմով կը խայտայ» գիրքին անգամ չի հանդուրժեր, եւ սոյն գիրքերը կտոր կտոր ընել կու տայ:

Եւ ընդհակառակը, հայկական ցեղասպանութիւնը քողարկելու համար, Իգտիրի մէջ իբր թէ հաւաքական գերեզմաններ կը գտնէ, եւ հայերը 1917թ.-ին թուրքերուն դէմ ջարդեր կազմակերպելու յանցանքով կ'ամբաստանէ:

Այս ուրացող մտայնութեան տերը եղող ֆաշիստ թրքական պետութեան հայրենակից՝ Քեմալ Եալչընիին իր գիրքին մէջ յայտնած մարդասիրական գաղափարները ինչի՞ կը ծառայեն:

Բնական է, շնորհակալութիւն կը յայտնենք Քեմալ Եալչընիին, իր գիրքին մէջ հայոց մասին նշած իրականութիւններուն

եւ ըրած եղբայրութեան խօսքերուն համար:

Բայց թրքական պետութեան հայկական ցեղասպանութիւնը ուրացող քաղաքականութիւնը, այնքան ատեն որ կը շարունակուի, Քեմալ Եալչընի պէս միլիոնէն մէկ գտնուող բարեսիրտ թուրքերուն անուշ խօսքերը, հայերը միայն քնացնելու կը ծառայեն:

Կակուղ սրտով տխմար հայերը, 1850թ.-երուն թուրքերուն «Թանգիմաթ» ըսուած խաբէութիւններուն հաւատացին, եւ օսմանցի թուրքերէն աւելի օսմանցի եղան:

1908թ.-ին սելանիկցի Իթթիհատ վէ թերաքքի կուսակցութեան «Չիւրրիյէթ» (Ազատութիւն) ըսուած «մասալներուն», միամիտ տղոց նման հաւատացին հայերը:

Եւ հայ կրօնականները հոճաներուն հետ ողջագուրեցան, համբուրուեցան եւ «եղբայր» եղան:

Բայց 1915թ.-ին, այս եղբայր կարծուած թուրքերը՝ Ետիրնէն մինչեւ Վան, բոլոր հայերը ցեղասպանութեան ենթարկեցին:

Այսօր, 1915-16թ.-ի ցեղասպանութենէն 88 տարիներ յետոյ, հայոց, թուրքերուն ձեռքով ենթարկուած այդքան ողբերգութիւններէն յետոյ, հայերը պատմութենէն բնաւ դաս չեն առած:

Եւ միջազգային դրամատերերու կազմակերպութեան ճնշումներուն հետեւանքով, կարգ մը հայ առաջնորդներ, թուրքերուն հետ, հաշտութեան բանակցութիւններ կը կատարեն:

Եւ կարգ մը երախայամիտ ղեկավարներ, քանի մը բարեմիտ թուրքերուն անուշ խօսքերուն հաւատալով, թուրքերուն հետ կրկին եղբայրաբար ապրելու երազներ կը տեսնեն:

Չոչակաւոր ասացուածք է՝ «Փորձուածը կրկին փորձելը՝ տխմարութիւն է»:

Մինչ այդ՝ շատ ծանօթ հայ երգիչ մը, իր հասակէն վեր խօսքեր ընել սկսաւ.

«Գերմանացիները՝ հրեաներուն հետ ինչպէ՞ս հաշտուեցան, հայերն ալ թուրքերուն հետ այլեւս հաշտուելու են»:

Այս երգիչին յայտնենք.

Արդեօք հրեաները, գերմանացիներուն հետ, ի՞նչ պայման-

ներով հաշտուեցան: Ինք տեղեա՞կ է արդեօք՝

1. 1945թ.-ին, «գամբ»երուն մեջ հրեաներ սպանուեցան ըսելով, նացի Գերմանիոյ բոլոր պետական պատասխանատուները պատժուեցան:

Մեծ ղեկավարները կախաղան հանուեցան:

2. Հրեաներուն դէմ կատարուած սպանութիւնները՝ մարդկութեան դէմ ոճիր (HOLOCOSTE) ըլլալով ընդունեցան:

Եւ 1945թ.-էն մինչեւ այսօր, գրեթէ ամէն օր Գերմանիոյ տեղեկատուութեան աղբիւրները այս HOLOCOSTE-ի պատմութիւնը կը յիշատակեն:

3. Գերմանիան, հրեաներուն իբր հատուցում, 1945թ.-էն մինչեւ այսօր, ամէն տարի միլիառաւոր տոլար կը վճարէ:

Իսրայէլը այս դրամներով հիմնուեցաւ: Եւ հրեաները այս միլիառաւոր տոլարներուն շնորհիւ բոլոր արաբներուն դէմ կը դնէ:

Այս մեծ հայ երգիչին կրկին հարցնենք՝

Հայ ազգը ցեղասպանութեան ենթարկող եւ հայուն 3000 տարուան հայրենիքը գողցող «թուրքերուն հետ, հրեաները ինչպէս որ գերմանացիներուն հետ հաշտուեցան, մենք ալ հաշտուինք» կ'ըսէք:

Արդեօք, հայերը թուրքերուն հետ համաձայնին ըսելով, հրեայ-գերմանական հաշտութեան պայմաններուն հազարէն մէկը թուրքերուն կրնա՞նք պարտադրել: Ոչ:

Թուրքերը՝ հայկական ցեղասպանութիւնը չեն ընդունիր, եւ ոչ մէկ ատեն ալ պիտի ընդունին:

Որովհետեւ, հայկական ցեղասպանութիւնը ընդունած օրն իսկ, Թուրքիա ըսուած պետութիւնը, ուռեցուած գնդակի նման, կը պայթի եւ կտոր կտոր կ'ըլլայ:

Բայց, մէկ յոյս մը ունինք: Այն ալ ռուսերն են:

Միայն ռուսերն են, որ մարդկութեան մուրը եղող այս մարդասպաններու եւ աւազակներու պետութիւնը՝ Թուրքիան կրնան կործանել:

Ուրեմն, սպասենք ու տեսնենք:

Թիւ 67

«Նայիրի», 9 սեպտեմբերի 2003, թիւ 202

«ԹՈՒՐՔԻԱ ԸՍՈՒԱԾ ԱՌԵՂՇՈՒՄԸ»

Ամբողջ աշխարհի պետութիւններուն մէջ օրէնքի տեղ անցած է՝

Ամենէն ուշ՝ յիսուն տարի յետոյ, պետական արխիւները, գաղտնիք ըլլալէ կը դադրին, եւ հանրութեան կը բացուին:

Բայց, մէկ բացառութեամբ.-

Միայն Թուրքիոյ մէջ չեն բացուիր:

Թուրքիա ըստած պետութեան արխիւները տեսնելը՝ արգիլուած է. ինչո՞ւ:

Որովհետեւ, եթէ արխիւները բացուին, Թուրքիա ըստած 1923-ին ոչինչէն ստեղծուող շինծու պետութեան բոլոր գաղտնիքները մէջտեղ կ'ելլեն:

Որովհետեւ, եթէ արխիւները բացուին, 1915-ին հայկական ցեղասպանութիւնը կատարողները եւ կատարել տուողները մէջտեղ կ'ելլեն:

Որովհետեւ, եթէ արխիւները բացուին, «Հիւանդ մարդ» ըստած Օսմանեան պետութիւնը մահէն ազատելով, անոր տեղ Թուրքիա ըստած պետութիւն մը ստեղծողներուն ինքնութիւնը մէջտեղ կ'ելլէ:

Որովհետեւ, եթէ արխիւները բացուին, 1919-ին, Մուսթաֆա Քեմալին, Սիվասի եւ Էրզրումի համաժողովներուն, հօճաներուն եւ շէյխերուն թիկունքովը իշխանութեան գալէ յետոյ, 1923-ին անոնց մէկ մասը սպաննելը, մէկ մասը աքսորելը եւ մէկ մասն ալ բանտարկելը մէջտեղ կ'ելլէ:

Որովհետեւ, եթէ արխիւները բացուին, Մուսթաֆա Քեմալին 1919-ին, Սովետներուն, ինքզինքը Արեւմուտքին թշնամի եւ համայնավարներուն բարեկամ ըլլալը հաւատացնելով, Սովետներուն թիկունքը շահիլը եւ մեծ քանակութեամբ դրամ եւ զէնք առնելը, բայց 1923-ին յոյները ծով թափելէ յետոյ, Սովետ-

ներուն կռնակ դարձնելը եւ Անաթոլիոյ մէջ գտնուող համայնավարները մաքրագործելը, նոյնիսկ, Սեւ ծովու շրջակայքի համայնավարներուն ձեռքերը եւ ոտքերը կապելով զանոնք ծով նետել տալը մէջտեղ կ'ելլէ:

Որովհետեւ, եթէ արխիւները բացուին, Մուսթաֆա Քեմալին 19 մայիս 1919-ին Սամսուն ելլելէն յետոյ, Սեւ ծովու շրջակայքին 3000 տարուան բնիկ ժողովուրդը եղող PONTUS-ցի յոյները՝ ցեղասպանութեան ենթարկելով, բոլորովին մաքրագործել տալը մէջտեղ կ'ելլէ:

Որովհետեւ, եթէ արխիւները բացուին, Մուսթաֆա Քեմալին 1921-ին ֆրանսացիներուն հետ համաձայնելով անոնց Ատանայէն եւ Հարաւի նահանգներէն գաղտնաբար հեռանալը ապահովելէ յետոյ, հազարաւոր տարիներէ ի վեր Ատանա, Մարաշ, Անթպ, Ուրֆա եւ Մարտինիի մէջ ապրող հայերը եւ ասորիները ցեղասպանութեան ենթարկելը մէջտեղ կ'ելլէ:

Քաղաքակրթութիւններու եւ քրիստոնեւութեան օրրանը եղող Անաթոլիոյ 3000 տարուան բնիկ ժողովուրդները՝ միլիոնաւոր քրիստոնեայ յոյն, հայ եւ ասորի բնակիչները ցեղասպանութեան ենթարկելով, Անաթոլիոյ մէջ հարիւրին հարիւր միլիւնման պետութիւն մը ստեղծող Մուսթաֆա Քեմալին՝ թուրքերը որքան ալ շնորհակալութիւն յայտնեն, նորէն քիչ է:

Բայց, մեզի համար, ամենէն կարեւորը՝ ովքե՞ր կային Մուսթաֆա Քեմալին ետեւը:

Կեանքիս պատմութիւնը

Ես, 1924-ին, Պոլսոյ ամենագեղեցիկ ծովափ-գիւղը եղող Ֆլորիա-ի մէջ ծներ էմ Թուրքիոյ առաջին վառօղի գործարանը հիմնող Տատիաններու ընտանիքին պատկանող ազարակին մէջ:

Քերայրս ու հայրս, Սիլիվրի-էն 1922-ին հեռանալու պարտադրուիլնէն յետոյ, Ֆլորիա-ի այս ազարակը՝ Տատիաններու ազգականներէն վարձեր են:

Բայց միջոց մը ետք, Սուսթաֆա Քեմալը մեզի այս ազարակէն վռնտեց:

Եւ Ֆլորիայի մէջ ծովին վրայ, իրեն համար պալատ մը շինիլ տուաւ:

Եւ ազարակն ալ՝ իրեն մարդոցը յատկացուց: Մենք ալ Մաքրիգիւղի շրջակայքը, Տատիաններուն ուրիշ մէկ ազարակը վարձեցինք:

Այդ տարիներուն շրջակայքի հողերուն մեծամասնութիւնը Տատիաններուն ընտանիքին կը պատկանէին:

Որովհետեւ թուրք սուլթանը, վառօղի գործարանը հիմնեց ըսելով՝ իբր վարձատրութիւն Մաքրիգիւղի շրջակայքի բոլոր հողամասերը Տատիաններուն նուիրեր է:

Իմ մանկութիւնս՝ այս ազարակներուն մէջ անցաւ:

Բնութեան գեղեցկութիւնը այս ազարակներուն մէջ տեսնիլ սկսայ:

Բայց նոյն ատեն, երկրագործութեան աշխատաւորներուն, ամառը արեւին տակ այրելով, ձմեռն ալ, պաղէն դողդողալով կատարած աշխատանքներուն դժուարութիւնը այս ազարակներուն մէջ սորվեցայ:

Իմ մէջի բնութեան սերը եւ գործաւորներուն հանդէպ ունեցած հիացումս՝ ազարակի մէջ անցուցած կեանքիս կը պարտիմ...

Նախակրթարանի եւ միջնակարգի ուսումնա, Մաքրիգիւղի Պեգագեան վարժարանին մէջ աւարտեցի:

Այս վարժարանը եկող թուրք քննիչ մը, մեզի՝ հայերուն թուրք ըլլալը սորվեցուց:

«Թրքերէն «ER» քաջ ըսիլ է: «MEN» ալ մարդ ըսիլ է: «ERMENI»-ի իմաստը՝ թրքերէն «քաջ մարդ» ըսիլ է: Ուրեմն հայերը՝ թուրք են» ըսաւ:

Այս ձաբռտութիւններուն այն ատենները՝ հաւատացած էինք: Նոյնիսկ, Սուսթաֆա Քեմալին մահացած օրը՝ հեծկլտոցով լացինք:

Թուրք ուսուցիչները, մանաւանդ հայկական դպրոցներուն մէջ, հայ աշակերտները՝ թուրք մը ըլլալով կը հասցնէին: Բայց, կամաց-կամաց աչքս բացուիլ սկսած էր:

Տարիքս յառաջանալով, հայ ազգին ենթարկուած ցեղասպանութիւնը աւելի հասկնալ սկսած էի:

Երկրորդական ուսումնա՝ Պոլսոյ Աւստրիական քոլէճին մէջ շարունակեցի, եւ այս դպրոցէն 1944-ին շրջանաւարտ եղայ:

Եւ բժշկական համալսարանը արձանագրուեցայ: Բժիշկ ըլլալ կ'ուզէի: Որովհետեւ հօրեղբայրս Ռուբէն Սեւակ բժիշկ եղած էր:

Եւ հօրեղբօրս՝ հիացող մըն էի:

Բայց փափագը ուրիշ բան է: Կարողութիւնը ուրիշ բան:

Ես արիւն տեսած ատեն՝ նեղութիւն կ'անցնէի:

Այս վիճակիս մէջ՝ ինչպէ՞ս բժիշկ կրնայի ըլլալ:

Ստիպողաբար բժշկական համալսարանէն հեռացայ:

Եւ վաճառականի մը քով, իբր գրագիր աշխատիլ սկսայ:

1946-էրուն, պատերազմէն վերջաւորութեան պոլսահայերը թրքական վայրագութիւնէն ազատելու համար՝ Հայաստան ներգաղթել ուզեցին: Եւ հարուստ եւ աղքատ, շատ մը հայեր արձանագրուելու համար Պոլսոյ Սովետական հիւպատոսարանին առջեւ կարգի մտան:

Ես ալ Հայաստան երթալու որոշում տուի, եւ Սովետական հիւպատոսարան գացի արձանագրուեցայ:

Տուն վերադարձի ճամբուն վրայ նկատեցի, որ ետեւէ տեւաբար մէկը կուգար: Եւ մինչեւ որ տուն մտայ, մարդ մը ինձի հետապնդեց: Յետոյ թաղին պատասխանատու պաշտօնեայէն տեղեկացայ, թէ ինձի հետապնդողը՝ ոստիկան մըն է եղեր, եւ թաղին պատասխանատուէն իմ մասին տեղեկութիւններ առեր է:

Այն օրէն յետոյ իմ մէջս՝ թուրք ոստիկանութիւնէն վախը աւելի շեշտուեցաւ:

Դժբախտաբար, պոլսահայերը՝ Հայաստան չի կրցան ներգաղթիլ: Ես ալ չի կարողացայ երթալ:

Եւ ստիպողաբար գործի կեանքի նետուեցայ:

Եւ այս ձեւով տարիներ անցան...

1955-ին, Պոլսոյ մէջ 6-7 սեպտեմբեր ըսուած ողբերգութիւնը ապրեցայ:

Մինչեւ այդ օրը, թուրքին ի՞նչ ըլլալը՝ ընտանիքէս լսած եւ գիրքերէն կարդացած էի:

Բայց 6-7 սեպտեմբեր 1955-ի գիշերը՝ աչքերովս տեսայ, թուրքերուն ի՞նչ գազան եւ վայրենի ըլլալնին:

Եւ այն օրը երդում ըրի, որ այլեւս այս երկիրը պիտի չ'ապրիմ:

Եւ վերջապէս, օր մը վերջնականապէս հեռացայ Պոլիսէն:

Այն Պոլիսը՝ որ Քրիստոնէութեան կեդրոնը եղած էր:

Այն Պոլիսը, որ թուրքերուն իշխանութեան ներքեւ քրիստոնեաներուն գերեզմանոցը եղաւ...

Այսօր 30 տարիներէ իվեր Եւրոպա կապրիմ՝ ազատ եւ առանց թրքական վախի:

Երբեմն, ինձի քանի՞ տարեկան ըլլալս կը հարցնեն: Ես ալ՝ «30 տարեկան եմ» կը պատասխանեմ: Դիմացինս կը շուարի եւ ի՞նչ ըսել ուզելս չի հասկնար:

Այո՛ կըսեն... 30 տարեկան են... Որովհետեւ 30 տարի առաջ թրքացած հայ մը ըլլալով Պոլսէն հեռացայ... Եւ Եւրոպայի մէջ՝ ազատ եւ իսկական հայ մը ըլլալով կրկին աշխարհ եկայ:

**ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ
(Վրժ Ռուբէնեան)**

